

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 4-5

АПРИЛ - МАЈ

ГОДИНА XII

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Милинко БУРОВИЋ, Ђуро ЛОНЧАРЕВИЋ, Симо МИКАШИНОВИЋ,
Рудолф ПЕТОВАР, Иван РУКАВИНА, Фрањо ТУЂМАН, Зденко
УЛЕПИЋ, Јефто ШАШИЋ, Милисав НИКИЋ (одговорни уредник)

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД ЈНА
„ВОЈНО ДЕЛО“
БЕОГРАД
1960

САДРЖАЈ

	Стр.
✓ Пуковник Бошко Ранитовић: Неки проблеми почетних одбранбених операција — — —	183
○ Пуковник Екрем Дурић: О садејству у савременим условима — — — — — — — —	205
Пуковник Василије Николић: Инжињерско обезбеђење нападних дејстава — — — —	221
Потпуковник Љубомир Кљаић: Отступање у условима примене АБХ средстава — — — —	232
Потпуковник Перо Милиновић: Могућности експлоатације сувоземних комуникација — —	240

PRIKAZI KNJIGA

Капетан фрегате Вељко Бјеговић: Стратегиске теорије од Кастекса — — — — —	249
--	-----

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Reorganizacija švajcarske armije — S. O. —	253
Oto Šmahel : Taktička načela juče i danas — M. S. M. —	258
Neka inostrana gledanja na teritorijalnu odbranu — J. — — — — — — —	263
Potpukovnik Mikele Lela: Služba rada na mostovima i cestama u novim uslovima — SeŠ — — —	268
Pukovnik N. V. Jeronjin: Borbena dejstva noću — V. F. —	270
— Bibliografija — — — — — — — — —	273

НЕКИ ПРОБЛЕМИ ПОЧЕТНИХ ОДБРАНБЕНИХ ОПЕРАЦИЈА

Анализа проблема одбранбених операција у почетном периоду рата захтева низ чланака, јер су многа питања таквог значаја и толико интересантна да по својој актуелности и обимности чине засебне теме. Будући да се овога пута ограничавамо *само на нека* од њих, то је осврт на операције Пољске, Совјетске, и армија западних савезника делимичан и фрагментаран. Свакако да грешке поменутих армија о којима ће бити речи нису биле једине, па чак ни најутицајније на развој догађаја на европском ратишту 1939 — 1941 године.

Иако се велики део текста односи на Други светски рат, при избору питања руководили смо се актуелним потребама и покушали да индиректним путем укажемо на нека битна питања припреме и вођења одбранбених операција стратегиског значаја у почетној фази евентуалног будућег рата. Руководили смо се претпоставком аналогичности и континуитета имајући у виду настале промене, првенствено материјалне услове новог рата, полазећи од тога да је ратна техника била и остала један од најутицајнијих фактора на развој војне мисли и праксе. Због тога, закључци о проблемима почетних одбранбених операција прошлог рата не само што важе, већ су још више акцентирани, за почетни период будућег рата.

Операције из завршног периода претходног рата увек су, по својој физиономији, ближе онима будућег рата него што су то операције из почетног периода претходног рата. Међутим, овде је реч о питањима која су везана искључиво за почетни период рата. Овде нећемо говорити о проблемима и физиономији операција будућег рата уопште, већ само о неким проблемима почетних одбранбених операција, при чему се свакако имају у виду и промене које су настале у физиономији операција у току прошлог рата, и то пре свега нападних.

Неопходно је учинити још једну напомену, а та је да смо првенствено имали у виду мале земље. Наиме, покушали смо да укажемо баш на оне проблеме и на путеве решавања тих проблема који су од интереса за земље које ће водити општенародни рат, а које ће општим односом снага, првенствено због техничке инфериорности, бити присиљене на стратегиску дефанзиву. Однос стратегиске дефанзиве и стратегиске офанзиве, као и целисходност стратегиске дефанзиве за велике земље које располажу борбеним средствима истог квалитета и могућности као и агресор, питања су посебног разматрања.

КОРДОНСКИ РАСПОРЕД НА ГРАНИЧНОМ ФРОНТУ И РЕЗЕРВЕ

У прошлом рату готово код свих земаља се испољила нереална тежња одбране граничних фронтова главним снагама, без обзира на њихову дужину, могућност одбране, облик, рељеф, као и друге оперативно-стратигиске услове.

Пољска Врховна команда је у марту 1939 године усвојила одбранбени стратигиски план којим је, углавном, предвиђено да главне снаге најупорније бране гранични фронт ради заштите националног богатства и највећег дела становништва.¹⁾ Тиме је главнина пољских оружаних снага, истурена на гранични фронт, била подметнута обухватном дејству агресора са колосалне кружне основице. Пољска армија се нашла у кордонском, плитком распореду развучена на око 1600 км фронта, без израженог тежишта, на просторији идеалној за употребу крупних оклопних јединица, са великим бројем осетљивих стратигиских и оперативних праваца који концентрично изводе у дубину националне територије. Она је била класична пешадиска армија, слабо наоружана, без моторизације и авијације, а имала је претензије да се класичном фронталном одбраном, заснованом на искуствима Првог светског рата, супротстави немачкој, тада најмодерније наоружаној армији света, која је располагала крупним оклопним формацијама и снажном бомбардерском авијацијом. Пасивне методе фронталног ратовања, засноване на могућности и темпу пешака, нису могле бити задовољавајуће решење нити су могле обезбедити повољан исход рата.

Кад су немачке снаге пробиле пољски фронт и то главним снагама на спојевима пољских армија и изразиле тежњу обухватног маневра, пољске снаге су отпочеле нагло повлачење једновремено на свим фронтovima, у циљу скраћења фронта, на дубину од око 100 км и више. Ово једновремено повлачење свих снага створило је немачким оклопним и моторизованим јединицама могућност престизања, пресецања, окружења и уништења пољских пешадиских и коњичких снага на отвореном земљишту, у покрету и хаосу који је уследио у таквој ситуацији и под ударом немачке авијације. Због брзог темпа наступања немачких снага, покушаји пољске Врховне команде у погледу извлачења својих снага, организовања узастопних линија и формирања нових снага у дубини, нису успели.

Основна идеја ратног плана ВК бивше југословенске војске („Р-41“) била је одбрана на свим фронтovima осим на Албанском. Под притиском противничких снага требало је са свих фронтова извршити отступање — повлачење према југу у Грчку, где са Грцима образовати заједнички фронт на Балкану. Сходно томе требало је да се југословенска војска развије и према свим граничним фронтovima са 28 пешадиских и 3 коњичке дивизије и 15 одреда, са стратигиском резервом од свега 4 дивизије. Распоред је био типично кордонски на фронту

¹⁾ Robert Jars, La campagne de Pologne (septembre 1939), Payot, Paris, 1949.

зрачне дужине од око 1.705 км (без Албаније), са slabим и развученим резервама, које су чиниле свега 1/8 укупних југословенских снага.²⁾

Немци су успели да у операцијама на граничном фронту разбију и већим делом униште совјетске снаге Централног фронта које су се, услед погрешног груписања близу саме границе, просто подметнуле силовитом и изненадном удару немачких оклопних јединица. Ефект првог, почетног удара није се нигде на Источном фронту осетио као за првих месец дана рата на централном, главном стратеском правцу. Опкољавања код Бјалистока, Минска, Смоленска, Рослава и Гомела довела су до осетних совјетских губитака.

На московском правцу Совјети су применили систем тзв. „живих бедема“³⁾, који су по свему судећи били израз нужде, што, јасно, не значи да је то било једино и најбоље решење.⁴⁾

Снаге нападнутих земаља нашле су се у фронталном, кордонском и плитком распореду, развучене на широким фронтovima и подметнуте обухватној основици нападачевих оклопних снага. Овакав распоред је само пожељан за нападача. Он је омогућио онако брзе и велике успехе немачких оклопних јединица, ангажованих у првом ешелону при пробоју граничних фронтава.

²⁾ Војно-историски институт ЈНА, Други светски рат, Књига I, Београд, 1957.

³⁾ Под појмом „живих бедема“ подразумевају се снаге намерно остављене у окружењима на *неприпремљеном земљишту у организацијско-фортификацијском погледу*, са задатком да вежу основне снаге нападача ради успоравања његовог наступања и стварања услова за пристизање на фронт нових јединица и организовање одбранбених линија у дубини. Појам се односи искључиво на совјетске снаге остављене у окружењима на централном стратеском правцу.

⁴⁾ О целисходности „живих бедема“ постоје различита гледишта. По једном од њих то је била груба грешка совјетског војног руководства, те се сматра да су жртве биле далеко изнад резултата и да су се чак већи успеси могли постићи рационалнијом, првенствено офанзивном употребом ових снага и њиховим ангажовањем за дејства позади фронта. Друго мишљење, које претендује на познавање конкретних услова, тврди да је метод „живих бедема“ био једина позитивна алтернатива у датим условима и стању оперативно-стратеске ситуације на московском правцу.

Било како било, чињеница је да су Совјети на том правцу, мада су претрпели огромне губитке у људству и материјалу, успели да константно успоравају темпо наступања немачких оклопних снага и да немачку ударну песницу расплину, да ломљењем и извртањем линије фронта уносе наред у прецизне немачке планове који се више нису одвијали по плану ратних игара као што им је то успело на Западу и у Пољској. Коначно Немци су код Смоленска били заустављени. Начин борбе који су Совјети применили био је изненађење за Немце. Дотада, а на основу искуства из Првог светског рата, сматрало се да је за окружење и уништење окружених снага довољно пресећи комуникације и одвојити снаге од њихових база и резерви. Међутим, „живи бедеми“ нису се предавали кад су им комуникације биле пресечене, они су настављали борбу у окружењу или су вршили и офанзивна дејства у правцу фронта или у позадину. Нападач је био присиљен да за њихово уништење ангажује главнину намењену за продор у дубину, а то је значило зауставити се, извршити прегрупацију и извести операцију потпуног окружења, расечања и дробљења окружених снага на делове ради уништења. У крајњој линији то је значило изгубити време, а за то време бранилац је добијао на времену за мобилизацију и довођење нових, свежих јединица из дубине. Упоредо са слабљењем снаге нападача јачала је снага браниоца, а то су већ тада били знаци да ће стратеска иницијатива прећи на страну браниоца.

Последица плитког, кордонског распореда била је катастрофална за браниоца, не само на једном делу, већ најчешће на читавом фронту. Пошто би нападач успео да пробије фронт на главном или на два правца дејства, што је релативно лако чинио, долазило је до коначног сламања одбранбених организација на читавом фронту. Релативно стабилним деловима претила је опасност обухвата, окружења и због тога је најчешће долазило до једновременог повлачења читавог фронта. Неорганизованост и хаос у повлачењу били су логична последица неприпремљености за такве ситуације, с једне, као и таквог темпа наступања нападачевих брзопокретних снага које је потпуно онемогућило правовремено и организовано повлачење тромих, пешадиских јединица браниоца, с друге стране. Ове пешадиске масе, дигнуте из својих ровова и других фортификациских објеката, биле су најчешће окружене или на други начин избачене из дејства, на отвореном простору, још у покрету, на закрченим путевима, и нису ни стизале да поседну и организују нове положаје у дубини.

Кордонски плитак распоред није више одговарао физиономији почетних нападних операција, условљеној степеном развоја и могућностима ратне технике у првом реду оклопних јединица и авијације. У Првом светском рату је највећи домет артиљерије био до 15.600 метара (не рачунајући „Дебелу Берту“ која је имала домет 120 км), а дубина појаса захваћена дејством наоружања КоВ била је свега 30 км. Највећи тактички радијус дејства авијације, при крају рата, био је свега 400 км, што значи да је дејством авијације могао бити обухваћен појас дубине до 750 км под претпоставком да су аеродроми на удаљењу до 25 км од линије фронта. С обзиром да тада још није било ваздушнодесантних јединица, тј. „вертикалног маневра“, реално је истовремено могао бити захваћен дејством појас до највише 30 км дубине. Међутим, у Другом светском рату највећи домет артиљерије био је 22.500 метара, што значи да је дубина појаса захваћеног дејством наоружања КоВ била око 40 км. Највећи тактички радијус дејства авијације био је на почетку рата 1.000 — 2.000 км, што значи да је дејством авијације могао бити обухваћен појас дубине до 3.940 км, под претпоставком да су аеродроми на удаљењу до 30 км од линије фронта. У то време постојале су и ваздушнодесантне јединице, чија намена и вежбе у току мира нису биле непознаница за одговорне војне кругове било које земље. При таквом стању ствари, солидна анализа свих одговарајућих фактора могла је указати да ће се Други светски рат разликовати од Првог и по томе што ће операцијама КоВ једновремено бити захваћен много дубљи земљишни појас од онога из претходног рата. Почетни период Другог светског рата показао је да је тај појас био по 100 км са сваке стране фронта, тј. укупно 200 км. Из тога следи логичан закључак да је бранилац морао тим захтевима прилагодити и свој оперативно-стратешки распоред, односно његову дубину, која је, како видимо, морала бити бар 100 км рачунајући од граничног фронта. Кордонски распоред који су извршиле готово све, или све нападнуте земље у Другом светском рату био је слика распореда из Првог, а то је баш и одговарало нападачу јер му

је створило идеалне услове за брзо цепање фронта ударима крупних оклопних формација на изабраним правцима. Тиме је *главнина снага браниоца била одмах, у првим тренуцима рата, изложена не само једновременом удару авијације и КоВ већ и саме КоВ нападача*, а рат је тек почео и то рат за који се унапред могло знати да ће дуго трајати и да ће победа припасти ономе ко сачува више снага способних да у одговарајућем моменту преузму иницијативу и нанесу последњи удар снагама противника.

Кордонски распоред, као последица званичних коноцепција одбране земље, условио је у прошлом рату да су се браниочеве снаге нашле без јаких оперативних, а у првом реду стратегиских резерви, које су често биле подељене у више група и развучене дуж фронта.⁵⁾ Распоредом снага по дубини није се изражавало тежиште браниоца већ се то чинило додељивањем ужих фронтова појединим дивизијама на важнијим операциским правцима. Тиме је одбрана била осуђена на потпуну пасивност. Због тога нису могле ни бити искоришћене повољне могућности за наношење снажних противудара на дугачке изложене бокове немачких клинова, који нису увек били заштићени с обзиром на немогућност немачких пешадиских дивизија да временски следе оклопне јединице (Запад, СССР).

Недовољне стратегиске па и оперативне резерве биле су, код свих земаља, без изузетка, један од основних недостатака распореда браничевих снага. Пасивност браниоца која се испољила код свих, изузев код Совјета, била је последица таквог распореда, односно таквав распоред је био реализација схватања браниоца о физиономији операција и рата у целини, као и о улози и начину извођења одбране у датим условима наоружања, доктрине нападача, организациско-формациских решења итд. Због тога је нападач после пробоја граничног фронта брзо упадао у празан оперативни простор и што је дубље продирао, то је повећавао темпо наступања. Бранилац није имао такве резерве које би биле у стању да на време организују и поседну положаје по дубини, на којима би се пружио иоле солиднији и дужи отпор, а још мање за активна дејства, као незаменљив услов стабилизације фронта и незаменљив начин борбе за преотимање иницијативе, већ је једва успевао да затвара најопасније бреше у свом борбеном распореду. Једино су Совјети, упоредо са вођењем одбранених, изводили и офанзивне операције у виду тактичких и оперативних противнапада,

⁵⁾ У резерви врховног команданта француских оружаних снага налазило се само 8, а у резерви команданта Североисточног фронта 10 дивизија, тј. укупно 18 дивизија или $\frac{1}{6}$ француско-енглеских снага (Војно-историски институт ЈНА, цитирано дело).

Исто тако команданти тактичких јединица, да би обезбедили непрекидну ватру испред предњег краја, смањили су тактичке резерве. *Према томе, ни у стратегији ни у тактици није довољно схваћен значај маневра резервама као и неопходност дубоке и динамичне одбране.* Према подацима којима се досада располаже, ни Совјети нису имали јачих оперативних ни стратегиских резерви, а и оне које су имали биле су развучене дуж фронта који је износио 1.200, односно 2.500 км рачунајући совјетско-фински фронт.

Стратегиска резерва југословенске војске од свега 4 пд била је недовољна, а њен распоред чинио ју је безначајном.

односно противудара, па и снажних противофанзива које су, поред осталог, омогућиле мобилизацију и довлачење на фронт нових, свежих јединица.

У том погледу почетни период прошлог рата дао је драгоцену искуства, чије би занемаривање у припремама за евентуалан будући рат значило учинити још пресуднију грешку од оне коју су учиниле многе земље припремајући се за Други светски рат. Данас, за ратно ваздухопловство са тактичким радијусом до 7.000 км, а долетом до 18.000 км, крупне ваздушнодесантне јединице које располажу транспортном авијацијом долета до 8.500 км, интерконтиненталне балистичке пројектиле домета до 20.000 км, ратну морнарицу на атомски погон, са средствима која освајају космички простор и вештачким сателитима, нема недостижне тачке ни на једној хемисфери земљине кугле. Развој ратне технике достигао је такав степен, како по разорној моћи тако и по домету, да би евентуалан будући рат био већ у самом почетку неограничених размера на копну, у ваздуху и на мору. Већ ова чињеница указује да би читава државна територија, већ првог дана рата, била право бојиште, поприште операција, без икакве дубоке и мирне позадине класичног типа. С правом се претпоставља да би објекти дејства ваздушнодесантних јединица били на већој дубини од оних из Другог светског рата, који су се већ првог дана рата налазили на удаљењу и до 100 км од граничног фронта. Из појединих војних публикација може се закључити да ће се ваздушни десанти у будућем рату употребљавати у маси на дубини и до 200 км од линије фронта. Њихова јачина цени се и до 4 дивизије које би биле спуштене на просторију величине до 200 км². Док су у прошлом рату ваздушни десанти имали углавном као првенствени задатак држање извесних објеката до пристизања снага с фронта, данас се, међутим, предвиђа да ће њихова основна намена бити развијање офанзивних операција великог степена ка фронту и у оперативном садејству са снагама на фронту или, пак, вођење самосталних операција у дубини непријатељеве територије. Ако за момент апстрахујемо остале битне карактеристике будућег рата, долазимо до закључка да би дубина почетног стратезиског одбранбеног распореда морала бити око 200 км. Међутим, данас се с правом предвиђа да ће просечан дневни темпо наступања нападача бити већи од онога из прошлог рата. Наиме, тада је агресор у првим данима рата обезбеђивао просечан дневни темпо наступања од 30 — 60 км⁶), а за будући рат претпоставља се да би износио и до 100 км. То практично значи да би агресор, на појединим правцима подесним за развој и употребу своје надмоћније технике, већ за два дана рата успео пробити читаву дубину стратезиског распореда браниоца. Полазећи од такве претпоставке, а имајући у виду и отежаност брзог маневра и померања снага по дубини од стране браниоца при

⁶) Просечан дневни темпо наступања немачких оклопних јединица био је: у Пољској око 30 км; у Југославији око 40 км; на Западу у току прве недеље 45, после пробоја на Мези од 40—100 км, а после пробоја на Соми и Ени око 50 км; у Совјетском Савезу у прва три дана око 66, у прва 24 дана око 33, а у првих седамдесет дана око 10 км.

нападачевој превласти у ваздуху, уништењу саобраћаја итд., долазимо до прихватљивог закључка да би дубина почетног стратегиског одбраненог распореда морала бити преко 200 км. Логичност закључка је утолико већа уколико је реч о земљама неповољног оперативно-стратегиског положаја условљеног географским положајем и протезањем граничног фронта. Почетним стратегиским распоредом оружаних снага релативно малих земаља, које ће водити општенародни рат, да би се парирало могућностима савременог напада агресора, требало би омогућити истовремену одбрану земље на целој дубини државне територије. Практично то би значило да бранилац својим распоредом прекрива читаву националну територију и то не само на почетку већ и у току целог рата, без обзира на линију фронта. На тај начин би борбени распоред нападача био на целој дубини измешан и испретуран једним делом борбеног распореда браниоца и то оним који има офанзивну улогу. У таквим условима нападач би био лишен многих познатих преимућстава које има ако води рат, чија је основна карактеристика постојање класичних фронта и сигурне позадине. Раније се говорило о цепању само браниоцевог борбеног распореда, а у будућем рату бранилац ће, подразумевајући ту земље које ће водити општенародни рат, већ самим својим распоредом снага на читавој државној територији поцепати и испретурати цео нападни борбени распоред агресора.

Само ових неколико напомена довољно је да се схвати да кордонски плитки распоред спада у историју, да више није одговарао ни физиономији Другог светског рата и да су се основни фактори који су утицали на то данас још више развили на линији која такав распоред чини депласираним.

При усвајању плана оперативно-стратегиског распореда, чија је битна карактеристика била кордонски распоред главних снага на граничном појасу, неке земље су се руководиле више политичким и економским⁷⁾, а мање војним обзирима, који су у конкретним случајевима били у супротности са првима, али истовремено важнији и требало је да буду одлучујући. Наиме, полазило се од тога да би напуштање једног дела националне територије, економски најбогатијег и најгушће насељеног, без одлучних борби, веома негативно утицало на борбени морал војске и морал нације као целине. Тај елемент није свакако, за потцењивање, али је још битније утврдити шта је у крајњој линији корисније, односно шта је могућно и какви се крајњи резултати постижу сваким од датих могућних решења. Међутим, главне снаге постављене да бране гранични фронт нису биле у стању да онемогуће нападача да пробије фронт и окупира те најбогатије делове националне територије. Штавише, оне су биле уништене у тим борбама и нападач је по упаду у празан оперативни простор био у стању да ра-

⁷⁾ Пољска индустрија, најбогатије покрајине и већина становника налазили су се у западном делу државе, у непосредној близини немачке границе и било би тешко, како се то каже у образложењу давог плана, донети такву одлуку којом би се те најбогатије и најнасељеније покрајине препустиле окупацији без отсудне борбе, јер би се то негативно одразило на морал нације у целини.

звије још већи темпо наступања јер више није било реалне снаге да му се супротстави, после чега је убрзо уследила и капитулација земље. Морал војске и нације био је потресен још више тиме што је главнина војске била уништена у првим борбама, а даљњи продор у унутрашњост територије није имао ко да спречи. Овде се очито жртвовала целина да би се спасао део, а у пракси је немогућно спасти део по цену жртвовања целине. Речено је да напуштање дела територије без јачих борби може негативно деловати на морал нације. Али, нација се спрема за рат у току мира, те поред осталог треба је припремити и у овом погледу. *Још у миру сваком грађанину треба дати на знање да у одговарајућим ратним условима није искључена могућност неприхватања одлучујућих борби на једном делу територије, где нападачева техничка надмоћност може доћи до пуног изражаја и где ће нападач баш због тога и настојати да наметне одлучујуће операције.* Ово ниуком случају не значи да се препоручује напуштање националне територије без борбе; напротив, то значи да агресора треба жестоко тући и наносити му максималне губитке, али не подметањем главних снага под његове ударе који су најснажнији у тој фази рата, већ вођењем еластичне одбране комбиноване са активним дејствима дела снага нарочито из позадине у леђа и бок наступајућих непријатељских снага уз шируку примену рушења и запречавања свих врста.

Неке земље, при усвајању оперативно-стратезиског распореда којим се предвиђала одбрана граничног фронта главним снагама, руководиле су се принципом да се национална одбрана има сматрати делом општег плана савезничких земаља за одбрану од заједничког агресора. При усвајању одбранбеног стратезиског плана пољска Врховна команда, на пример, руководила се претпоставком да ће се питање одбране Пољске решити у непосредној вези и истовремено са савезничком офанзивом на Западу, те да ће главнина немачких снага бити ангажована не у Пољској него на Западу. Дакле, база пољског одбранбеног стратезиског плана била је, *послужимо се данашњим термином, блоковска стратегија, а не сопствене могућности и услови.* При томе су занемарене властите могућности и конкретни услови дате земље и полазило се од претпоставки шта ће и шта су у стању да учине савезничке земље у моменту напада агресора на ову земљу. Последица је била прихватање таквог решења и давање таквих задатака властитим снагама које ове очито нису могле да изврше, мада су тога били свесни и творци самог плана. Практика је показала да су претпоставке биле нереалне. Последице су биле веома тешке, неправљиве. *Никако не мислимо да не треба имати у виду планове и могућности савезника и да не треба координирати дејство националних снага; напротив, то је итекако пожељно.*⁸⁾ *Међутим, пресудан елемент*

⁸⁾ Превремено напуштање белгиских утврђених положаја у граничној зони била је последица немања јединственог и усклађеног плана операција белгиских и савезничких снага. Директна последица је била та што француско-енглеске снаге нису стигле да избију на линију р. Еско — р. Дил — р. Меза, а за те операције било им је потребно, према плану, 8 дана. Последица тога била је, поред осталог, и сусретна борба у којој су савезничке снаге биле у сваком погледу у подређеном положају.

морају бити властити конкретни услови, властите могућности и битни национални интереси, који у крајњој линији не могу бити супротни, а још мање штетни, интересима савезника у целини.

ОСНОВНО ГРУПИСАЊЕ СНАГА И МОГУЋНОСТ ПРЕГРУПИСАВАЊА У ПОЧЕТНОЈ ФАЗИ РАТА

Једна од битних карактеристика одбранених операција у Првом светском рату била је, поред осталог, и та што је бранилац најчешће успевао да правилно процени и класифицира могућне правце дејства у својој одбраненој зони, затим да реално предвиди груписање и маневар агресора, те да према томе построји свој борбени распоред, групишући главне снаге и средства на тежишним и главним правцима дејства нападача. Нападач је ређе успевао да постигне изненађење у односу на свој главни правац напада пошто је број правца за извођење великих офанзива био ограничен оскудном железничком мрежом, а железнице су тада биле главно транспортно средство за привлачење снага. Не мање утицајан фактор био је и тај што је борбена техника тога времена била везана за добре путеве, што су географске, хидрографске и друге препреке имале одлучујући утицај на борбена дејства и претстављале значајне тешкоће при њиховом савлађивању. Борбена техника, у пуном смислу речи, робовала је условима земљишта. Маневар, као најснажније средство напада, био је не само условљен већ и диктиран условима земљишта. Дакле, историски фактор је указивао да су у разна времена оружане снаге, различите по својој организацији и техничкој опреми, изводиле операције претежно истим правцима, где су услови земљишта у највећој мери били погодни за вођење борбених дејстава.

Користећи та искуства, а не схватајући битне промене које ће уследити у карактеру борбених дејстава, нарочито офанзивних операција, првенствено с обзиром на нова борбена средства, готово све земље извршиле су у последњем рату погрешно груписање и избор тежишта у почетном стратегиском одбраненом распореду својих снага. Неадекватан и пресудан значај, при процени могућних правца дејства главних снага агресора, дат је географском и историском фактору. Извршена је чисто географска процена ратишта односно граничних фронтава, јер се пошло од тога да ће главне снаге агресора бити, као увек дотад, каналисане дуж добрих комуникација, преко широких и пространих равница избегавајући мање комуникативно и теже проходно земљиште, хидрографске препреке и друге неповољне земљишне услове.

Међутим, на почетку Другог светског рата, као резултат повећаних могућности ратне технике и транспортних средстава за савлађивање земљишта, а и побољшаних услова обезбеђења борбених дејстава, створени су услови да се промене историски устаљени правци дејства. Наиме, било је могућно пренети главне операције са проходних и комуникативних правца, где је бранилац имао јаче снаге, на тешко приступачно земљиште и тиме, захваљујући изненадности дејства,

постићи значајне и пресудне успехе у почетној фази рата. Немци су у мају 1940 године усмерили главни удар, чији су носилац биле крупне оклопне јединице ангажоване у I ешелону, преко пошумљених, слабо комуникативних и тешко проходних Ардена, а не преко Лијежа и централне Белгије како је то очекивала ВК француских оружаних снага. Тако се на главном стратегиском правцу нашло свега 13 француских и 2 белгиске дивизије, тј. само 15% од укупног броја савезничких снага на Западу, и то развучене на широком фронту (дивизија на 15 — 30 км фронта), према 45 односно 70 немачких дивизија. Главнина савезничких снага, коју је сачињавала 61 дивизија, била је распоређена на рурско-бриселском правцу, где су се очекивале главне немачке снаге. Међутим, немачка ВК је на овај правац одредила своје помоћне снаге — свега 30 дивизија.⁹⁾ Груписање савезничких снага на ова два стратегиска правца могућно је објаснити историско-географским фактором. Међутим, немогућно је наћи објашњење шта је руководило ВК француских оружаних снага да за одбрану Мажино линије, где се није очекивао напад главних немачких снага, одреди 59 дивизија (рачунајући и 15 дивизија из стратегиске резерве), што је износило преко 50% од укупног броја француских дивизија. Због оваквог распореда савезничких снага и брзог темпа развоја операција, гро савезничких снага северно и јужно од арденског правца остао је неангажован у време одлучујућих стратегиских операција. У многим војним послератним публикацијама с правом се истиче да су дејства савезничких снага од самог почетка била осуђена на неуспех због погрешног груписања и концентрације трупа у Белгији и због оцене да агресор неће моћи нанети главни удар преко „пошумљеног“ и „тешко проходног“ планинског масива Ардена. Недостатак правца главног удара — теже пролазно ниско планинско земљиште — компензиран је оперативно-стратегиским изненађењем, односом снага по броју и квалитету и успешним садејством тактичких ваздушних десаната и оружаних група пете колоне.

Из основног груписања совјетских снага с правом се закључује да су Совјети очекивали агresiју главних немачких снага преко Украјине, тј. на кијевском а не московском стратегиском правцу. Бар по оном што се до данас зна, на московском правцу према немачким главним снагама јачине 55 дивизија нашле су се совјетске помоћне снаге јачине око 44 дивизије и 9 оклопних бригада, што је са 6 дивизија у стратегиској резерви око Москве износило свега око 32% свих совјетских снага, док се на кијевском правцу према помоћној немачкој групацији јачине од 47 дивизија, нашла главна, најјача совјетска групација јачине 71 дивизије и 18 оклопних бригада што је износило готово 50% свих совјетских снага.¹⁰⁾

⁹⁾ Војно-историски институт ЈНА, Други светски рат, Књига I, Београд, 1957.

¹⁰⁾ Mueller-Hillebrand Burchart, Das Heer 1933—1945, Band II, Verlag von E. S. Mittler und Sohn, Frankfurt/M 1956.

Dr. Otto John, Germany/Ecasher Front 1939—1945, The Army Quarterly, jul 1950.

При изради плана почетног операциског развоја и груписања снага Совјети су се нашли пред тежим проблемом него Савезници на Западу. Због отворених граничних фронтава и мање-више једнаке проходности и комуникативности свих стратемских праваца, анализом географског фактора било је тешко доћи до приближно поузданог закључка којим ће правцем агресор упутити своје главне снаге.

Може се претпоставити да су се Совјети руководили првенствено економским фактором, тј. заштитом најбогатијег дела националне територије, и на њему засновали почетни стратемски распоред својих снага. Вероватно се полазило од тога да ће агресор настојати да се првенствено домогне богате житородне Украјине, индустриског Доњецког базена и петролејских извора у области Бакуа. Како видимо, совјетске претпоставке су се заснивале на важним и реалним факторима, битним националним потребама и потребама самог агресора.

Совјети су, вероватно, при разради плана почетног стратемског распореда својих снага, уочили могућност више варијанти дејства агресора. Анализом битних утицајних фактора могло се доћи до алтернативних, а никако и сигурних закључака. Према томе, било би логично да и почетни стратемски распоред не буде крут већ еластичан да би се парирале евентуалне ситуације које би могле уследити с обзиром на алтернативност закључака до којих се дошло. Међутим, распоред совјетских снага је био крут као да се заснивао на потпуно сигурним закључцима, а стратемске резерве од свега 6 дивизија у ширем рејону Москве чиниле су само део совјетских снага, који као средство у рукама ВК није могао ни по јачини ни по распореду да утиче на развој догађаја ни на једном стратемском правцу.

Логична последица изнетих распореда била је та да је главнина снага браниоца и на Западу и на Истоку у периоду отсудних операција које су изводиле главне нападачеве снаге остала по страни, ван тих дејстава, и у таквом оперативно-стратемском положају да није могла утицати на развој операција на тежишту нападачевих дејстава. Помоћне снаге браниоца, и то пешадиске, развучене на широком фронту, у кордонском распореду, без дубине, нашле су се према главним, и то снажним оклопним снагама нападача, груписаним и ешелонираним на уском фронту и подржаним снажном бомбардерском авијацијом. То је био један од основних узрока брзог развоја ситуације и дотад невиђеног темпа наступања. Операције су се одвијале таквим темпом и на такав начин да главнина браниоцевих снага, затечена на помоћном правцу, не само што није могла утицати на тежиштима операција, већ је била неспособна да спасе саму себе и да се извуче из обухвата или потпуног окружења, јер је нападач дејствовао у облику модерне Кане, а врхови оклопних клинова спајали су се у дубини до 100 па чак и 200 км, обухватајући главнину или знатан део браниоцевих снага.

Покушаји прегруписавања снага браниоца на фронту, у фази почетних офанзивних операција нападача, били су апсолутно безуспе-

шни.¹¹⁾ То је ишло веома споро, снаге су биле за време кретања изложене дејству противника, а незаштићене сопственом авијацијом. Оне су стизале касно и најчешће, или готово никад, нису биле употребљене за оно за шта су биле намењене при доношењу одлуке о прегруписавању, јер се ситуација на критичним секторима фронта мењала веома брзо, неупоредиво брже од кретања снага, углавном пешадиских јединица, које су се прегруписавале. Поред тога, скидање са тренутно мање ангажованих делова фронта вршено је по фазама и сувише опрезно (мада је опрезност овде оправдана), тако да су јединице упућиване по деловима, а ситуација се на угроженим секторима брзо развијала и захтевала је брзе интервенције, што је условило да су снаге употребљаване парцијално и то не за оне сврхе за које су биле намењене ни на оним секторима где се то предвиђало, већ најчешће за затварање појединих бреша или за на брзу руку организован прихват, а веома ретко за активна дејства и то, углавном, тактичког значаја.

Дефанзивне операције Совјетске армије од самог почетка одликовале су се активношћу великог степена и по броју и по снази. Међутим, треба напоменути да су офанзивно дејствовале совјетске снаге које су на фронт пристизале из дубине земље, као и снаге са стратешког правца о коме се конкретно радило, а никако снаге скинуте с неког другог стратешког правца. Исто то односи се на офанзивна дејства мањег значаја, на противнападе и противударе, које су такође изводиле јединице са дотичног тактичког односно операциског правца.

Данашња ратна техника достигла је такав степен у могућности савлађивања земљишта да су географске, хидрографске и друге природне препреке још више изгубиле од свог значаја. Далеко смо од тога да негирамо географски фактор. Чињеница је да ће у евентуалном будућем рату пошумљено, слабије комуникативно и теже проходно земљиште бити веома значајан чинилац у рукама браниоца и да ће, под условом да се правилно користи, првенствено бити савезник браниоца, нарочито у погледу надокнађивања техничке инфериорности у односу на агресора. Тачно је и то да ће масовна техника везана за путеве често бити сметња самом агресору јер ће спутавати његов маневар и темпо наступања. Међутим, то никако не значи да се при разради плана почетног груписања снага и избору тежишта могу занемарити мање проходни и тежи операциски правци. Другим речима, данас је потребно, више него икад раније, водити рачуна о економији снага. Агресор је у стању да, савременом техником, савлада лакше него раније орографске и хидрографске препреке; да их ишара тактичким или прескаче оперативним десантима; да их подреди оперативним циљевима и интересима изненађења. Транспортна средства су све више гусеничари, те је пешадија у стању да прати тенкове на

¹¹⁾ Француска Врховна команда, у периоду кад је већ отпочео пробој на Мези, покушала је да исправи грешке у почетном стратешком развоју, али је то било касно и услед недовољних оперативно-стратешких резерви. Снаге са неугроженог дела фронта померале су се мање-више неорганизовано и споро те су неке дивизије могле бити употребљене тек за организовање одбране на р. Ени и р. Соми.

оклопним транспортерима куда нису у стању да се крећу тачкаши. Поморски десанти нису више везани за добре луке и пристаништа, јер су десантни чамци и амфибиски аутомобили у стању да пристају уз обалу која се раније сматрала неприступачном. Веће водене препреке, поред тога што су усавршена и пронађена нова десантна и амфибиска средства, биће савлађиване и тактичким хеликоптерским десантима, из покрета, без дужих застоја и припрема. Техника снабдевања је видно напредовала захваљујући развоју хеликоптера и транспортне авијације. Упоредо с тиме олакшан је и проблем збрињавања. Све су то чиниоци који указују да је данас теже него у прошлом рату позвано утврдити којим ће правцима агресор упутити своје главне снаге. Уосталом, главни удар не мора се више испољавати дејством копнених снага, већ и ваздушним десантима као и подршком АБХ средствима и авијацијом.

Чини нам се, а на то указују, како смо видели, многе чињенице, да је прошло време крутих, неприкосновених распореда који задовољавају само једну варијанту дејства агресора. Време је да се прихвати еластичан, алтернативан распоред којим се може парирати више варијанти дејства нападача. Прегруписавање снага по фронту, као и садејство и међусобно помагање снага у одбрани на одвојеним правцима, веома је тешко или у највише случајева немогућно. Остаје једино на снагама у непријатељевој позадини и на снагама из дубине да утичу на развој операција на фронту, али ове последње морају бити тако распоређене да могу интервенисати не на једном већ на више праваца.

СУСРЕТНЕ БОРБЕ И ПРИХВАТАЊЕ ОДЛУЧУЈУЋИХ ОПЕРАЦИЈА НА ГРАНИЧНОМ ФРОНТУ

Прихватање сусретне борбе оперативно-стратешких размера од стране технички и организациски инфериорних снага показало се као подухват у најмању руку непромишљен и, ако не катастрофалан оно бар знатно пресудан за исход рата у целини. Пешадиске јединице, троме и непокретне, слабе ватрене моћи, нису у стању да воде борбе на отвореном простору, у сусрету где је најпресуднији фактор брзина, маневар, а с тим у вези изненађење и сила удара, против крупних оклопних тела у којима су обједињени баш такви квалитети који одређују суштину сусретне борбе. Излазак пешадиских јединица из ровова и других фортификациских објеката на чист простор и прихватање одлучујуће сусретне борбе управо је оно што одговара оклопним јединицама које баш у таквим условима могу максимално да испоље своје битне и основне квалитете. Искуство је показало да се оклопним снагама на отвореном земљишту нису могле супроставити пешадиске већ само оклопне и моторизоване јединице.

Поред тога, исто је тако тачно, а то су показала искуства почетног периода последњег рата, да пешадиске јединице нису биле у стању да зауставе продор крупних оклопних јединица чија су дејства била подржана авијацијом и пешадиским јединицама, не само у су-

сретној борби и не само у фортификациским објектима пољског типа саграђеним на брзину, него ни у солидним, па и најсолиднијим фортификациским објектима и линијама уколико се борба одвијала на откривеном, проходном, равничастом и комуникативном земљишту. Прихватање отсудне борбе било је сигуран пораз, јер су те и такве снаге браниоца, без обзира на њихов борбени морал, биле уништене било силином удара с фронта или применом обухватног маневра, који ретко није био могућан на широком фронту. Овде треба имати у виду још један фактор, о коме је напред било речи, а тај је да је, *пошто је прихваћена одлучна одбранбена операција, било готово немогућно прећи на еластичнији начин вођења одбране*, јер је нападач нападао у дубоко ешелонираном борбеном распореду тако да је сила удара била константна, или пак расла, за релативно дуг временски период. У таквој ситуацији пешадиске снаге у одбрани тесно везане, прилепљене за нападача, нису имале снаге ни времена да се одлепе, а још мање да створе толико времена да се повуку и запоседну и организују нове положаје у дубини. Пешадија подигнута из својих ровова, који су до извесног степена надокнађивали њену инфериорност, лишила се те користи, изишла је на чистину и повлачила се брзином која је одговарала темпу кретања пешака, максимално 5 км/час, а оклопне јединице, које су је следиле ватром и ударом с леђа и маневром обухвата са страна, кретале су се минималном брзином од 10 км/час. Логично је да је ситуација за пешака била безизлазна. Имајући у виду могућност савремене ратне технике, првенствено атомских и других средстава за масовно уништење, као и могућност бржег кретања оклопних јединица, с пуним правом се може рећи да је драгоцено искуство почетног периода прошлог рата баш то да пешадиске јединице нису у стању, те им и не треба дати такав задатак, да на равничастом, откривеном и комуникативном земљишту прихватају одлучујуће одбранбене операције са оклопним снагама нападача чија су дејства, нормално, обезбеђена и превлашћу у ваздуху.

За одбрану равничастог, откривеног и комуникативног земљишта, уколико је то у датим условима нужно и рентабилно, могу се употребити једино оклопне и противоклопне јединице ојачане моторним пешадиским јединицама на оклопним транспортерима. Уколико се не располаже снагама по броју и квалитету једнаким непријатељским, нерентабилно је прихватити одлучујуће операције, већ треба водити активну одбрану у циљу добитка у времену уз изнуравање и наносење што већих губитака нападачу. Искуство је показало и то да је најрентабилнија она одбрана која се изводи упоредо с активним дејствима у бокове и позадину нападачевих снага. Одбрана мора бити активна утолико више уколико су снаге слабије и неспособне да прихвате одлучујуће одбранбене операције.

ПРЕОТИМАЊЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Једино су совјетске копнене снаге у непосредном окршају с нападачем успеле да, након дугих одбранбених и операција за преузи-

мање иницијативе, преузму стратегиску иницијативу и присиле га на стратегиску дефанзиву. Совјети су то успели тек након годину и по дана иако су се већ раније по броју изједначили с нападачем или чак постигли надмоћност. Савезници на Западу, Пољаци и др. покушали су да, прихватањем одлучујућих борби у почетној фази рата у граничном појасу, преузму стратегиску иницијативу, што се у датим односима снага, организације и доктрине, показало не само немогућним већ и као грешка која се више није могла исправити и која је детерминисала даљи ток и исход рата у целини. Главне снаге поменутих земаља биле су подметнуте ударима маља, затворених песница и биле су уништене, а других снага у дубини није било — баш у тренутку кад је то било најпотребније — које би биле у стању да наставе борбу и омогуће даљњи отпор нације у целини. Требало је паралисати моћ нападача не прихватањем одлучујућих борби, које нападач тежи да наметне браниоцу, а најмање не на граничном фронту, већ еластичном и што активнијом одбраном, носећи му губитке и расплињујући његове снаге по фронту.

Француска доктрина, бременита основним елементима доктрине Првог светског рата, усвојена и од неких других европских земаља, полазила је од тога да претимање стратегиске иницијативе треба да уследи после стабилизације фронта као што је то било у Првом светском рату, а да се стабилизација фронта постиже након извесног периода вођења пасивних дефанзивних операција при чему је пресудан и одлучујући елемент ватра, а не маневар. Шематски то би изгледало овако: најпре дефанзива, не само у стратегиским него и у оперативним и тактичким оквирима, затим застој, стабилизација фронта типа рововске војне и најзад стратегиска офанзива као завршна фаза рата. Приближно, по овој шеми развијао се Први светски рат.

Овог пута не дајемо критички осврт на доктрине јер је то толико занимљиво питање да захтева посебну обраду, али ћемо ипак рећи нешто и о томе да бисмо били јаснији при осврту на начин борбе за преузимање стратегиске офанзиве, посебно њеног дела у почетном периоду.

Не улазећи у то шта је све утицало на усвајање француске дефанзивне доктрине, чињеница је да се нису схватили нови револуционарни успеси у развоју ратне технике и њен утицај на физиономију новог рата. Француски Генералштаб је дошао до закључка да мотор неће битно изменити ранији рововски начин ратовања и да ће стална фортификација одиграти одлучујућу улогу и у будућем рату. Они нису схватили да се новим нападним средствима не може одговорити на стари начин. Њихова доктрина није се базирала на чињеници да су нова нападна средства учинила операције брзопокретним, фаворизовала напад у односу на одбрану и омогућила пробој и најјачих одбранбених система. Из чињенице да је политика тражила од армије одбрану стечених позиција, ова је усвојила типичну дефанзивну ратну доктрину. Не би се имало шта приговорити француском Генералштабу на усвајању дефанзивне доктрине, али му се с пуним правом приговара на томе што је сматрао да се одбрана земље, у усло-

вима које је пружала тадашња техника, може изводити само одбраном у стратегиским, оперативним и тактичким оквирима, заснованој на примени сталне фортификације. Њему се замера на томе што није схватио да је већ тада стратегиска одбрана била могућна само применом нападних дејстава тактичког и оперативног значаја. У читавој овој ствари јасно се види да је била усвојена доктрина, затим организација оружаних снага и припрема земље за рат, са позиције да ће се одбраном која је имала основне карактеристике Првог, сломити напад Другог светског рата.

Сходно таквој доктрини извршен је стратегиски распоред савезничких, пољских и југословенских снага. Њихова почетна дефанзивна дејства била су искључиво пасивна. Пасивна одбрана није изнуривала и ослабила офанзивну моћ агресора; напротив, темпо продирања стално је растао; ватра и фортификација, на којима се и базирала поменута доктрина, нису биле у стању да сломи напад; агресор је имао иницијативу на свим деловима фронта почев од тактичке до стратегиске; до стабилизације фронта није ни дошло и снаге браниоца уништене су пре тога, а земље су капитулирале.¹²⁾

Ове почетне операције дале су веома драгоцено искуство, а то је: да главне снаге нису у стању да у почетној фази рата одлучујућим борбама преузму стратегиску иницијативу; да би оне биле уништене уколико би прихватиле одлучујуће борбе; да би земља у најтежем периоду остала без снага које би биле у стању да продуже рат. Из тога следи закључак да у првој фази рата бранилац, а поготову мала земља, мора наћи таква решења која ће омогућити да се сачува главнина снага. Другим речима, то значи не прихватити отсудне борбе у граничном појасу, а поготову не крутом статичком одбраном, већ успоравати темпо непријатељевог наступања нарастањем снаге отпора по дубини, тако да он најлази на све јачи отпор; активним дејствима, на бокове његових клинова и у позадину фронта, ангажовати део његових снага за одбранбена дејства и обезбеђење позадине и на тај начин слабити му офанзивну моћ присиљавајући га да рашири прсте стиснутих песница, што ће створити идеалне услове да бранилац удари не по стиснутој песници, већ по прстима, бирајући оне који су најслабији, било зато што су најдужи, најтањи или, пак, што су више израњављени у претходним борбама. Шематски гледано то би већ била, назовимо је, друга фаза борбе за преузимање иницијативе, фаза у којој бранилац може да преузима и оперативну иницијативу, тј. иницијативу на појединим оперативним правцима, док је на другим она још увек у рукама нападача, а бранилац присиљен да води одбранбена дејства која, како смо раније нагласили, морају бити активна бар у тактичким оквирима, али одбрана више не мора бити еластична него упорна чак до највећег степена упорности. Ако бисмо покушали да овој фази нађемо место у оквиру прошлог рата, онда је то период од јесени 1941 до лета 1942 године на Источном фронту. За браниоца је

¹²⁾ Брзе капитулације неких земаља Европе биле су условљене и многим другим факторима, као што су друштвено-политички и др., али овога пута задржавамо се само на неким чисто војним факторима.

најважније да издржи до те фазе рата што ни једној од нападнутих земаља, изузев Совјетског Савеза, није успело у прошлом рату. Совјети су ушли у ову фазу са сачуваном главнином снага, захваљујући великим људским и материјалним резервама, пространству територије и одговарајућој доктрини вођења одбранбених операција. Земље које немају такве људске и материјалне изворе и пространство територије, присиљене да воде одбранбени рат у условима надмоћности нападача нарочито у техници, могу рачунати на крајњи успех једино ако примене такве методе одбранбених дејстава којима ће сачувати главнину снага, расплинути и тући непријатеља на читавој територији и пребрдити најтежу фазу, тј. почетни период рата.

Посебно видно место у борби за преузимање стратегиске иницијативе од стране браниоца има избор таквог облика рата који ће присилити агресора да своја дејства прилагођава доктрини браниоца већ у првим борбама на самом граничном фронту. Бранилац бројно и технички слабији не би смео прихватити такве методе борбе које намеће агресор, које одговарају облику рата који он мисли да води и које омогућују максимално коришћење његове надмоћније технике, у првом реду АБХ средстава, оклопних јединица и авијације. Агресору се треба супротставити таквим обликом рата, а то значи и таквим обликом вођења почетних операција, који ће га у самом почетку присилити на промену основних метода вођења његових офанзивних операција. Наметнути агресору такав облик рата који му најмање одговара у суштини значи преузети стратегиску иницијативу већ у почетном периоду рата. Ако бранилац успе да еластичном и активном одбраном на фронту успорава темпо наступања нападача, да сачува своје главне снаге неприхватањем одлучујућих операција, да избегне стварање рентабилних циљева за средства масовног уништења, а да истовремено пређе у активна дејства у позадини фронта, онда је он практично преузео стратегиску иницијативу без обзира на то што се снаге агресора још увек налазе у стратегиској офанзиви. Кад се агресор нађе у ситуацији да не зна где је, назовимо га, главни фронт, шта је фронт а шта позадина, где је тежиште операција, куда упутити своје главне снаге, да ли за дејства на фронту или у позадини, кад његова техника више не може да испољи своје позитивне квалитете, кад није у стању да употреби АБХ средства без опасности за властите јединице, онда је њему наметнут други облик рата, који је директно супротан ономе за који се он спремао, а то истовремено значи да је иницијатива прешла у руке браниоца.

АКТИВНА ДЕЈСТВА

Стара је истина да активност одбране по сваку цену није мото разумног и доброг команданта. Али, истина је и то да је напад најбољи начин одбране. Ова последња истина, упоредо са усавршавањем наоружања, афирмисала се у опште усвојени принцип, који је нарочито у последњем рату показао пуну и неоспорну вредност и одржи-

вост. Овоме треба додати и то да активност одбране првенствено зависи од односа снага и обостране борбене ситуације на фронту.

Активност одбране у почетној фази рата има своје специфичности, јер се и манифестује у условима који су у много чему различити од услова било које друге фазе рата. У првом реду, иницијатива је у потпуности, и тактичка и оперативна и стратемиска, на страни агресора, нападача. Затим, агресор је најчешће или увек уопште надмоћан како у копненим тако и ваздухопловним снагама. Релативно је слободан у избору праваца дејстава, груписању снага, избору маневра, избору главних објеката дејстава итд. Све је то непозната за браниоца, који може само да реално претпоставља и цени, али, у највише случајева те претпоставке су биле погрешне, о чему смо фрагментарно већ напред говорили. У наредним фазама рата ситуација је донекле измењена, ток догађаја већ је објаснио многа питања непозната пре отпочињања рата и указао на највероватнији даљњи развој ситуације бар што се тиче поменутих питања. Најзад, у почетној фази рата агресор је најјачи, сила његових удара је најжешћа, груписање снага највеће и тежи да снажним почетним ударима постигне одлучујуће резултате. Основни циљ нападача јесте наметање одлучујуће борбе браниоцу и то како његовим копненим тако и ваздухопловним снагама, које ће покушати да уништи још пре отпочињања копнених операција. Већ смо нагласили да бранилац мора пронаћи такве методе вођења одбранбених дејстава у тој фази рата којима ће избећи баш те одлучујуће борбе, које нападач настоји да по сваку цену наметне. Међутим, из тога следи питање да ли одбрану у стратемиском опсегу изводити, у тој фази рата, искључиво пасивним или и активним дејствима и какви треба да буду оквири тих офанзивних дејстава.

На Западу, у Пољској и на Балкану активних дејстава браниоца у почетној фази рата готово није ни било. Било је овде-онде извесних припрема па и неуспелих покушаја.¹³⁾ Непостојање активних дејстава није било само последица развоја борбене ситуације на фронту, коју је наметнуо агресор, или погрешног почетног оперативског распореда браниоца или, пак, чињеница условљена стицајем неких других околности у датој ситуацији, него, и то првенствено, како смо већ видели, последица доктринарног схватања начина борбе за преотимање иницијативе у фази вођења стратемиске одбране у почетном периоду рата.

Ситуација на Источном фронту, иако на први поглед слична оној у Пољској и на Западу, развијала се у много чему друкчије.

¹³⁾ У време борби на Мези неправилно су употребљене француске стратемиске резерве. Пешадиске дивизије из стратемиске резерве северно од Париза прерано су употребљене према центру и левом крилу Групе армија бр. 1, тако да 13 маја, када је извршен пробој на р. Мези, није било у непосредној близини јаким резерви за затварање настале бреше. Французи су били приморани да употребе оклопне дивизије које су се налазиле у рејону јужно од Шалона. Уместо да једновремено употреби све три дивизије за нашошење снажних противудара у десни и леви бок немачког 19 оклопног корпуса, генерал Жорж додељује једну оклопну дивизију 9, а једну 2 армији. Ове јединице изванредно погодне за противудар и маневар, употребљене су за посудање положаја у одбрани. Нарочито је неправилна употреба 3 оклопне дивизије, чији су тенковски батаљони били додељени пешадиским дивизијама.

Пошто је напред било речи о активности совјетске одбране, овде наглашавамо само то да је она била активна од самог почетка и то у тактичким па, иако ређе, и у оперативним и најзад у стратегиским оквирима. Упоредо с тим преузимана је и иницијатива одговарајућих размера. До класичне стабилизације фронта уопште није дошло. Последња фаза борбе за преотимање иницијативе није била рововска војна већ дефанзива на једним, а офанзива на низ других операционских праваца с једне и друге стране. Шема из Првог светског рата у потпуности се изменила. Уместо пасивне активна дефанзива, уместо стабилизације велика гипкост и шароликост фронта дефанзивним и офанзивним операцијама и с једне и с друге стране.

Основна сврха анализе овог проблема јесте да се укаже на то да је у првој фази одбране од агресије било нужно, поред еластичне одбране, водити и активна дејства и на тај начин борити се за преузимање иницијативе. Овакав метод вођења стратегиске дефанзиве тактичким и оперативним офанзивним дејствима био је нужен захтев степена развоја и могућности тадашње ратне технике која је мењала физиономију напада па, аналогно томе, и одбране и то у смислу поцентрирања њене активности.

Друго питање које се поставља у оквиру овог проблема је питање степена активности, објеката дејства и дубине на којој се могу изводити офанзивна дејства у почетној фази, као и питање избора облика маневра. Јасно је да је основни објект дејства, у начелу, непријатељева жива сила, а да дубина задатка, па умногоме и облик маневра, зависи првенствено од расположивих снага. Исто је тако јасно да одбрана треба да буде активна. Све је то тачно ако се одбрана узме као вид борбених дејстава уопште. Међутим, кад се има у виду одбрана у почетном периоду рата, онда се и на ова питања у извесном смислу добијају специфични одговори и решења. То се у првом реду односи на степен активности, а затим на дубину задатка. Активност одбране у почетним операцијама, кад је агресор најјачи и када тражи, намеће одлучујуће борбе, не би се могла прихватити по сваку цену. Одвајање већих снага за активна дејства могло би имати негативне последице. Јер, то би практично значило прихватање отворених битки у неповољним условима. Постоји реална опасност да се снаге у нападу ангажују и ухвате у коштац са агресором надмоћнијим снагама до те мере, да би дошле у питање могућности одвајања, маневра, организовања и поседања положаја по дубини, што је неопходно, јер се не може претпостављати, изузев у нарочито повољним условима, да ће се у тој почетној фази зауставити непријатељ на плићој дубини националне територије. *Конкретније, то значи да при одвајању снага за активна дејства треба имати у виду основни принцип вођења одбранених стратегиских операција у првој фази рата, а то је принцип чувања снага и избегавање одлучујућих борби првенствено на главним правцима дејства непријатељевих снага и на земљишту подесном за употребу његове надмоћније технике.* Логично је да би прва активна дејства браниоца који је технички инфериорнији у односу на агресора требало да буду првенствено тактичког, а само у извесним повољним

условима и оперативног значаја. То значи да би пукови, бригаде и дивизије, бранећи одређени правац, делом својих снага, користећи сваку повољну прилику (ноћ, земљиште, издуженост и изложеност бокова и крила непријатељевих снага итд.) вршили противнападе и тиме развличили и успоравали темпо продирања снага агресора у дубину националне територије. *Носиоци активних дејстава у тој етапи требало би да буду првенствено оне браниоаче јединице које су на овај или онај начин остале иза фронта, у непријатељевој позадини или одбачене с правца који бране на су се нашле у повољним тактичким условима за вршење активних дејстава.* Овим се не искључује могућност активних дејстава и јачих снага пристиглих из дубине територије, али свакако под условом да се обезбеди поседање положаја на већој дубини и да се располаже довољно јаким снагама којима је општим планом намењена главна улога у вођењу стратегиске дефанзиве, тј. улога одлучујућих операција на унапред одређеним појасевима у дубини, кад за то буду сазрели оперативно-стратегиски услови.

Нажалост, још увек нису обрађена многа питања тока операције у првим данима агресије на Совјетски Савез. Међутим, из низа извора може се закључити да су совјетске дивизије, бранећи одређене правце, вршиле и низ противнапада нарочито ноћних, по магли, на пошумљеном и другом земљишту повољном за браниоца. Немачки команданти, ненавикнути на оваквог браниоца, дотад увек сигурних бокова и комуникациских правца, нашли су се у новим условима, условима сталне неизвесности удара на бокове и прекида саобраћаја, ометања снабдевања и евакуације. То је, неоспорно, утицало на темпо наступања снага агресора, одвлачило пажњу командовања на многа друга, а не само на питања фронта, што немачки команданти уосталом и, не ретко, истичу у својим извештајима претпостављеним старешинама. Совјетски партизани, чија је улога, узгред речено, могла бити и већа, свакако су много допринели стварању овакве ситуације у којој се нашло немачко командовање. Зато није нереално ако се тврди да би успех био далеко значајнији, потпунији, да су се у позадини немачког фронта, у тако идеалним условима, нашле јаче, масовније и активније партизанске јединице. Било би довољно да усмере своја дејства само на тако издужене, слабе и необезбеђене комуникације па да техника буде знатно парализована. И не само то. Она би у извесним условима могла бити и сметња за агресора, јер би, уместо да буде носилац, постала кочница маневра. У евентуалном будућем рату треба до највећег степена развити активна партизанска дејства у позадини непријатељевог фронта већ у самом почетку прве фазе операција на националној територији.

Остаје још да размотримо дубину задатка поменутих активних дејстава у оквиру стратегиске одбране у првој фази рата. Познато је да су совјетска прва активна дејства на Источном фронту била слична, по циљу и облику маневра, немачким офанзивним операцијама, али не и по постигнутим резултатима. За извођење оваквих офанзивних операција нису постојали одговарајући ни општи ни оперативни

услови у тој фази рата. Уједно, искуство је показало рискантност и штетност таквих офанзивних дејстава.¹⁴⁾

Чини нам се да је већ тада, а у почетном периоду будућег рата поготову, избор циљева и дубина задатка необично деликатно питање које захтева посебну и веома конкретну студију старешина свих степена командовања, а баш тога, изгледа, није било у прошлом рату. Наиме, у тежњи да се што пре заустави даљњи продор агресора, да се сачува што више националне територије, што је у основи правилно, ишло се у такву крајност да се тежило активним дејствима по сваку цену, прелазило се у напад с великим циљевима, на великим дубинама, снагама које ни по броју, ни по типу и ударној снази нису ни уз огромне жртве могле извршити такве задатке, а последице су биле, како смо раније видели, веома штетне. Општа тенденција свих тих активних дејстава браниоца била је да се истурене непријатељске снаге ударом у основице клинова двоструким обухватом окруже и униште. То је било апсолутно немогућно у датом односу снага. Копирање агресивних офанзивних операција типа Кане од стране браниоца било је нереално и у сваком случају штетно. Из тога следи да би почетна офанзивна дејства браниоца морала бити ограничена по циљу, дубини задатка и дубини обухватног маневра. Циљеви морају бити скромни, али веома брижљиво и рационално изабрани. Не мора увек, а нарочито не у почетном периоду рата, непријатељева жива сила бити главни објект активних дејстава браниоца. То ће у много случајева бити његова техника, тим више што је агресор баш у техници надмоћнији и што свој маневар и начин дејства базира на тој предности. Или, пак, то ће бити снабдевачки транспорти, првенствено они који преносе погонско гориво и муницију, затим командна места и лансирни уређаји. Бићемо смели да претпоставимо да су то данас важнији објекти дејства браниоца при извођењу активних дејстава него непријатељева жива сила. Овде полазимо од тога да се никаквом одбраном, као видом борбених дејстава, није могао ни у прошлом рату, а данас још мање, спречити пробој и зауставити напад технички опремљених и бројно јачих агресорских снага у почетном периоду рата. *Али, многи напади, без обзира на бројну надмоћност нападача, били су сломљени уколико су пешадиске јединице остале*

¹⁴⁾ Крајем јула Совјети су изводили снажне противударе и прелазили у противофанзиву на неколико праваца. Ове совјетске офанзивне операције, извођене у оквиру опште стратешке дефанзиве, у много чему су копија немачких офанзивних операција. Њихова основна карактеристика је обухват крила и удар у бокове немачких клинова које су чиниле оклопне и моторизоване снаге. Совјетске снаге у офанзиви биле су пешадиске, а не оклопне и брзопокретне и због тога, такви дубоки обухвати и такви задаци нису одговарали њиховим могућностима, ударној снази и покретљивости. Поред тога, а и услед недостатка снага, остајале су слабе снаге на фронту, према челу немачких оклопних клинова, те су Немци успевали да, успоравањем темпа наступања совјетских снага у офанзиви на коковима, изврше пробој фронта унапред и дубоким бочним маневрима оклопних снага обухвате и угрозе совјетске снаге у најјачем замаху њихових офанзивних операција. Догађаји код Смоленска и немачки продор ка Вјазми су пример развоја борбе на изложен начин. Совјети су првој противофанзиви поставили далекосежне планове и претрпели су тежак пораз, јер за извођење такве операције нису постојали ни општи ни оперативни услови.

без технике односно уколико је техника остала без муниције, горива и мазива. Могло се чак и без интендантских потреба, без хране за људе, али без „хране“ за технику није се могло напред. Интендантске потребе су се могле наћи на лицу места, на терену, а техничке ређе, јер је њих бранилац лакше извлачио или уништавао. Конкретније, то значи да бранилац који није у стању да својом техником паралише нападачеву, не би смео да ниуком случају решава проблем који из тога настаје пасивном одбраном, јер њом неће моћи да га реши, већ активном, која ће се испољити изненадним, брзим, на ограниченој површини, снажним и краткотрајним нападима, чија ће се сила удара испољити у једном замаху и којима ће се постигати резултати пре него што агресор успе да се снађе и интервенише. Уједно, то значи да дубина задатка не сме бити велика, већ релативно мала и да почетни удар буде и завршни, тј. директно на циљ, на објект дејства. У том случају дуже и компликованије маневре под борбом треба избегавати већ их изводити пре, у току припрема, тајно.

Уколико је објект дејства непријатељева жива сила, најрационалније је да се уништи, онеспособи за употребу компактна, једна формациска јединица противника. Расплињавање удара на већу површину слаби његову силину, а противнику ће бити довољно да одвоји део снага за застор, настављајући да даље спроводи своју основну идеју офанзивних дејстава која су у току.

Није сувишно да се каже и то да је при избору циљева, у овој фази рата и при неповољном односу снага, рационалније вршити активна дејства на оне делове непријатељевог распореда који још нису развијени, који су у колони или у развоју за увођење у борбу. Активна дејства на развијене снаге нападача, тј. на оне које су носиоци удара и темпа, а то значи у збијеном нападном борбеном поретку, у првом реду, чија су основа најчешће оклопне јединице, не би се могла прихватити као целисходна и рационална решења савремене одбране.

Степен активности снага ангажованих у одбрани на фронту зависиће првенствено од односа снага на појединим секторима као и од географског фактора, комуникативности и других услова, али би било погрешно ако би се у тој фази рата предузимали већи противудари или противофанзиве, јер би то практично значило прихватити такве методе вођења почетних операција које одговарају агресору и облику рата који он жели да наметне. Активна дејства и најмањих јединица чији би резултати били тактичког значаја, нису ништа мање корисна под условом да буду непрекидно, на читавом фронту, добро припремљена и плански вођена и синхронизирана са дејствима снага у позадини непријатељевог фронта. Штавише, она могу бити рентабилнија и, уопште узевши, кориснија. Због тога не би требало чекати да се прикупе јаче снаге, да се стварају веће групације, било скидањем јединица с појединих делова фронта или упућивањем из позадине, већ у противнападе треба прелазити малим јединицама кад год за то постоје повољни услови и без обзира на то што ће резултати бити скромни, на први поглед локалног и тактичког значаја.

Пуковник ЕКРЕМ ДУРИЋ

О САДЕЈСТВУ У САВРЕМЕНИМ УСЛОВИМА¹⁾

Увођење атомског наоружања као борбеног средства у формације појединих армија умногоме је повећало њихову ватрену моћ и њихове могућности у свим видовима борбених дејстава. Количина гвожђа која се може избацити конвенционалним наоружањем у једној временској јединици је сада само мањи део ватрене моћи здружене јединице.²⁾

Атомско наоружање, како оно које се употребљава у стратегијске сврхе, а нарочито оно за тактичку намену, испољава огроман утицај на облик вођења борбених дејстава. По својим карактеристикама и могућностима атомско наоружање је квалитативно ново и разликује се од свих ранијих и садашњих борбених средстава огромном убиственом моћи — због способности да скоро тренутно неутралише сразмерно велик објект истовременим топлотним ударним и радиоактивним дејством. За неутралисање једног објекта, за који су раније биле потребне десетине хиљада артиљериских граната или авио-бомби, довољна је сада само једна атомска бомба или пројектил.³⁾

Из наведене чињенице могао би се, површно гледајући, извући закључак о смањењу значаја организовања и припреме борбених дејстава и њиховом свођењу на покрет ка рејонима у којима је извршен атомски удар.

Увођење атомског наоружања је у извесној мери поједноставило и убрзало припреме дејстава. С друге стране, нужност одбране од

---

¹⁾ У чланку су обрађена само нека питања садејства, посебно утицај организације и формације на садејство и неки нови моменти о којима би требало водити рачуна у организациском процесу припреме садејства. Проблеми садејства с ваздушно-десантним, партизанским и територијалним јединицама у оквиру КоВ и садејства КоВ са авијацијом и др. нису обрађени пошто претстављају засебне теме.

²⁾ Треба имати у виду да се у неким армијама предвиђа дневна подршка борбених дејстава дивизије са 2 до 6 атомских пројектила или бомби, а да просечна ватрена моћ разних типова дивизија у тим армијама, коју може произвести класично наоружање, износи 40.000 до 80.000 кг гвожђа у минути. У погледу учинка атомског наоружања у односу на класично види објашњење у следећој фусноти.

³⁾ За потпуно покривање експлозијом површине коју захвата нуклеарна бомба од 20 килотона, било би потребно испалити за мање од 4 минута 96.000 класичних граната 105 мм, што износи око 2.000 тона муниције. За такву артиљериску ватру било би потребно око 6.000 артиљериских оруђа.

противникових атомских средстава условила је потребу за таквим начином припреме. У време кад су конвенционална средства претстаљала ватрену снагу, пре скоро сваког напада на организовану одбрану непријатеља било је потребно концентрисати огроман број оруђа и материјалних средстава која су, и поред своје бројности, у поређењу са атомским оружјем, имала знатно мањи учинак. Атомско дејство по зони у којој се врши напад пружа снагама нападача већу сигурност да ће овладати одбранбеном зоном браниоца и добрим делом уништити његове снаге. Кад атомско оружје буде претстављало главну ватрену снагу отпашће рад на припремању и изради великих планова ватре и пребацивању и распоређивању великог броја конвенционалних оруђа и већих складишта муниције, чиме ће се повећати оперативна ефикасност, уштедети жива сила, возила, и, изнад свега, време, а смањити заузетост путева.

Због веће ватрене и ударне моћи, с обзиром на нов квалитет и повећан квантитет класичног наоружања, увођење атомског оружја, већу маневарску способност, моторизацију јединица, прилагођавање њиховог наоружања и опреме за пребацивање и ваздушним путем и друге мере за повећање покретљивости, здруженим јединицама је омогућено да извршавају дубље и опсежније задатке за краће време и уз краћу припрему, чак и у знатно ширим зонама дејства.

Али, као што при највећој засићености атомским оружјем не престаје потреба за здруженим јединицама које ће експлоатисати резултате атомских удара — овладати земљишним објектима и докрајчити уништење непријатељских снага у рејонима атомских удара, тако исто није престала ни потреба за пребацивањем јединица у полазне рејоне за напад или одбрану, за припрему борбених дејстава и организовање садејства.

И у ситуацијама кад атомско оружје даје зараћеним странама једнаке могућности, решавајући улогу у постизању успеха играће, поред осталог, припрема и вешто усклађивање дејства јединица.

Треба, такође, имати у виду да све јединице на свим правцима дејства и у свим фазама рата не могу бити подржане атомским оружјем или бар не у знатнијим количинама, чак ни у оним армијама које поседују ово оружје у највећем броју. Поред тога, још дуго употреба атомског оружја неће бити могућна на поједине објекте у одређеној ситуацији, времену, земљишту и борбеној радњи.

Организовање, припрема и вођење борбених дејстава имају посебан значај за ону страну која нема атомског оружја, или га има у знатно мањој количини, с обзиром на промењене услове у којима се изводе борбена дејства кад обе стране, а нарочито једна, употребљавају атомска средства.

По свим предвиђањима ратна дејства ће се изводити на великим просторствима, на читавој површини територије једне или групе држава, а фронт ће добити карактер изломљене и неконтинуелне ли-

није. Чак и при постојању великих армија сви правци неће моћи бити засићени одговарајућим снагама, него ће се важнији поседати, а остали контролисати, запречавати и сл. Тада ће, чешће него раније, јединице дејствовати на одвојеним правцима, раздвојене већим пространством, што намеће проблем организовања садејства међу њима у циљу сасређивања напора на спровођењу јединственог циља.

Повећана ватрена и ударна моћ и маневарска способност јединица, као и њихова употреба у растреситом распореду како у нападним тако и одбранбеним дејствима ради успешније заштите од противничког атомског оружја, условљавају давање знатно ширих и дубљих зона дејства. Постојање знатних међупростора између растресито распоређених јединица по фронту и отстојања између ешелонираних јединица по дубини намећу проблем ватреног и садејства живом силом између појединих чворова, положаја и појасева по фронту и дубини у одбрани, између растресито распоређених јединица и делова у нападу.

Увођење атомског наоружања и с тим у вези све организациско-формациске мере и промене у наоружању и техници ради прилагођавања јединица новим условима (моторизација и, увођење већег броја тенкова и оклопних оруђа, заштита људства оклопом, квалитативне промене у класичном наоружању) омогућују знатно бржи темпо наступања те, према томе, и извршење задатака на знатно већој дубини што, поред осталог, условљава могућност неравномерног развијања борбених дејстава на разним деловима фронта и отежава одржавање тесног садејства међу јединицама. Раније, при релативно нижем темпу наступања, привремено задржавање делова или јединица на одређеној линији није имало већи утицај на ток борбених дејстава. Сада такво задржавање може довести до разбијања борбеног поретка, до откривања не само бока већ и позадине суседне јединице или дела јединице, чиме се бранилац може користити ради разбијања јединица које наступају и њиховог уништења по деловима.

Висок темпо савремених борбених дејстава, уз употребу разноврсних ватрених средстава, авио и хеликоптерских десаната и партизанских и територијалних јединица у позадини и с тим у вези честе и нагле промене ситуације, условљене, поред осталог, и избацивањем већих јединица из строја, захтевају еластично постављање плана садејства и честе допуне и измене већ постављеног плана.

Борбена дејства у савременим условима карактерисаће се масовном употребом како стратeгиских, тако и оперативних и тактичких ваздушних десаната. У ту сврху се неће користити само специјалне ваздушнодесантне јединице, што је био случај у току Другог светског рата. У неким армијама се пешадиске и механизоване дивизије прилагођавају и оспособљавају за дејство у форми авио десанта у већој дубини противника, као елемент борбеног поретка армије или групе армија, док се у оквиру дивизије оспособљавају знатни делови за хеликоптерски десант у тактичком обиму — на тактичку дубину противника, са задатком да непосредно садејствују снагама дивизије с фронта. Авио, а нарочито хеликоптерски десанти, биће нераздвојан

и значајан елемент борбеног поретка здружених јединица у свим нападним и противнападним дејствима, а нарочито тамо где треба да дејством у позадини противника на важне објекте и обрнутим фронтом према својим снагама лише браниоца извесних предности које му даје земљиште (велике реке иза којих се пружа могућност успешне одбране, правци стешњени уским долинама река и уопште земљиште на којем је употреба атомског оружја ризикантна по наступање властитих снага), и тако омогуће постизање одређеног темпа наступања снага с фронта. С тим у вези посебан значај за нападача имаће координација дејства ваздушнодесантних снага са снагама с фронта, а за браниоца координација дејства јединица које се бране од наступајућег непријатеља са дејствима јединица које имају за циљ уништење или блокирање ваздушнодесантних снага непријатеља.

Ратна дејства у новим условима ће се карактерисати масовном употребом партизанских и територијалних јединица како у позадини непријатеља који наступа, у циљу уништавања његове живе силе и технике, рушење његових комуникациских линија и ликвидације извора снабдевања, тако и у властитој позадини у циљу одбране од ваздушних десаната, убачених група, шпијуна, диверзаната и сл. Масовној употреби партизанских и територијалних јединица у позадини непријатеља у форми масовног отпора наоружаног народа од почетка ратних дејстава прибегаваће нарочито инфериорнија страна, пре свега у савременој техници, под условом да води праведан — одбранбени рат, да је припремљена за такав начин ратовања и да има народ који је решен да до краја истраје у одбрани своје слободе и независности. Правилна употреба партизанских и територијалних јединица, као и правилно усклађивање њихових дејстава са дејствима јединица с фронта, како у стратеским, тако и у оперативним и тактичким оквирима, може да има огроман утицај не само на крајњи исход појединих фаза него и рата у целини.

С обзиром да ни у блиској будућности атомско оружје неће моћи решити све ватрене задатке како због релативно ограниченог броја, тако и због нецелисходности или немогућности његове употребе на поједине објекте у одређеној ситуацији, времену, земљишту и борбеној радњи (иако ће му се по мери његовог квалитативног и квантитативног пораста додељивати све већи део ватрених задатака), остаје и даље потреба за конвенционалним оружјем. Истовремена употреба атомског и конвенционалног оружја намеће проблем координирања њихових дејстава. Поред тога, проблем усклађивања дејства атомског оружја са дејством јединица намеће се и због различитог дејства атомског оружја у различитим атмосферским околностима и на различитом земљишту, немогућности потпуне контроле радијације, још неусавршене прецизности лансирних средстава у дејствима на мање циљеве и сл.

Увођење новог наоружања у КоВ, с једне, и квалитативан развој ваздухопловне технике, с друге стране, унели су извесне промене у погледу организовања садејства авијације са КоВ. Те промене су условљене следећим:

Брзина авиона, упоређена са оном из прошлог рата, порасла је неколико пута. С тим у вези летење авиона над рејоном где дејствује КоВ је знатно краће, а дејство са мањих висина је отежано због веће прецизности и масовности средстава противваздушне одбране КоВ. Због тога, као и због високо маневарског карактера савремених борбених дејстава, непосредна подршка копнене војске авијацијом биће ванредно отежана, јер ће претити опасност неутралисања сопствених снага.

С друге стране, властито наоружање КоВ, укључујући атомску артиљерију и ракетно оружје мањег домета, претставља довољну снагу за дејство по непријатељевој живој сили и техници у ближој тактичкој дубини те је отпала потреба за класичним „јуришним“ дејствима делова за непосредну подршку. Зато ће се авијацији додељивати задаци на већој дубини што, поред осталог, усложњава њено садејство са КоВ.

Одржавање континуелности командовања претставља посебан проблем зато што постоје трајне могућности уништења органа командовања, што знатно усложњава проблем командовања јединицама уопште а, према томе, и проблем припреме и усклађивања њихових дејстава.

Наведене карактеристике савремених дејстава дају организовању садејства значај једног од основних услова које обезбеђује постизање успеха у борби и подиже га на ниво најсложенијег задатка у комплексу мера на припреми и извођењу борбених дејстава.

Усвојене концепције о вођењу борбених дејстава и рата уопште утичу како на организацију оружаних снага у целини, тако и њихових саставних делова. С друге стране, организација и формација јединица и проблем организациског укључивања и распореда родовских елемената и ватрених и осталих борбених средстава, као и решавање проблема покретљивости свих делова, одувек су утицали на припреме, организовање и извођење борбених дејстава.

Увођење савременог наоружања захтевало је и нове формације јединица и нов начин третирања улоге и организациског уклапања родовских елемената, зависно од усвојених концепција о вођењу борбених дејстава и рата у целини, могућности у производњи наоружања и опреме и економске моћи и ратног потенцијала земље уопште.

Карактер савремених дејстава захтева од јединица максималну покретљивост, гпкост, способност да брзо пређу из једног поретка (маршевски) у други (борбени), да се брзо прикупе и заузму растресит распоред, да се брзо припреме за борбу и припреме за најкраће време сва расположива ватрена и друга борбена средства.

Нови услови захтевају јединице које нису гломазне по свом бројном стању, али са јаком ватреном моћи што, зависно од могућности, поједине армије постижу увођењем већег броја аутоматског нао-

ружања, артиљерије, нарочито ракетне и осталих савремених борбених средстава. Са што мање људи произвести што већу ватрену моћ, постао је нужан принцип при разматрању формација јединица.⁴⁾

Дејства на ширим фронтovima, без непосредног наслона на суседе, у окружењу, у позадини непријатељских снага, захтевају тактичко осамостаљивање и најмањих јединица, давањем у њихов организациски састав одговарајућих родовских елемената, нужних за самостално извођење дејстава. Кад се у том погледу не пружају довољне могућности, маневар родовским јединицама у смислу њиховог привременог придавања може делимично да надокнади овај нужни захтев.

Покретљивост јединица је један од битних услова који треба да одговори карактеристикама савремених дејстава: у нападу брзом привођењу из дубине и извршењу напада, експлоатишући дејство атомског оружја (ако се оно поседује) уз садејство ваздушних десаната и партизанских и територијалних јединица и брзој деконцентрацији после извршеног задатка; у одбрани дубоком ешелонирању снага у циљу постепеног ломљења непријатељског напада и брзе концентрације у циљу извршења изненадних противнапада уз коришћење атомског оружја, кад се за то створе услови. Захтеви успешног садејства између појединих родовских елемената у оквиру здружене јединице диктирају потребу за њиховом истом или готово истом покретљивошћу. Зависно од могућности, мере на подизању покретљивости обухватају давање у органски састав јединица или придавање средстава за транспорт, а нарочито гусеничних возила, поједностављење система позадинске подршке, оспособљавање јединица за ваздушни транспорт и увођење лакшег наоружања и опреме.

Динамика и сложеност савремених дејстава, нагли обрти ситуације проузроковани високим темпом, употребом савременог наоружања које је у могућности да избаци комплетне јединице из строја, и дејством у позадини противника, дејство у ширим зонама и на просторно удаљеним правцима, захтевају такве формације које ће омогућити већи избор маневарских комбинација. Одатле је проистекла потреба за четворним, петорним и шесторним формацијама, што пред проблем садејства поставља нове захтеве.

Дејства у новим условима захтевају формације које омогућују лако командовање и брже преношење заповести и наређења до најнижих старешина, одакле се и појавила потреба за укидањем извесних ешелона и смањивањем броја командних веза, еластичним образовањем тактичких односно борбених група и тактичких подгрупа.

Кратко време којим ће јединице располагати за припрему садејства, ванредна динамика борбе и променљивост ситуације условили су потребу да се питање садејства што је више могућно реши правилном организацијом и формацијом јединица, а то је довело до великог организациског сажимања и интеграције родова, до укључивања ро-

⁴⁾ У том погледу постоје границе с обзиром да већа ватрена моћ јединица захтева и одговарајуће органе снабдевања.

довских јединица, намењених за подршку, у организациски састав јединица за чију су подршку намењене.

Иако је и даље остала потреба за постојањем неколико типова здружених јединица (пешадиских, оклопних, механизованих,⁵⁾ ваздушнодесантних и планинских⁶⁾), због потребе за извршењем различитих задатака у разним ситуацијама и земљишту, здруживање родова у оквиру њих је извршено до готово најнижег степена, што доводи до закључка да се данас не може више говорити о родовским јединицама кад су у питању формације дивизија, пукова, па и батаљона. Назив формације се одређује по томе са колико постотака су заступљени родови који су носиоци борбених дејстава, што значи да нема више тенковских или пешадиских јединица у класичном смислу тих термина.

Организациско уклапање потребних јединица родовске подршке чини јединице мање зависним од подршке и ојачања више команде, чиме се умногоме добива у времену за организовање и припрему борбених дејстава, у повећању експедитивности у командовању и у већој самосталности потчињених.

Појава нових борбених средстава и технике и с тим у вези нови услови у којима се изводе борбена дејства изменили су улогу појединих родова.

Пешадија није изгубила од своје раније улоге и значаја. Она је и данас најбројнији род.

Нови услови су захтевали побољшање њене покретљивости, заштите и ватрене моћи, тј. такав њен развој и оспособљавање како би даље била један од главних носилаца борбених дејстава.

Већа покретљивост пешадије се остварује масовним увођењем моторизације и механизације, а нарочито оклопних транспортера који истовремено служе и као средство за заштиту и као борбено средство из којег се дејствује. Оклопни транспортери омогућују пешадији да успешно прати оклопне јединице кроз борбени поредак браниоца непосредно после експлозије атомских бомби или пројектила. Поред тога, већа покретљивост пешадије се остварује увођењем лакшег наоружања и опреме и поједностављењем система позадинске подршке.

⁵⁾ Неке армије имају у свом саставу и механизоване дивизије. У једнима то су лаке формације којима се дају задаци даљњих извиђања, заштите бокова крупних јединица, извођења задржавајућих дејстава и експлоатације учинка атомског оружја у случају атомског удара по читавој дубини. У другима механизоване дивизије поседују тежу технику и наоружање и у том погледу се приближавају оклопним дивизијама. Зато им се и намењују пре свега задаци експлоатације атомских удара и садејства оклопним дивизијама у оквиру више јединице.

⁶⁾ У неким армијама постоје специјалне планинске формације, док се у другима пешадиске дивизије оспособљавају за дејство на планинском земљишту уз незнатно прилагођавање њихових формација карактеристикама дејства на таквом земљишту и додавање товарних транспортних средстава. У армијама у којима постоје посебне планинске формације основна разлика између њих и пешадиских формација је у поседовању већег броја брдских артиљерских оруђа, већег броја МБ и товарних транспортних средстава.

У развоју стрељачког наоружања тенденција је да се оно учини што лакшим, да избацује што више метака у минути и да има ефикасан домет до 1000 м, као и да се оспособи за успешно дејство ноћу снабдевајући га уређајима за коришћење инфрацрвених зракова.

Може се рећи да је трансформација пешадије извршена до те мере да се о њој више не може говорити као о роду у класичном смислу.

У здруженим формацијама, у којим чини претежан део, пешадија је носилац борбених дејстава, тј. род према којем се организује садејство.

Евентуалан будући рат, у којем се предвиђа употреба атомских средстава и који ће бити високо маневарски, бар у почетној фази, кад ће се тражити и решења исхода или задавање одлучујућих удара противничкој страни, захтеваће, пре свега, брзопокретне јединице и јединице које су најмање осетљиве на употребу АБХ наоружања. У том погледу тенковске јединице имају предност над осталима. Поред знатно веће покретљивости, тенкови су знатно мање осетљиви на употребу атомског оружја.⁷⁾

Зато се у већим армијама оклопне и механизоване јединице сматрају главним родом и претстављају основну маневарску снагу оперативно-стратешких команди, према којима се организује садејство у оквиру КоВ. Првенствено им се намењује улога водећег елемента у пробоју непријатељске одбране и одржавања темпа наступања у циљу окружења и уништења већих противничких групација и заузимања већих, значајних просторија.⁸⁾ У мањим армијама, где оклопне и механизоване јединице чине знатно мањи део у оквиру КоВ, оне су намењене за задатке за које нису погодне или за које није целесходно употребити пешадиске здружене формације, као и за задатке у којима долази највише до изражаја њихова ватрена и ударна моћ и маневарска способност.

Оклопне дивизије су основне крупне оклопне јединице комбинованих родова и служби које, поред тенкова, имају у свом саставу и јединице оклопне или моторизоване пешадије, као и остале јединице борбене подршке и служби, опремљене и организоване тако да су у тактичком и у погледу позадинске подршке осамостаљене. Тенденција је да родовске јединице које улазе у њихов састав имају исту маневарску способност као и тенкови и да се степен њихове отпорности на дејства АБХ наоружања приближи степену заштите коју пружају тенкови. Због тога оклопне јединице треба да располажу самоходном

⁷⁾ Атомска бомба од 20 КТ, која наноси губитке пешадији у пречнику 3.000 м, наноси губитке тенковима у пречнику само до 300 метара. Тенкови могу почињати с пробојем одмах после експлозије атомске бомбе. Доза примљене радиоактивности је мала, поред осталог, и због брзине у савлађивању затрване просторије.

⁸⁾ Понекад неће постојати услови за употребу већих оклопних јединица при пробоју првих положаја (карактеристике земљишта, постојање већег броја противоклопних препрека, атомски удар се не врши по првим положајима). У том случају ће пешадиске јединице отварати потребну брешу за увођење крупних оклопних јединица.

артиљеријом, пешадијом на оклопним транспортерима, оклопном инжињеријом и јединицама служби које би имале транспортна средства на гусеницама.

У неким армијама се оклопне дивизије састоје од 3 до 4 батаљона средњих тенкова и исто толико батаљона оклопне или механизоване пешадије, 3 до 4 дивизиона самоходне артиљерије и осталих родовских јединица и служби и 3 до 4 команде борбених група, што омогућује пуну еластичност и велик избор комбинација у образовању борбеног поретка и организовању и спровођењу тесног садејства у извођењу борбених дејстава.

При образовању борбеног поретка могу се формирати 4 до 5 борбених група састављених од тенкова, оклопне пешадије и неопходних родовских јединица за подршку (борбену и позадинску).

Састав борбене групе може бити претежно тенковски или пешадиски (1 до 2 тенковска батаљона и два односно један батаљон пешадије и потребне јединице ојачања: артиљериски дивизион, пав батерија, инжињерска чета, техничка чета, вод за везу).

У оквиру борбених група могу се формирати батаљонске групе, придавањем чета оклопне пешадије тенковским батаљонима или тенковских чета батаљонима оклопне пешадије. Састав тих група може бити претежно тенковски (2 до 3 тенковске чете и 1 до 2 чете оклопне пешадије под командом штаба тенковског батаљона), или претежно пешадиски (2 до 3 чете оклопне пешадије и 1 до 2 чете тенкова) под командом штаба батаљона оклопне пешадије, или исте јачине у тенковима и пешадије (по 2 чете тенкова и оклопне пешадије) под командом штаба тенковског или пешадиског батаљона. Елементи подршке се начелно не придају батаљонским групама, већ остају под командом борбене групе.

Из наведеног примера се види да се садејство између тенкова и пешадије остварује на најнижем, батаљонском нивоу, а садејство са осталим родовским елементима делом на истом нивоу, а делом на нивоу борбене групе. Сматрамо да организовање тесног садејства између пешадије и тенкова на батаљонском нивоу има свог оправдања с обзиром на осетљивост и недовољну ефикасност самосталних дејстава тенкова.

Оклопне јединице претстављају знатан део у пешадиским здруженим формацијама (дивизијама): од једног батаљона до тенковског пука. Поред тога, пешадиске дивизије, зависно од фактора који утичу на њихову подршку јединицама више команде, ојачавају се у просеку са 1 до 3 батаљона тенкова.

У неким армијама у циљу обезбеђења бољег садејства, предвиђа се да тенковски пук или батаљон имају онолико батаљона односно чета колико има пукова односно борбених група у саставу дивизије, с обзиром да је основна улога органских тенковских јединица ојачање пешадије. Дејством непосредно у њеном борбеном поретку, као тенкови НПП, садејство између тенкова и пешадије организује се на најнижем нивоу — на нивоу чете, односно батаљона, а садејство између пешадије, тенкова и осталих родовских елемената делимично на истом

нивоу, а делимично на нивоу пукова и борбених односно тактичких група.

Са тенковским јединицама ојачања и понекад делом органских тенковских јединица које се употребљавају са другим ешелонима дивизије или самостално у експлоатацији успеха у нападу, противнападним или задржавајућим дејствима у одбрани, садејство се организује на нивоу дивизије. Пешадиски пукови и борбене односно тактичке групе садејствују тенковским снагама обезбеђењем бокова и дејством на помоћним правцима.

Појава оружја за масовно уништавање знатно је утицала и на развој класичне артиљерије. Брз развој атомског оружја повећао је снагу и ефект ватре, тј. оног елемента који је претстављао основну карактеристику артиљерије. Иако је артиљерија престала да буде главна ватрена ударна снага у армијама које располажу атомским оружјем, она и даље остаје један од важних чинилаца у рату који је у могућности да обезбеди борбену подршку другим родовима захваљујући релативно високој ватреној моћи и високој маневарској способности.

У циљу прилагођавања борбеним дејствима у новим условима прилагођавају се стара оруђа побољшавањем домета, смањивањем тежине, побољшавањем покретљивости и предузимањем мера за лакшим руковањем, као и производњом нових, а нарочито ракетних и самосталних оруђа.

И у условима највеће развијености и поседовања атомског оружја разних врста постојаће циљеви који ће захтевати употребу класичне артиљерије. То су, пре свега, циљеви у близини сопствених јединица, затим чије неутралисање треба наставити после извршеног атомског удара, извесни специјални циљеви (тешки бункери и сл.) који се могу рационалније уништити конвенционалним него атомских зрном, циљеви мањег обима који неће бити рентабилни за употребу атомских зрна, као и сви они на које је врло тешко или немогућно дејствовати атомским оружјем (мале партизанске, диверзантске и сличне јединице).

Класична артиљерија ће се нарочито употребљавати у току дејства у појасу обезбеђења, при уништавању противничких извиђачких јединица и обезбеђењу крила, састава и међупростора између јединица.

Класична артиљерија играће важну улогу у свим видовима борбених дејстава у посебним условима, а нарочито на планинско-шумском земљишту, као и у дејствима партизанских и територијалних јединица.

Било да се атомско оружје не поседује или се поседује у мањој количини, артиљерија ће, уз авијацију, бити главна ватрена снага.

Потреба растреситог распореда јединица и с тим у вези дејства у ширим и дубљим зонама захтевали су да се артиљериска оруђа мањег домета и МБ, чији је дomet повећан, интегрирају у пешадиске и оклопне јединице као пратећа артиљерија и МБ. Тако се у формацијама пукова и борбених група у неким армијама налазе самоходна,

бестрајна и противтенковска оруђа од 76 мм до 107 мм и МБ до и преко 100 мм.

Дивизија има обично у свом саставу артиљерију за подршку јачине 2 до 6 дивизиона калибара од 105 до 203 мм.

У неким армијама дивизија располаже оруђима за избацивање атомских граната. У том случају на њеном нивоу се практично реализују принципи уског садејства атомских и класичних ватри.

Тенденција је да се организациско-формациском структуром што више унапред реши проблем садејства артиљерије са другим родовима. Тако се код неких армија формацијом дивизије предвиђа онолико артиљериских дивизиона за подршку нижих јединица колико дивизија има пукова односно борбених група.

С обзиром да је један од важнијих задатака корпусне артиљерије уништавање непријатељске артиљерије, на том степену су оруђа са великим дометом и великом моћи, као и артиљерија која се придаје дивизијама за ојачање. У неким армијама корпус је први степен који поседује средства за лансирање атомских пројектила, те се у том случају јавља као координатор садејства атомских и класичних ватри.

У оружаним снагама неких земаља армиска артиљерија има у свом саставу средства за лансирање диригованих пројектила домета 200 до 300 км и остала оруђа далеког домета прилагођена за гађање атомским и обичним гранатама. Намена армиске артиљерије је дејство по дубљој позадини противника, по ватреним положајима атомског оружја, као и подршка борбених дејстава дивизија. Армије које немају у свом саставу артиљерију такве моћи и домета решавају ове задатке употребом партизанских и територијалних јединица у позадини противника.

С обзиром на карактеристике борбених дејстава у новим условима задаци инжињерије се повећавају, а време за њихово извршење се смањује. Обим и техника рада условљавају ангажовање јачих снага, више материјала и техничких средстава.

Најважнији задаци инжињерије у новим условима су обезбедити максималан степен покретљивости и брзину кретања јединица кроз или преко препрека и највећи могућан степен заштите.

У вези са значајном улогом инжињерије постоји тенденција за повећањем инжињерских јединица, механизовањем што већег броја радова и применом савремених метода организовања и извођења инжињерских радова (типизирање објеката и комуникација, стандардизација материјала, шира примена монтажних, типизираних и лако преносних елемената и конструкција).

Поред тога, с обзиром на повећан обим инжињерских радова, остали родови се оспособљавају за извршење извесних задатака које су досад извршавале инжињерске јединице (разминирање, фортификациски радови).

Организација инжињерије прилагођава се захтеву да обезбеди што успешније извршење задатака на широком пространству, у условима великог разарања, повећаног обима и смањеног времена за њихово извршење.

Постоји и тенденција за развојем инжињерије за непосредну борбену подршку јединица на оним задацима који захтевају више стручности и инжињерије која би се ангаžовала на радовима по дубини.

У циљу обезбеђења што бољег садејства инжињерије са осталим родовима у неким армијама се формацијом инжињерског батаљона дивизије предвиђа онолико чета колико дивизија има пукова односно борбених група.

Ако се под организацијом садејства подразумева, пре свега, целисходна расподела задатака између појединих елемената борбеног поретка и средстава ватрене подршке и свестрано усклађивање њихових дејстава, нови услови у којима се одвијају борбена дејства захтевају да се помену и неки, у извесном смислу, нови моменти о којима би било потребно водити рачуна у току организациског процеса припреме садејства.

Услови у којима се изводе нападна дејства, нарочито при техничком инфериорности нападача, захтевају вешт избор одговарајућих облика маневра зависно од јачине и састава непријатељевих снага, његових атомских могућности, организованости и степена утврђености његове одбране, земљишта, јачине и састава сопствених снага и развоја ситуације.

Организовање борбених дејстава и с тим у вези додељивање задатака јединицама у припремном периоду нужно је тако еластично поставити како би се омогућио избор другог облика маневра, па и промена правца главног удара у току извођења дејства, ако то ситуација захтева, нарочито при нападу на непријатеља који је дубоко ешелонирао своје снаге и поседује преимућство у техници.

При нападу на непријатеља који се претежно налази још у нападном борбеном поретку, обично ће правилно почетно груписање снага и додељивање одговарајућих задатака елементима борбеног поретка и усклађивање њихових дејстава бити од пресудног значаја за постизање успеха.

При нападу на организовану непријатељеву одбрану, с обзиром на њену дубину, као и могућност да он главне снаге држи дубље ешелониране, намеће се потреба садејства на већој дубини. Зато је од посебног значаја изучавање дубине противника како би се анализом његових могућних дејстава предвидео ток властитих и на одговарајући начин планирало њихово извођење.

Већа оспособљеност и нижих јединица за извођење самосталних дејстава, еластичније и шире постављени задаци јединицама — често за целу дубину задатка више јединице — захтевају да се садејство између елемената борбеног поретка организује врло еластично с циљем да се ускладе бар основна питања.

Карактеристике савремене одбране и циљеви и начин одвијања нападних дејстава у савременим условима захтевају организовање

садејства по фазама и објектима. Задаци јединица и средстава ватрене подршке (атомско оружје, артиљерија, авијација) па, према томе, и усклађивање њихових дејстава, делиће се на фазе чији ће број зависити од важности и дубине задатка и правца којим одговарајућа јединица наступа, и значаја њене улоге у извршењу задатка више јединице, карактера и јачине непријатељеве одбране и земљишта. Извршење задатка у једној фази обично ће се поклапати са овлађивањем једним или са неколико значајних објеката који претстављају важне ослонце у систему непријатељеве одбране и чије држање омогућује разбијање његове живе силе и технике на одређеном положају и појасу и ствара повољне услове за даљње успешно развијање напада.⁹⁾

Различити услови за дејство појединих јединица као и већа независност у погледу развоја ситуације захтевају тако еластично усклађивање дејства по времену да се, с једне стране, не би спутавале могућности наступања већим темпом оних јединица које су по саставу јаче, боље подржане и савлађују мањи отпор, а са друге, да ове јединице услед могућног већег заостајања осталих садејствујућих елемената борбеног поретка не буду угрожене. Зато би било потребно одредити време до којег јединице овлађују одређеним објектима при реалном предвиђању развоја ситуације, али истовремено и крајњи рок извршења тог задатка, како не би дошло до нарушавања садејства и како се не би пружила могућност непријатељу да ударом у бок и позадину јединица које су извршиле продор, поново успостави нарушени систем одбране.

С обзиром на неједнак темпо наступања појединих елемената борбеног поретка, организовање сталне узајамне подршке делова и јединица у целини и обезбеђења њихових бокова добија велик значај.

Брзина извођења борбених дејстава захтеваће прецизно организовано премештање ватрених средстава у току борбе, нарочито артиљерије, јер непрекидна ватрена подршка претставља решавајући услов успеха.

Пошто ће јединице дејствовати у растреситом распореду и са већим међупростором између појединих елемената борбеног поретка, потребно је прецизирати које снаге и средства и на који начин треба да дејствују приликом уништења овог или оног непријатељевог објекта или приликом заузимања одређене линије. Прецизно време заједничког дејства може се утврдити тек у току наступања, зависно од конкретне ситуације. У том погледу је иницијатива потчињених од огромног значаја.

Зависно од сопствених и непријатељевих атомских могућности, састава и јачине његових и сопствених снага, карактеристика земљишта и постављеног циља одбране, бира се тежиште одбране по правцу и дубини.

⁹⁾ Зависно од земљишта и карактера непријатељске одбране, објекти напада могу бити важне топографске-орографске тачке, значајне раскрснице, значајна насељена места и сл.

Идејом претпостављеног се предвиђа на којем ће се правцу држати главне снаге и у којој фази и на којем положају дати главни отпор. То не искључује него чак захтева да почетни распоред буде еластично постављен како би се, зависно од ситуације, тежиште и по правцу и по дубини могло премештати. Поред тога, велик значај има предвиђање већег броја варијанти употребе резерве.

Садејство се организује по периодима борбе (борба у појасу обезбеђења, борба за положај борбеног осигурања, борба за први положај . . . , за први појас . . . итд.) и највероватнијим варијантама дејства непријатеља.

С обзиром на различите форме које може да поприми напад непријатеља,¹⁰⁾ нужно је планом садејства предвидети већи број варијанти дејства и узајамне подршке делова борбеног поретка, а нарочито кад бранилац не располаже или располаже у знатно мањој количини атомским средствима. Обично при већој надмоћности нападача у атомским средствима, главни отпор ће се давати на оним положајима и појасевима на које непријатељ није извршио атомски удар.

Елементима борбеног поретка је потребно одредити са колико упорности бранити поједине положаје и појасеве и до кад је потребно спречити продор непријатеља у рејоне од чијег држања зависи одбрана јединице у целини.

Растресит распоред јединица по фронту и с тим у вези постојање непосредних међупростора захтевају да се обезбеди ватрено садејство између појединих чворова одбране (праваца) артиљерском и минобацачком, а кад је то могућно и стрељачком ватром, као и садејство живом силом сасрећеним испадима дела снага из суседних чворова одбране (праваца) ради уништења непријатеља који би се уклинисо.

Садејством по дубини треба обезбедити међусобну ватрену подршку између појединих положаја и појасева, као и међусобну подршку живом силом дејством привучених снага на бокове непријатеља који је успео да се уклинисо, или прихватом снага које се извлаче.

Ако се у току извођења борбених дејстава наруши предвиђени систем садејства, односно ако ситуација захтева неодољну измену предвиђеног начина дејства, онда се то врши допунским наређењима. Да би се правовремено обновило садејство између елемената борбеног поретка и поставили допунски задаци јединицама, у свим видовима борбених дејстава неопходно је узајамно обавештавање уз коришћење свих средстава везе.

¹⁰⁾ У условима употребе атомског оружја и осталих савремених средстава начин извођења нападних дејстава може бити врло различит. Зависно од броја расположивих атомских средстава напад ће понекад од почетка попримити форму експлоатације (кад се атомски удар врши по читавој дубини одбране). Кад не буду постојали услови за извршење атомских удара и увођење брзих јединица у борбу за прве положаје, пешадиске јединице ће вршити пробој уз подршку класичних средстава, а потом ће се увести брзе јединице ради експлоатације атомских удара по дубини.

Ако постоје веће могућности избацавања из строја КМ претпостављеног старешине, или други разлози који нарушавају командовање, поред постојања РКМ, самоиницијатива потчињених старешина у усклађивању заједничких дејстава омогућиће продужење дејстава и извршење задатка. Зато постоји потреба ширег оријентисања потчињених у погледу замисли и плана претстојећих дејстава, без чега би иницијатива и стваралаштво били отежани.

Висок темпо савремених борбених дејстава и с тим у вези честе промене ситуације захтевају стално исправљање утврђеног плана дејстава у сагласности са насталом ситуацијом. Више него икад организовање садејства се не може ограничити на рад који се обавља у припремном периоду. То је сталан стваралачки процес који се продужава до извршења постављеног борбеног задатка. У том циљу нужно је што веће приближавање КМ јединицама, стално праћење ситуације и одржавање непрекидне везе са свим елементима борбеног поретка свим расположивим средствима.

На крају да укажемо на значај савремених техничких средстава у раду штабова, с обзиром на то да од добре организације командовања пре свега зависи и успешна организација садејства.

У свим армијама органи командовања располажу данас великим бројем техничких средстава од једноставних апарата до разноврсних електронских средстава (примопредајници, средства за дириговање, телевизија, инфрацрвени уређаји, електронске рачунске машине и др.).

Без средстава радиовезе, дириговања и навођења тешко је претпоставити могућност дејства извесних видова, родова и крупних јединица у савременим условима.

Потреба коришћења телевизије као једног од средстава везе и командовања никла је као резултат измењених услова у којима се изводе борбена дејства, када класична средства визуелне везе командовања, осматрања и извештавања нису више потпуно ефикасна.¹¹⁾

Средства за осветљавање бојишта (сигнална средства, артиљериске светлеће гранате, авионске бомбе за осветљавање, рефлектори и др.) и инфрацрвена техника (која се успешно примењује као средство за управљање возилима ноћу, гађање, означавање пролаза у мин-

---

¹¹⁾ Помоћу телевизије остварује се веза између штабова тако да кореспонденти виде један другог. Телевизија се користи за предају и примање штампаних и графичких докумената, за непосредно осматрање дејства сопствених и непријатељских јединица, за коректуру и навођење артиљериске ватре далекометних батерија и др.

ским пољима и др.) имају велик значај у организовању и извођењу борбених дејстава.

Примена електронских рачунских машина биће корисна при планирању дејства, руковођењу јединицама у току дејства и при њиховој анализи, чиме ће се умногоме добити у времену и растерећивању штабова од гломазног апарата официра и службеника.¹²⁾

Непоседовање савремених средстава командовања, осматрања и извештавања налаже потребу такве организације рада штабова и јединица на припреми борбених дејстава и усклађивању њихових напора да се њихов недостатак не осети много. Тако, на пример, велик значај може имати припрема командног кадра за извршење задатка проигравањем варијанти претстојећег дејства на земљишту у оквиру нижих јединица и кад за то постоји могућност, или на рељефу, карти, аеро-фотоснимку, што ће бити редован случај у оквиру виших јединица и кад постоји ограничено време за извиђање и организовање садејства на земљишту. Такође, познавање земљишта на којем ће се изводити претстојећа дејства од стране старешинског па и борачког састава може умногоме олакшати организовање садејства и претстављати значајан фактор у извршењу задатка.

---

¹²⁾ Поред разноврсне употребе електронских машина у областима рада војне технике, војно-позадинских, обавештајних и других органа, дејствима авијације, морнарице, ПАА, ови механизми се користе, поред осталог, и за израчунавање узајамног односа снага до почетка операције и у току ње, као и за извесне друге послове у оквиру штабова.

ИНЖИЊЕРИСКО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ НАПАДНИХ ДЕЈСТАВА

Инжињерско обезбеђење нападних дејстава претставља један од важних елемената успеха. Улога инжињерије и значај инжињерског обезбеђења утолико су већи уколико је инжињерско уређење непријатељеве одбране солидније, његово наоружање и техника савременији, а земљиште теже пролазно и мање комуникативно. Исто тако, време за извршење припрема и спровођење нападних дејстава, као и развој и дејство партизанских снага у позадини непријатеља, одлучујуће утичу на извршење инжињерских задатака.

Основни циљ инжињерског обезбеђења нападних дејстава и тежиште рада целокупне инжињерије јесте да се омогући брз темпо наступања на целој дубини планираних дејстава, а с друге стране, да се успори или укочи покрет и маневар браниоцевих резерви по дубини. Остварење тог циља постиже се брзом оправком и уређењем комуникациске мреже, као и савлађивањем природних и вештачких препрека на правцима наступања сопствених снага, уз максимално отежавање непријатељевог кретања.

Нови услови под којима ће се развијати нападна дејства и њихове битне карактеристике опредељују величину инжињерских задатака, начин и могућност њиховог извршења и наговештавају проблеме и тешкоће са којима ће се инжињерија суочити.

Брз темпо савременог напада поставља пред инжињерију далеко обимније задатке у погледу раширивања и савлађивања препрека (природних и вештачких), као и у погледу обезбеђења бокова нарочито оних снага које наступају на тежишту офанзивних дејстава.

Повећане ширина фронта напада и дубина задатака сразмерно повећавају и обим свих инжињерских радова, знатно утичући на употребу и командовање инжињерским јединицама. Отуд и општа тежња да се тактичке јединице, које ће дејствовати са више иницијативе, много више осамостале у погледу извршења инжињерских задатака за све време нападних дејстава. Изнета околност јасно указује на то да о некој централизованог употреби и командовању инжињерским јединицама тешко може бити речи.

Масовна механизација савремених армија поставља пред инжињерију изразито повећане захтеве за обезбеђење комуникација и то не само у погледу њиховог броја већ и квалитета. Овај проблем поставља се у још оштријој форми чињеницом да војска увелико користи другоразредне путеве, чији вештачки објекти не могу да издрже оптерећење савременог наоружања.

Велика маневарска способност нападачевих снага доводи до знатних скраћивања свих припремних радњи, чиме се увелико скраћује време за извршење појединих инжињерских задатака. Ово неминовно захтева масовније ангажовање свих родова војске у инжињерском обезбеђењу, а у исто време и потпуно моторизовану и механизовану инжињерију способну за брзе маневре у зони напада.

Велика моћ рушења нуклеарног наоружања присиљава нападача на непрекидно утврђивање, како у току припрема, тако и у извођењу напада. Фортификациски радови, а посебно за заштиту од нуклеарног наоружања, захтевају доста времена којег у нападним дејствима нема. Услед тога, и поред масовног ангажовања других родова у фортификациским радовима, инжињерија мора располагати и специјалном механизацијом (ровокопачи, компресори, булдожери) ради бржег утврђивања.

Треба напоменути да у условима кад једна земља води свенародни одбранбени рат и на њеној привремено окупираној територији, у позадини непријатеља, дејствују партизанске снаге, то омогућује да се многи инжињерски задаци по целој дужини браниочеве одбранбене зоне знатно лакше изврше. Одржавање путева на деловима слободне територије, припрема материјала за оправку објеката који се у току напада поруше, местимичне оправке пред наилазак нападачевих снага и др. увелико могу да повећају темпо напада и обезбеде бржи успех нападачевих снага¹⁾. С друге стране, рушењем осетљивих делова на комуникацијама и местимичним минирањем на погодним правцима, може се знатно успорити кретање браничевих резерви и извлачење његових снага. Поред тога, драгоцене подаци о извиђању земљишта и стању објеката олакшавају инжињерији благовремено планирање и припрему снага и средстава за поједине радове. Неоспорно је да ово знатно утиче на брзу обнову комуникациске мреже као битног елемента успеха нападних дејстава.

Развијени индустриски потенцијал и општи технички развој претстављају знатне резерве стручне радне снаге инжињерске технике и разног техничког и грађевинског материјала. Тај целовит технички развој, са свим својим организацијама, увелико олакшава извршење инжињерских задатака, било јачим ангажовањем цивилне оперативе, нарочито за одржавање путева, било појачањем и попуном инжињерске механизације са терена. Неоспорно је да многи проблеми и питања која проистичу из ових заједничких напора морају бити регулисани још за време мира.

Да би се боље схватио утицај изнетих карактеристика нападних дејстава на инжињерско обезбеђење и проблеми које намећу нова тактичко-оперативна схватања, у овом чланку ће се размотрити они задаци који су карактеристични за напад и који дају печат целокупном

¹⁾ У току наступања IV армије ка Трсту у априлу 1945 године, на многим местима кроз Хрватско Приморје јединице су наилазиле на припремљени материјал за оправку објеката на путевима. Овај материјал припремали су сами мештани, а местимично су чак вршили и оправке пре наиласка наших снага.

инжињериском обезбеђењу. Пре свега ту је реч о оним задацима који обезбеђују брз темпо напада, као и безбедност живе силе и технике у току припрема и извођења нападних дејстава, а то су: утврђивање, одржавање и оправка комуникација и савлађивање природних и вештачких препрека. Притом ће се задаци разматрати више из перспективе рада инжињерије и њеног односа према другим родовима и цивилној оперативи, а мање ће се улазити у конкретне обавезе родова.

Утврђивање у нападним дејствима данас је постало прворазредан проблем. Опасност од атомских удара захтева све „дубљу“ фортификацију, чиме се несразмерно повећава време радова, а покретљивост и брзи маневри толико ограничавају време за утврђивање да је заиста веома тешко наћи неки складан излаз из ових супротности. Утврђивање почиње одмах у припремном периоду, у циљу заштите снага које се прикупљају на полазним положајима и у рејонима концентрације, и продужује се у току целог напада, све до постизања постављеног циља. Према томе, проблем заштите живе силе и технике треба анализирати и решавати у рејонима концентрације, на полазном положају, и у току извођења нападних дејстава.

Утврђивање полазних положаја претставља посебну тешкоћу због тога што се они ради смањења атомске опасности организују у непосредној близини предњег краја непријатељевих одбранбених положаја, због чега је примена механизације, тако рећи, искључена. Утврђивање полазних положаја зависи од тога да ли се напада из непосредног додира или из подилажења.

При нападу из непосредног додира утврђивање се заснива на ономе што су урадиле снаге које се налазе у непосредном додиру. Оне и настављају са утврђивањем подешавајући га потребама јединица које ће нападати. Количина нових радова зависи од степена дотад изведених радова и јачине и састава снага које ће са тог полазног положаја поћи у напад. Пошто ће време припрема бити кратко, а потреба за допунским радовима велика, то се морају узети у обзир само они радови који су неминовни за успешан почетак напада. Значи, у свакој конкретној ситуацији треба одредити којим радовима ће се дати првенство. Елементи који ће ово одредити су: дотадашња фортификациска организација, време којим се располаже, да ли је напад дању или ноћу, атомска ситуација и на једној и на другој страни, услови за маскирање и колико ће се нападачеве снаге задржати на полазном положају. Према томе, не може се категорички рећи на којим ће се допунским радовима ангажовати гро снага, али ће то најчешће бити стрелачки ровови затим саобраћајнице и положаји за артиљериска и аутоматска оруђа. Код извођења допунских фортификациских радова најбрижљивије се предузимају мере за маскирање како би се дотадашњи режим одбранбених радова и даље задржао.

Ако се нападна дејства организују из подилажења, услови за фортификацију су много неповољнији. Практично, ту не може бити речи о утврђивању полазних положаја — односно линије развоја јединица које подилазе из дубине. У обзир долази једино самоукопавање јер је време задржавања јединице на овим линијама веома кратко,

тек да се из еволуциоског пређе у нападни борбени поредак. Заштита људства и технике у том случају више се постиже маскирањем и коришћењем погодности које пружа земљиште него ли фортификацијским објектима, тим пре што употреба инжињерске механизације ни у овом случају није могућна.

Утврђивање у рејонима концентрације од нарочитог је значаја због могућности атомских удара по њима. Првенствено се користе већ постојећи фортификациски објекти који су из било којих разлога раније израђени. Уколико таквих објеката нема, трупе чим стигну приступају утврђивању израђујући разне врсте ровова и склоништа, зависно од времена којим располажу. Притом инжињерија са својом механизацијом може да знатно убрза и повећа обим радова. Уколико околности (земљиште и време) дозвољавају, могу се инжињерска механизација, нарочито оперативних јединица, и територијална инжињерија и раније упутити на задатак како би јединице дошле у колико-толико припремљене рејоне концентрације. Због опасности од непријатељских диверзантских или ваздушно-десантних акција рејони се уређују за самоодбрану местимичном изградом стрељачких ровова, платформи за аутоматска и поједина артиљериска оруђа — слично обезбеђењу трупа на одмору. За ПАА се израђују закони за оруђа, склоништа за људство и муницију и припремају се путеви за брзо премештање са главних положаја на резервне.

Могућности утврђивања у рејонима концентрације су, дакле, повољније него на полазним положајима, али и овде ће маскирање претстављати знатан степен заштите.

У току извођења нападних дејстава утврђивање је још сложенији проблем. Сваки застој у току напада резултат је непријатељског отпора и неминовно претставља извесну нападачеву слабост. Најсигурнији ослонац да се избегне криза јесте брзо се укопати, извршити запречавање и тиме претворити достигнуту линију у полазни положај за настављање напада. Мало је вероватноће да ће ове линије бити тучене атомских ударима (због близине браничевих снага) због чега ће утврђивање почети самоукопавањем. Уколико застој траје дуже, појединачни закони се постепено повезују у непрекидне стрељачке ровове. Запречавање минско-експлозивним средствима знатно ојачава достигнуте линије. Утврђивање изводе саме јединице, јер је примена инжињерских машина веома тешка.

Друкчија је ситуација за утврђивање линија на боковима снага које продиру. Ове линије могу да не буду моментано под ватром непријатеља, већ се припремају за одбијање његових противнапада. Зависно од ситуације, овде се може одмах приступити изradi стрељачких ровова, положаја за аутоматска и артиљериска оруђа, а може се ангажовати и део инжињерске механизације. Како те линије могу да буду изложене и атомским ударима, то се у стрељачким рововима раде и најпростија противатомска склоништа (дубоки делови рова, лисичје јаме и др.), при чему се могу користити и разни склапајући елементи (ПАБ). Солидно запречавање испред ових линија увелико повећава њихову сигурност.

Проблем атомске заштите нарочито се оштрије поставља за друге ешелоне и резерве. Оне треба да користе првенствено постојеће фортификациске радове, како браниоца тако и сопственог првог ешелона. Самсукопавање мора пратити и најмањи застој ових делова борбеног поретка. Покрети ноћу и остале мере за маскирање знатно ће надокнадити степен заштите.

Други важан задатак инжињерије у нападним дејствима јесте *оправка и одржавање комуникација*. Без исправне мреже комуникација нема и не може бити добре координације многобројних фактора сложеног нападног механизма. Од оправке и одржавања комуникација великим делом зависи оживотворење командантове одлуке и крајњи исход читавог напада. Ратна пракса потврђује да су комуникације у много случајева биле узрок неуспеха напада²⁾. Концентрације снага, њихово изненадно подилажење полазном положају, надирање кроз дубину непријатељске одбране где ће путеви махом бити порушени, као и огромне концентрације материјалних средстава, указују на сву деликатност овог задатка, а од инжињерије захтевају максимална напрезања у току целог напада. Проблем комуникација поставља се још изразитије код повећане механизације и моторизације јединица и при слабо развијеној постојећој путној мрежи.

У припремном периоду нападних дејстава потребно је обезбедити читаву *мрежу* путева у простору од рејона концентрације до полазних положаја, а често и *појединачне* путеве од складишта материјалних резерви до просторије концентрације. Ова мрежа мора обухватити како путеве за кретање јединица тако и за дотур и евакуацију. Број путева у овој зони и њихова укупна дужина не могу се теориски одредити, јер то зависи од ширине фронта, броја постојећих путева, броја и формације јединица предвиђених за напад и времена којим се располаже од одлуке до почетка напада.

Повећана ширина фронта напада, као последица растреситости и повећане покретљивости јединица захтева неоспорно и већи број путева. Формација и број јединица утичу и на квалитет и на број путева. За мото-механизоване снаге долазе у обзир путеви са тврдом подлогом, док се пешадиске снаге могу кретати и лошијим путевима. Теориски, данас се сматра да за сваку дивизију првог ешелона треба обезбедити један до два *основна* пута од њеног рејона концентрације до полазног положаја. Ипак, овај број путева није довољан да би се дивизија увела у борбу. Прелазак дивизије из маршевог поретка у еволуциски и даље у борбени захтева много већи број путева који не морају бити са тврдом подлогом, већ обични сеоски или колонски. Њих обезбеђују оне јединице које их и користе, тако да се инжињерија ангажује искључиво на обезбеђење *основних* путева. Поред *изнетих управних* путева, путна мрежа се допуњује бар једним *рокадним* на линији дивизиских база. Напокон, и атомска ситуација код непри-

²⁾ Аустроугарска армија у Суворовској бици 1941; неуспео напад немачке 1 оклопне армије према Бакуу — 1942; застој противофанзиве грчке армије у долини Војуше 1940 г. итд.

јатеља и расположиво време за које треба прећи од рејона концен-трације до полазних положаја опредељују већи или мањи број путева.

Обезбеђење путне мреже у припремном периоду укључује, поред путева за маневар, дотур и евакуацију, и израду путева за обилазак већих насељених места, раскрсница и других теснаца који могу постати како атомски тако и циљеви непријатељевих ваздухопловних снага. Исто тако, мора се решити и питање укрсница³⁾ и резервних прелаза преко река у захвату путне мреже. Резервне прелазе начелно обезбеђује инжињерија оперативних јединица било ангажовањем понтонира, било благовременом припремом грађе и ангажовањем цивилне оперативе.

Да би се тако велика путна мрежа могла одржати у исправном стању у условима атомског рата, чији ће циљеви често бити велики објекти и важне раскрснице и теснаци, потребне су, поред цивилне оперативе, и јаке инжињериске снаге. На основу ратног искуства зна се да једна пионирска чета са механизацијом може одржавати највише 50—60 км пута; према томе, гро инжињерије биће ангажован за овај задатак и поред максималног ангажовања цивилне оперативе.

Капацитет цивилне оперативе срачунат је на одржавање путева само при нормалном мирнодопском саобраћају. Међутим, повећан ратни саобраћај и свакодневно оштећење путева од стране непријатељеве артиљерије, авијације и нуклеарног наоружања, далеко ће превазићи могућности цивилне путне оперативе.

За одржавање путева могу се ангажовати грађевинска предузећа која се на дотичној просторији нађу. Њихова је организација слична организацији инжињерских јединица, а за израду појединих објеката на путевима та су предузећа често чак и погоднија и стручнија од инжињерских јединица. Због тога су њихово ангажовање и начин употребе у свему слични инжињерским јединицама.

Остављајући цивилну путну оперативу на њеним нормалним задацима, инжињерске јединице и грађевинска предузећа треба ангажовати као снаге за интервенцију, при чему се команде инжињерских јединица појављују као организатори одржавања дела путне мреже и њима се потчињавају грађевинска предузећа, цивилна оператива и цивилна радна снага.

Кад отпочну напада дејства, ситуација се још више компликује. Основна мрежа комуникација мора се већим делом и даље одржавати због дотура, евакуације и кретања других ешелона и резерви. Нападачеве снаге у наступању кроз дубину непријатељеве одбране наилазе на потпуно разрушену комуникациску мрежу. Атомски удари по деловима нападача који надире и његовим другим ешелонима и резервама у кретању разарају и путеве без обзира да ли су на њих упућени или не. Цивилна оператива тамо не постоји, цивилне радне снаге често нема, други родови војске ангажовани су непосредно борбом, тако да је инжињерија принуђена да сама прими цео терет на себе.

³⁾ Да би се омогућило укрштање јединица, а тиме добило у времену и слободи маневра, технички је то могућно решити помоћу преносних елемената — практично неке врсте моста.

Радови су велики, а време оправке и обнове путева кратко, те се ове супротности морају ускладити како се не би укочило или успорило наступање нападачевих снага.

Да би се овај задатак извршио и путеви колико-толико оправили примењује се специјална организација инжињерских јединица. То су такозвани одреди за оправку и одржавање комуникација (ООК), састављени од пионира са инжињерским машинама, а различите су јачине и састава, према конкретној ситуацији пута и јачини јединица која их формира.

Уколико се нападна дејства преносе даље у дубину одбране, утолико се и органи за оправку и одржавање комуникација померају напред. На тај начин се оправљањем путева од позадине ка фронту у исто време обезбеђују и путеви за кретање других ешелона и резерви ка линији увођења, чија се инжињерија мора чувати за задатке по увођењу у бој.

Следећи важан задатак инжињерског обезбеђења нападних дејстава који су услови атомског рата прилично компликовали јесте *савлађивање природних и вештачких препрека*, а специјално *форсирање река и разминирање*.

Без обзира на тежњу да форсирање не успори темпо напада, оно још увек претставља приличан проблем, нарочито за армије које су слабије технички опремљене.

На првом месту *темпо нападних дејстава* изразито ограничава време потребно за техничко извиђање река, за прикупљање или дотур средстава за форсирање, као и за уграђивање материјала, односно организовање десантних, скелских и мостовних места прелаза. Решење ових тешкоћа делом се ублажава благовременим планирањем и припремом средстава пре избијања јединица на реку, као и могућношћу коришћења погодних притока за раније склапање скела и мостовских чланака. Поред тога, форсирање река знатно се убрзава енергичним дејством предњих одреда, ваздушних десаната итд. на постојеће прелазе преко река и њиховим држањем до наиласка снага које форсирају.

Све већа *механизација и моторизација данашњих армија* чине да се време пребацивања дивизије готово удвостручава у односу на оно из II светског рата. Ово јасно говори да се морају примењивати савременија средства за прелаз, амфибије, хеликоптери и слично. Међутим, уколико то технички развој неке армије не дозвољава, онда се мора оријентисати на већу концентрацију постојећих понтонирских снага и средстава, бржи маневар њима и максимално коришћење месних средстава. Време превозења јединица увелико се може скратити подизањем мостова, нарочито код малих и, донекле, средњих река. Подизање, пак, мостова условљено је *постојањем нуклеарног наоружања* код непријатеља, могућностима његове авијације, као и поседовањем савремених средстава за извиђање. Но, ипак, код мањих река ће се наћи могућност да се подизањем мостова убрза пребацивање и технички јако опремљених дивизија.

Нуклеарно наоружање је највише изменило досадашња гледишта о форсирању река. Растреситост и широк фронт прелаза искључују централизовану организацију форсирања на већим речним отсесима, нарочито од стране оперативних јединица, како је то у ери класичног наоружања било нормално. Према томе, за понтонирске јединице, а нарочито за њихова средства, изгледа да би боље одговарао *карактер територијалности* него да формациски припадају здруженој јединици. На тај начин одређена понтонирска јединица, са својим средствима, не потчињава се овој или оној општевојној јединици, већ „опслужује“ пребацивање свих јединица које на њиховом отсеку прелазе, било да су из I или II ешелона или из резерве. Јасно је да за време пребацивања појединих општевојних јединица старешина понтонира у свему усклађује свој рад према тактичким захтевима јединице која прелази. По извршеном задатку на дотичном отсеку понтонирске снаге и средства упућивали би се на следеће реке у дубини операције: на тачно одређене отсеке прелаза према замисли спровођења операције и стварном развоју борбене ситуације.

Могућност употребе нуклеарног наоружања од стране непријатеља неминовно присиљава нападача да реку форсира искључиво ноћу. Како ноћ отежава артиљерску и авио подршку, то ће се и форсирање неминовно избегавати на оним отсесима где је одбрана солидно организована. Значи, бираће се слабије утврђени отсеци, а самим тим они ће најчешће бити и теже приступачни за понтонирска средства, нарочито тешке паркове. Неоспорно је да форсирање ноћу знатно отежава у техничком погледу рад понтонирских јединица и повећава општи напор инжињерије да обезбеди најнужније путеве за прелаз реци.

Могућност непријатељевог дејства нуклеарним наоружањем по местима прелаза чак и ноћу чини план превозења јединица доста несигурним, те је потребно располагати много јачим понтонирским резервама него досада. Пожељно би било да свако место прелаза има резервне снаге и средства, што знатно повећава број понтонирских јединица и количину средстава. Уколико не постоје могућности за овако велику концентрацију понтонира, расположиве резерве задржавају се, под командом најстарије јединице која форсира, на погодним раскрсницама ради брзе интервенције на више отсека.

И у погледу врсте прелаза и квалитета средства, нуклеарно наоружање је изразило свој утицај. Мостови претстављају уска грла и велику концентрацију материјала те са чисто техничке стране губе своју важност. Скељска и десантна места прелаза много више одговарају физиономији атомског рата у погледу заштите, али не и у погледу брзине. Гумена и дрвена десантна средства и паркови лако се уништавају нуклеарним дејствима, због чега пре долазе у обзир алуминијумска средства.

Тежина борбених оруђа и других возила стално се повећава. У ери класичног наоружања тежа оруђа и возила налазила су се, углавном, у формациском саставу оперативних јединица. Данас, кад се тежи широј децентрализацији и већем осамостаљењу тактичких

јединица, природно је што се тешка техника постепено спушта ка тактичким јединицама. (Настрану то што могу постојати и тактичке јединице без тешке технике.) Пешадиске дивизије, бригаде па чак и пукови, поседују данас готово у свим армијама тенкове и самохотке, који се сматрају претставницима највећих терета у армији. Повећани терети захтевају и *већу носивост* средстава за прелаз. Већа носивост паркова условљава мањи капацитет превозења. Проблем се још више заоштрава тиме што се од паркова веће носивости не могу, или је нерентабилно, правити скеле за масу просечних дивизиских терета до 10 тона. Према томе, за прелаз чак и пешадиских пукова и бригада морају се ангажовати и тешки и лаки паркови, што све отежава дотур паркова, њихову употребу као и обуку понтонирских јединица. Јасно је да би најбоље решење било *унифицирани паркови* од којих би се могле правити и лаке и тешке скеле и мостови.

Савремена средства за извиђења (инфрацрвени уређаји за осматрање и фотографисање, радари и други електронски апарати) омогућују откривање циљева и ноћу, те ни ноћна форсирања нису сигурна од атомских удара. Решење проблема треба тражити у реално организованом маскирању и стваралачкој примени разних техничких средстава и уређаја за ометање инфрацрвених и радарских извиђања и снимања (траке од станијола, угловни одбојници и сл.).

Развој савремених средстава за форсирање све више иде у правцу што шире примене разних врста амфибија, хеликоптера, ваздушних десаната и других самоплова. Неоспорно је да су наведена средства у потпуном складу са савременим гледиштима. Томе треба да теже и мање армије уколико им економске могућности то дозвољавају. У противно треба се оријентисати на усавршавање класичних средстава као што су алуминијумски паркови (са већим избором комбинација у погледу носивости) и моторни чамци. Ово економски не претставља велико оптерећење, а много се добија у модернизацији средстава.

Још једно питање из области форсирања јесте ко га организује.

Као организатори форсирања нормално се јављају армија, корпус и дивизија (односно бригада).

Армија се не може данас појавити више као непосредан организатор форсирања иако има у својим рукама материјална средства. Широки фронт напада, који захтева пуну децентрализацију снага и средстава, онемогућује армији да се јаче ангажује у организовању прелазних, али општу концепцију за форсирање она преноси на потчињене. Материјална средства за прелаз налазе се углавном у армији, не из тактичко-оперативних већ из чисто практичних техничких разлога. Но, биће случајева да ће се армија непосредно ангажовати у организовању места прелазних, ако борбена ситуација буде налагала успостављање армиског места прелазних, нарочито код широких река.

Армиско место прелазних, које начелно треба да буде мостовно, може се организовати било у припремном периоду било у току извођења напада. У припремном периоду оно се организује ако преко њега треба да пређу снаге две или више непосредно потчињених армиских

јединица (корпуси, армска артиљерија, оклопна дивизија и сл.) и то као први армиски ешелон. У току операције армиско место прелаза организује се за потребе II ешелона или резерве армије. Ако се организује у припремном периоду, оно се обично задржава и за потребе II армиског ешелона и резерве.

Материјална средства (понтонирске снаге и средства за прелаз) глобално прорачунава армија и доставља их корпусима или непосредно дивизијама, ако то време или други разлози условљавају.

Маневар понтонирским снагама и средствима у току извођења операције је ствар армије.

Корпус нема засад материјалних средстава за форсирање. Услед тога је његова улога у организовању прелаза још мања него улога армије. Међутим, ако би се усвојио принцип територијалности понтонирских јединица и средстава, знатно би се изменила улога територијалних команди у форсирању. Слично армији, корпус може да организује корпусно место прелаза, начелно мостовно. Материјална средства, која добија од армије, глобално прорачунава према броју дивизија (бригада) у I ешелону и дотура их дивизијама, по могућству, до самих места прелаза. Да не би долазило до непотребног претовара, корпус може средства која добија из армије упутити армиским транспортом до дивизиских отсека прелаза.

Дивизија (бригада) је основни и непосредни организатор форсирања. Она извиђа додељени отсек прелаза; дели га на пукове; одређује десантна и скелска места прелаза пукова; додељује снаге и средства за опслуживање места прелаза; организује дивизиско место прелаза; врши прорачун прелаза и израђује графикон прелаза за целу дивизију. Наравно, ово важи само за дивизије I ешелона. Дивизије II ешелона начелно прелазе на армиским и корпусним местима прелаза или на местима прелаза дивизија I ешелона. Услед тога је њихов удео у организовању форсирања веома мали.

Пешадиски пукови (уколико нису самостални) нормално не организују форсирање. Њихов је удео само у томе што распоређују јединице на планирана места прелаза и опслужују десантна места прелаза, обично борцима најискуснијим у веслању.

У оквиру оперативних јединица, по извршеном форсирању од стране првих ешелона, појављује се још једно занимљиво питање. Наиме, када треба понтонирске снаге и средства скинути с реке, ако у зони нападних дејстава има још река које треба форсирати?

По пребацавању дивизија и бригада I ешелона, један део прелаза може се одмах укинути, док већи део понтонирских снага и средстава мора остати и даље на реци, ради прелаза других ешелона и резерви и ради нормалног дотура и евакуације. Ослобођене снаге и средства често неће бити довољни за форсирање наредних река. Због тога би било потребно, одмах по преласку првих ешелона, приступити изградњи сталних (дрвених) мостова на месту понтонирских прелаза. Грађа и материјал за мостове, а по могућству и остали елементи, набављају се, односно израђују још у периоду припрема. Истина, сви ти стални прелази осетљивији су од понтонирских на

непријатељева дејства из ваздуха и атомске ударе, због чега би се затечена резерва понтонира морала и даље задржати све док се саобраћај преко реке не сведе само на нормалан дотур и евакуацију. Тада се и понтонирске резерве могу упутити на следеће задатке. Даље одржавање прелаза спада у искључиву надлежност инжињерских јединица за одржавање путне мреже.

Још један занимљив проблем инжињерског обезбеђења у новим условима јесте *разминирање*. Маколико да је оно претстављало један од најтежих задатака инжињерије у току II светског рата, у новим условима су тешкоће још више потенциране. Веће дубине минских поља испред предњег краја и читави минирани појасеви по дубини, за чије се постављање већ данас располаже одговарајућим механичким средствима, претстављаће још тежи проблем за нападача него досад.

Техника разминирања, бар према ономе чиме се располаже, није далеко отишла. По свему изгледа да у овоме нема новина; дозери за преоравање, тенкови-чистачи мина, ваљци и пипалице још увек су једина средства и код најсавременијих армија. Па чак и наведена средства, изузев пипалица, нису из многих разлога прикладна за разминирање испред предњег краја и једино се могу користити у позадини. Опити са ракетним паљењем и течним експлозивом нису, изгледа, дали задовољавајуће резултате, пошто је технички могућно минске упалачаче учинити веома мало осетљивим на ваздушни притисак.

Где онда тражити излаз? Очито треба га тражити пре свега у тактичким поступцима нападача.

Широк фронт и дубина савремене одбране као и релативно кратко време којим ће се располагати за њено организовање свакако ће ређе омогућити да се постигне непрекидно минирање, како испред предњег краја тако и по дубини. Према томе, непрекидно минирање може се очекивати углавном на тежишту и најосетљивијим правцима одбранбених положаја. С друге стране, и савремен напад захтева широк фронт и растресит поредак, што омогућује нападачу да пронађе слабе и неминиране отсеке непријатељеве одбране и да кроз њих спроведе своје јединице. На тај начин нападач ће бити принуђен да више или мање обилазним путем дође до објеката за напад, али ће зато свакако избећи непотребне жртве, постићи изненађење и сигурно прећи у напад. Ово ће бити утолико лакше уколико се тежиште офанзивних дејстава усмери теже приступачним и непролазним земљиштем, што мора бити закон нарочито за технички слабије опремљене армије. Поред тога, разминирање, а посебно по дубини зоне нападних дејстава, могу знатно да олакшају партизанске и територијалне јединице у позадини непријатеља. Ове јединице су у могућности да пруже детаљне податке о минираним и неминираним просторијама у дубини непријатељеве одбране.

ОТСТУПАЊЕ У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ АБХ СРЕДСТАВА

Отступање је вид дејства у којем се снаге одвајају и удаљују од непријатеља, а може се предузимати са различитим циљем зависно од тога шта се жели постићи. За наше разматрање је важно истаћи да су сви предузети поступци и мере у отступању увек и првенствено срачунати на то да снаге избегну уништење и да се доведу у повољнију ситуацију за извршење наредних задатака.

У дејствима нападача против снага у отступању, доминираће тежња да се отступајући делови и јединице браниоца растроје и униште. Тако је било и досада. Само у изузетним околностима нападач ће ићи на потискивање снага које се повлаче или отступају.

Из минулих ратова је познато да су дејства против снага у отступању начелно обухватала:

- интензивна извиђања са земље и из ваздуха;
- енергичан притисак с фронта;
- ватрене ударе у циљу растројавања и „прикивања“ снага које се повлаче;
- рушења и запречавања на комуникацијама у циљу онемогућавања извлачења;
- обухват и обилазак са тежњом да се снаге у повлачењу разбију или униште; и
- борбену активност убачених и партизанских јединица против снага које се повлаче при чему су ове акције имале различите циљеве.

Посматрајући набројано као тактичке мере и поступке и не улазећи у технику извршења и могућности које су пружала конвенционална, односно досад употребљавана борбена средства, можемо закључити да ће исто то обухватати и евентуална будућа дејства против снага у отступању. Међутим, нова борбена и техничка средства пружају нове могућности за дејство и то указује да ће се пред снагама у отступању испречити делом квалитативно нови проблеми, а они од раније познати биће понекад и знатно увећани. Исто тако, пред снагама које врше напад и гоњење, односно које дејствују против снага у отступању, стајаће квалитативно нови проблеми и у погледу примене борбених средстава и у погледу тактичких поступака, јер и против њих могу бити употребљена атомска и хемиска борбена средства.

Познато је какви су проблеми стајали пред страном која отступа и које је мере и поступке требало предузимати да би се обезбедило правовремео и сигурно одвајање и удаљавање од непријатеља. Остаје да се размотре нови моменти, али је пре тога потребно нешто казати о дејствима против снага у отступању с обзиром на нова борбена средства и нове погледе у тактици.

Пошто су нова борбена и техничка средства позната, ограничили смо се само на неке констатације и поменути она својства атомских и хемиских борбених средстава која су од посебног значаја за тему чланка.

Конструкције пројектила и средстава за њихово лансирање омогућују примену атомских борбених средстава (АВС) и против циљева у тактичкој дубини и релативно брзо по њиховом откривању.

Нека хемиска борбена средства (ХБС) пружају велике могућности брзог уништавања и дуготрајног неутралисања живе силе и подизања ефикасних и релативно великих препрека. У техничке могућности избацивања тих средстава на циљеве не треба сумњати.

Применом конвенционалног оружја могућно је неутралисати живу силу и технику. Могућна су и рушења, нарочито авиобомбама веће разорне моћи. Помоћу тих средстава постиже се и извесно паралисање кретања снага у отступању и стварају повољни услови за обиласке, отсецања и опкољавања. Међутим, искуства показују да ватрена дејства конвенционалним оружјем нису играла одлучујућу улогу у маневру опкољавања јер се није могао постићи такав интензитет неутралисања и рушења, да би се онемогућио отступни маневар. Отуда појава да су оклопне и механизоване јединице биле носиоци маневра опкољавања захваљујући, у првом реду, њиховој покретљивости при чему је, у једном створеној ситуацији за продоре у дубину, било основно: престићи снаге које се повлаче и наметнути им борбу у окружењу ван уређених положаја обезбеђујући на тај начин основни услов за брзо уништење.

Постојање атомских и хемиских борбених средстава знатно мења ситуацију јер она пружају далеко веће могућности за паралисање кретања противника. Ваља одмах напоменути да та средства не умањују значај и улогу брзопокретних снага, али стварају далеко повољније услове за њихово искоришћавање у маневрима опкољавања и уништавања снага у отступању.

Размотримо примену атомских и хемиских борбених средстава против снага које из одбране морају прећи у отступање са задатком да на новим положајима поново организују одбрану. У таквој ситуацији бранилац би имао три основна задатка:

- осигурати извлачење из борбе;
- спречити брзе продоре непријатеља у дубину;
- уредно повући снаге и организовати одбрану на новим положајима.

(Извршење тих задатака захтева комбиновано провођење великог броја мера и поступака, али се овде у њихову обраду не можемо упуштати.)

Шта би нападач предузео од момента кад открије браниочеве намере?

Пре свега појачао би извиђање зоне дејства и предузео припрему снага за гоњење. Затим долази на ред спречавање браниоца да се извуче из борбе. Тај циљ се без употребе ХБС постизао појачаним притиском с фронта и ватреним дејством по снагама на предњој линији одбране. Спречавање извлачења из борбе само применом тих мера и поступака у пракси је било скоро увек неизводљиво. Међутим, применом одређених ХБС по првом борбеном реду, при чему, поред контаминације живе силе и оружја, нормално долази и до контаминације земљишта на одређеној дубини, извлачење из борбе се поставља сасвим другачије. ХБС велике убојне моћи, и под претпоставком да нападнути располаже добром заштитном опремом, паралишу покрет снага и одузимају време јер се не може приступити извлачењу а да се претходно не предузму мере за деконтаминацију. Наиме, самим извлачењем не би се ништа постигло ако због непредузетих мера нападнути дође у безизлазан положај услед продирања отровних материја у организам људи. То практично значи да се контаминирана жива сила не може покренути с положаја пре него што се створе услови за то, а то и јесте оно што браниоцу онемогућује благовремено извлачење из борбе. Разумљиво је што се овакви удари ХБС могу изводити само под повољним тактичким и метеоролошким условима.

Наредна дејства против стране у отступању била би изражена напорима да се ватром уништавају откривени делови и јединице у покрету које су биле присиљене да нагусте у извесном степену уређене положаје. У новим условима атомска и хемиска борбена средства пружају могућност наношења великих губитака у врло кратком времену. Мере и поступци у циљу избегавања масовних губитака су утврђени и познати. Само, кад је реч о отступању, ваља се потсетити на то да се употребом хемиских и радиолошких борбених средстава страна у отступању може присилити на то да се креће најнеповољнијим правцима. На пример, поменута средства претстављају нарочито велику опасност ако су избачена на земљиште покривено растињем те би снаге у отступању биле присиљене да се крећу откривеним тереном при чему би се изложиле дејству осталог оружја и откриле план маневра. Применом радиолошких и хемиских борбених средстава могућно је, дакле, подизање на великој дубини врло ефикасних препрека које активно дејствују, а имају велику вредност и кад нису брањене. Тај моменат заслужује посебну пажњу. Вредно је потсетити се и на то да се применом тих средстава постижу два циља — контаминирање живе силе, наоружања и технике и подизање препреке. Ако нема могућности за израду пролаза, препреке изнуђавају скретање с правца кретања, а контаминирана жива сила се доводи у положај да мора обуставити покрет и изводити деконтаминацију при чему је крајње неприпремљена за прихватање борбе, док гониочеве снаге у то време обично нагрћу с фронта и врше обиласке.

Раније је било могућно снаге у отступању спречити да поседну повољне линије за одбрану само незадрживим гоњењем, или ранијим

избијањем гониочевих снага на дату линију употребом ваздушног десанта, убачених снага или брзих јединица у околностима које дозвољавају престизање гоњеног. Међутим, данас се то постиже контаминирањем тактички важних тачака и линија. У примени су при томе могућна два случаја: а) контаминирање наведених земљишних објеката пре него што на њих избију снаге које се повлаче или б) удар овим борбеним средством кад снаге избију на положаје који су погодни за вођење борбе. У оба случаја постиже се то да делови који отступају не могу организовати отпор на раније планираним положајима.

Проблеми отступања назиру се већ и из овога што је речено. Међутим, због неопходности извесне целине и јасноће изложићемо их одређеним редоследом у циљу лакшег схватања мера и поступака АВХ обезбеђења.

Први проблем је у томе што услед примене АВС може изненадно доћи до великих бреша у одбранбеном систему услед чега, ако је јединица присиљена на отступање, настаје тешкоћа организованог удаљавања од нападача, јер се његове брзе јединице могу изненадно појавити на најосетљивијим тачкама у зони отступања. Решавање тог проблема треба тражити у изналажењу начина да се спречи брзо продирање нападачевих делова на правцима и у време за које се он одлучио. Досад су маневри нападача парирани дејством артиљерије и авијације, запречавањем (на маневарском земљишту мало ефикасан начин) и ангажовањем резерви са задатком да макар привремено зауставе продор. Спречити продор нападачевих брзих делова није никада био једноставан задатак, али у условима примене борбених средстава велике уништавајуће моћи то ће бити још теже јер ће нападач тим средствима дејствовати првенствено против оних браниочевих делова који би се могли испречити као највећа сметња његовом надирању, при чему су могућна и велика неповољна изненађења. Ма са које стране прилазили разматрању изнетог проблема намеће се закључак да је спречавање брзих продора у дубину најлакше и најсигурније ако се против нападача (гониоца) употребе она борбена средства којима му се наносе масовни губици или одузима време. Другим речима, поред тога што ће такве нападачеве маневре бити могућно парализати и употребом класичних средстава и инжењерским запречавањем датих праваца, најефикаснији начин, изгледа, биће употреба атомских и хемиских борбених средстава по оним деловима који су се експонирали као носиоци маневра. При томе се има у виду извођење А удара, односно примена ХБС велике убојне моћи и дужег трајања у циљу уништавања и контаминирања нападачеве живе силе и подизања хемиских препрека. Закључак о ефикасности ХБС примењених у наведене сврхе заснива се на чињеници да ниједна позната заштитна опрема не може пружити толику заштиту против ХБС на које се овде мисли да би контаминирани јединице могле предузети дејство без озбиљног губитка времена. (У питање губитака не улазимо јер би нас то далеко одвело. Они би зависили од врсте примењеног ХБС, квалитета заштитне опреме и услова у којима се

налази контаминирана јединица.) Добрим избором момента и места употребе одговарајућих ХБС могућно је бар привремено зауставити наступање како пешадије тако и оклопних снага.

Примена А и Х БС у склопу мера за обезбеђење отступног маневра може бити предмет посебног разматрања. Међутим, сигурно је да би се њиховом применом знатно ограничиле могућности нападача, мада би остао још читав низ проблема које би требало решавати другим путевима.

С обзиром на велике могућности брзог уништења живе силе применом А и Х БС, изгледа да ће се употреба резерви при отступању у циљу спречавања дубљих продора нападача заснивати на начелу дејства из заседе. То је, по свему судећи, најсигурнији пут да се снаге не открију прерано и да избегну уништење пре него што ступе у борбу. Значи, резерве би требало правовремено и тако распоређивати да се избегне кретање у неповољно време, а положаје поседати прикривено отварајући ватру тек кад нападач избије на блиско отстојање независно од тога да ли ће резерва даље дејствовати по начелима одбране или прелазити у противнапад. Прерано, односно несмотрено откривање резерви скупо ће се плаћати. Отуда закључак да се резерве морају прикрити до момента ступања у непосредан додир с нападачем и у случајевима кад се неће моћи применити принцип заседе.

Већ је било речи о томе на који се начин може ометати извлачење из борбе. С обзиром на то да ће се пешадија начелно увек борити на положајима који пружају могућност прикривеног извлачења, стрељачком и артиљерском ватром најчешће неће бити лако спречити је да се одвоји од нападача. Али та околност не може ублажити проблем извлачења из борбе ако је нападач применом ХБС предузео мере за „прикривање“ првог борбеног реда снага у одбрани. Пошто ће нападач те мере применити кад му је стало да ономогући извлачење, а то значи кад околности постану најтеже за браниоца, то питање заслужује посебну пажњу.

Способност јединица да се и у изнетим случајевима брзо одвоје од непријатеља зависиће у првом реду од вредности њихове заштитне опреме и обучености да се брзо ослободе ограничења насталих контаминирањем и сачувају своју маневарску и борбену способност.

Питање заштитне опреме и обучености, истина, није везано само за наведену борбену околност, већ има далеко шири значај, али се баш у изнетом случају најдрастичније испољава, пошто су то и најтеже околности за делове који су доживели контаминирање. Може се претпоставити и то да непријатељ неће увек смети извршити напад (јуриш) на положај на који је избацио ХБС. Међутим, исто тако треба имати у виду да „прикованим“ деловима не прети увек највећа и једина опасност од непријатеља с фронта, него да су опаснији они његови делови који изводе маневар опкољавања.

Уопштено говорећи, извлачење из борбе јединица које је непријатељ контаминирао (независно од тога о коме је положају реч) обезбеђиваће се:

— ватреном подршком контаминираних (контаминирањем неутралисаних) делова у циљу спречавања евентуалног јуриша нападача с фронта;

— заустављањем (макар и за краће време) нападачевих делова који покушавају да опколе браничеву јединицу која је контаминирањем привремено спречена да се повуче с положаја; и

— интервенцијом јединица АВХО у циљу израде пролаза за рачун јединице која се нашла у контаминираном рејону.

Способност јединице за самостално извлачење из контаминираног рејона биће загарантована ако се обезбеди бар један од ова три услова:

— да постоји заштитна опрема која омогућује људству да пређе преко контаминираног земљишта без већег ризика;

— да је снабдевена неким лаким уређајима за деконтамирање земљишта (прављење пролаза минималног капацитета); или

— да су правремено израђене наткривене саобраћајнице толике дужине да се њима може изићи са контаминираног положаја.

Интервенција јединица АВХО у циљу отварања пролаза на полсјајима могућна је само ако располажу машинама за деконтамирање способним за кретање ван путева и ако су заштићене оклопом одговарајуће јачине. Но, то је само техничка страна питања. Извршење овог задатка условљено је и распоредом делова јединица АВХО. Ако се предвиђа њихова употреба у такве сврхе онда извесни делови морају бити распоређени и задатком оријентисани тако да могу интервенисати у најкраћем року и на најцелисходнији начин.

Препреке успостављене помоћу атомских и хемиских борбених средстава могу се појавити као резултат рушења (кратери или набачени материјал) или као контаминирања настала нуклеарном експлозијом, односно избацавањем Р (радиолошког) или Х БС. Али, без обзира на начин на који су успостављене, оне могу да успоре или онемогуће кретање снага на датим правцима.

Препреке настале као последица рушења вероватно се неће моћи правремено отклонити у условима отступања и могу стварати посебне тешкоће при извлачењу возила и теже технике. Али, у зонама где је кретање ван комуникација искључено, вероватно, ни нападач неће смети предузети таква рушења, јер би онемогућио и кретање властитих јединица. Изузетан случај може бити кад је земљиште непроходно за возила на точковима, а бранилац нема возила на гусеницама. Тада ће нападач, ако располаже гусеничарима, рушењем комуникације онемогућити повлачење, а ипак задржати слободу маневра.

Препреке подигнуте применом Р и Х БС другачије се испољавају, али у одређеним условима и оне могу не само да успоре, већ и да искључе кретање датим правцима.

И једне и друге препреке у принципу:

— доводе до губитка у времену што може имати и тешке последице;

— условљавају губитке у живој сили, ако јединице, не знајући за њих, незаштићене уђу у контаминирани рејон или кад су са недовољно ефикасном заштитном опремом присиљене да преко њега прелазе;

— доводе до гомилања снага ако се не могу лако савладати или обићи, а нападач набаци задње делове ка онима који су заустављени на препрекама;

— изнуђавају промену праваца повлачења под неповољним условима и у супротности са првобитним планом што отежава руковођење и доводи у опасност планирани маневар;

— могу изнудити повлачење преко откривених рејона чиме се снаге излажу губицима и откривају намере; и

— онемогућују поседање и одбрану извесних важних положаја.

Остаје да се размотре мере и поступци које би бранилац (страна која отступа) могао предузимати у циљу парирања непријатељевих дејстава, обезбеђења плана отступног маневра и поседања нових положаја.

Пре доношења одлуке о начину извођења отступања биће пре свега потребно да се процене нападачеве могућности у погледу употребе А и Х БС са посебним освртом на његове могућности да примени ових средстава паралише отступни маневар и спречи поседање нових положаја. Из такве процене ситуације треба да произиђу закључци:

— на којим местима непријатељ може да изврши рушење;

— која места пружају услове за подизање ефикасних Р и Х препрека;

— на којим тачкама долази у обзир избацавање Р и Х БС у циљу спречавања поседања положаја за одбрану;

— на којим линијама обезбедити сигуран отпор и за колико времена у случају да нападач контаминира извесне колоне у повлачењу;

— који су правци најповољнији за повлачење, а које узети као алтернативне за случај да на извесним правцима буде онемогућено кретање;

— које положаје посести ако нападач контаминира положаје на које је наређено повлачење;

— у којим количинама и на којим местима поставити деконтаминациска и заштитна средства;

— како организовати АБХ извиђање и осматрање у зони отступања;

— како распоредити инжињерске и јединице АБХО у циљу њихове интервенције за отварање пролаза у препрекама и како обезбедити њихово садејство;

— на који начин ограничити нападача у употреби А и Х БС.

АБХ извиђање и осматрање у зони отступања треба да омогући правремено предузимање одговарајућих мера у циљу избегавања масовних губитака и благовременог извршења плана отступног маневра. Оно треба да на време пружи податке о томе где је нападач

избацио А (Р) и Х БС, у коликим количинама и да ли се настале препреке могу обићи, односно за које време и каквим средствима се могу у њима отворити пролази. На основу тих података би се доносила одлука и предузимале мере. У отсуству таквих и благовремено добијених података тешко би било избећи да јединице упадну у контаминирани рејоне, а још теже правовремено их скренути на друге правце (положаје) и организовати израду пролаза кроз препреке, односно предузети инжињерске радове у циљу омогућавања кретања технике правцима којима се располаже.

АВХ извиђање и осматрање обезбеђују се делом преко свих родова, а посебно распоредом извиђачких јединица АВХО на најважнијим тачкама у зони отступања (АВХ осматрачнице) и дејством АВХ извиђачких патрола на возилима.

Распоред и снабдевеност јединица АВХО за деконтамирање треба да гарантују брзу интервенцију нарочито при изради пролаза у препрекама на правцима кретања колона које отступају. Њихово дејство треба усмерити на оне делове комуникација на којима није могућно обићи препреке. Ако се предвиђа савлађивање Р и Х препрека употребом возила, делови јединица АВХО се постављају тако да могу брзо интервенисати у циљу деконтамирања превозних средстава на погодном месту по њиховом изласку из контаминираног рејона.

С обзиром на то да нападач може извршити запречавање и на тај начин што ће предузети рушење делова комуникације и на иста места избацили и ХБС, биће неопходно обезбедити садејство између јединица инжињерије и АВХО на оспособљавању комуникација.

Потреба за благовременим истурањем деконтаминациских материја на одређене тачке у зони отступања произилази из тога што деконтамирање земљишта изискује велике количине материјала и што је у фази повлачења тешко издвајати возила за његов дотур са већих удаљења. Лоцирања резерви одеће и заштитне опреме и њихово коришћење је проблем који захтева посебну студију.

На крају треба истаћи значај облика отступног маневра. Све друге мере и поступци АВХ обезбеђења јединица које отступају, ма колико да су неопходне и корисне, не решавају проблем ако се организовањем отступног маневра не постигне такав распоред снага који ће обезбедити максималан отпор и нужну растреситост за време кретања. Истовремено треба нагласити да кретање у мањим упоредним колонама, уз коришћење читаве ширине зоне отступања, поставља на дневни ред многа питања и из домена руковођења отступним маневром.

У чланку је учињен покушај да се истакну основни проблеми који произилазе из могућне примене А и Х БС и да се укаже само на неке могућности и начине њиховог решавања. Проблематика отступања могла би се целовитије и дубље сагледати на вежбама јединица које би се изводиле под околностима које би свестрано дочаравале могућне ратне ситуације. На таквим вежбама постоје и најреалнији услови за изналажење решења.

Потпуковник ПЕРО МИЛИНОВИЋ

МОГУЋНОСТИ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ СУВОЗЕМНИХ КОМУНИКАЦИЈА

У разматрању могућности и обима експлоатације појединих комуникација, као и третирању питања организације саобраћаја у новим условима, постоје различита мишљења, како између појединих писаца разних чланака и студија, тако и између одговарајућих саобраћајних органа појединих армија. Логично, та мишљења и не могу бити јединствена, јер се заснивају на различитим доктринама и материјално-техничким условима. Али, већина аутора чланака и студија слаже се у једном а то је да организовању саобраћаја уопште, односно обиму експлоатације појединих комуникација и транспортних капацитета у новим, измењеним условима треба посветити пуну пажњу и да за решење низа питања из домена саобраћајне проблематике треба још у миру предузети одговарајуће мере. Оправданост ове поставке потврђују досадашње искуство и развој савремене борбене и остале технике, која, као и начин вођења рата у савременим условима, императивно тражи широку мрежу комуникација и савршено организован саобраћај.

Два прошла рата, особито други, јасно су потврдили да на правилно организованом и умешно спровођеном саобраћају несумњиво почива свака акција борбених формација армије, јер се припрема и одвија непрекидним кретањем живе силе и технике. Уколико су услови у саобраћајном погледу за то кретање повољнији, утолико ће припрема и извођење акције имати више изгледа на успех. Комуникације свих врста и транспортна средства (вучна и возна железничка, путна транспортна, пловна и ваздухопловна транспортна), као носиоци кретања, претстављају, логично, основни фактор за савлађивање простора, за концентрацију одговарајућих снага на одговарајућем правцу и уредно материјално обезбеђење и збрињавање тих снага. Стога рационално организован и спровођен саобраћај на свим расположивим комуникацијама омогућује повезивање акција, скраћује просторну удаљеност, чини кретање еластичнијим и самим тим омогућује већу безбедност од непријатељског дејства атомским и другим средствима. Због тога, процена вредности и улоге појединих комуникација и транспортних средстава има особит значај у организовању саобраћаја у савременим условима.

У даљем решавању саобраћајне проблематике у савременим условима свакако ће значајно место заузети досадашње искуство и оно ће, како сопствено тако и других, бити од велике користи. Но, ваља нагласити да је најбитније да се при коришћењу туђих искустава имају у виду конкретни услови и потреба за стварањем сопствених метода и начела у решавању ове проблематике. Јер, упротивном, поред коришћења свега онога што је вредно, може да дође и до коришћења онога што нимало не би доприносило правилном решењу одређених питања у одређеним условима. Нека искуства, особито она из саобраћаја врло високог интензитета и коришћења огромне масе транспортне технике каквом располажу велике армије, треба, наиме, користити као поуке по неким питањима и не апсолутизирати их. Другим речима, сва искуства и сва разматрања великих армија треба посматрати кроз њихове конкретне услове. Ово тим пре што аутори појединих чланака и студија о саобраћају полазе првенствено од материјално-техничких могућности и стратегиских концепција армије којој припадају, као и од констелације снага у оквиру овог или оног војног пакта, што често има пресудан утицај на извлачење закључака у поледу могућности и обима коришћења појединих видова, односно грана саобраћаја. Већина армија западне и средње Европе процењује, например, потребе и могућности железничког саобраћаја на бази добро развијене европске железничке мреже и у координацији са обимним поморским и доста значајним ваздушним саобраћајем и нафтоводима, прат зато и закључци одговарају само за те услове, односно за одређене претпоставке, а ниуком случају за неке друге услове. Што се тиче путне мреже, највише се подвлачи потреба за dobrим путевима, односно за добром и чврстом путном мрежом, с обзиром на квантитет и особине савремене мото-технике и тенденције њеног даљњег развоја. Сматра се да успех у борби најчешће зависи од развијености и квалитета путне мреже, с обзиром на масу борбене технике и тежњу за брзим маневром. Наравно, оспоравати вредности широко развијене и високог квалитета путне мреже био би апсурд, тим пре што су добри путеви један од битних фактора у општем привредном развитку сваке земље. Међутим, намеће се питање какву улогу може и треба да има недо-вољно развијена путна мрежа и шта предузети да се задовоље потребе саобраћаја у таквим условима. Осим реченог, при проучавању значаја, улога и међусобне повезаности и зависности комуникација и транспортних средстава ваља имати у виду и два пратиоца свега новог, подједнако штетна за реалну оцену могућности организовања рационалног саобраћаја. Треба, наиме, уочити да је увек било и да и данас има претеривања у оцени значаја новог, било да му се припишу немогућне ствари, или да се из конзервативних разлога умањује вредност и значај појединих квантитативних и квалитативних промена. Отуд и у саобраћају има претеривања у погледу оцене вредности и могућности коришћења појединих видова, односно грана саобраћаја и појединих транспортних средстава. Отуд и колебања у мишљењу и гледиштима у погледу измењених услова за организовање саобраћаја. Има мишљења да је наступило време смене једног вида саобраћаја

другим, например, да је наступила ера ваздушног саобраћаја (транспортни авиони, хеликоптери, ракете и друго) и да ће он ускоро бити и далеко испред осталих видова саобраћаја (сувоземни и водени). Супротно овоме, постоје и мишљења да је сувоземни саобраћај у евентуалном будућем рату незаменљив и да му зато треба посветити нарочиту пажњу. Неки опет сматрају да је од пресудног значаја поморски саобраћај и да је будућност његова, итд.

Са гледишта савременог вођења рата и улоге саобраћаја несумњиво би било штетније конзервативно схватање, тј. оно да вредност појединих видова, односно грана саобраћаја, остаје непромењена и да је могућно саобраћај организовати по старим начелима. С друге стране, претеривање у оцени могућности појединих видова и грана саобраћаја, имајући у виду само техничка средства и не доводећи их у везу са свим осталим факторима чија повезаност и узајамна зависност нису и не могу бити безначајне, нити за сваку земљу, за сваку армију и за сваку доктрину исте, било би такође веома штетно и назадно.

Сваки вид, односно грана саобраћаја има своје добре и лоше стране и специфичности које их чине подеснијим или неподеснијим за одређене услове. Наравно, однос утицајних фактора може бити и најчешће јесте различит. Због тога се и не може постављати питање да ли се један вид или грана саобраћаја могу потпуно заменити другим. Може се једино поставити питање какав значај и улогу може имати поједини вид, односно грана саобраћаја у конкретним условима и у каквој су међусобној зависности, какве су могућности њиховог коришћења. Одговор на то питање је могућан једино ако се изврши поређење свих утицајних фактора, а не само неких. Дакле, основно је потпуно и што објективније познавање потреба, стварних могућности појединих комуникација и транспортних средстава, односно правилног односа и складне улоге појединих комуникација и средстава у општем саобраћајном систему у рату. Значи, иако сваки вид и грана саобраћаја имају своје специфичности, проблем организовања и спровођења саобраћаја у савременим условима треба разматрати као целину, јер је једино на тај начин могућно сагледати улогу, значај и могућност коришћења постојећих комуникација и транспортних средстава у евентуалном будућем рату.

Сасвим је јасно да се у једном чланку не може дати одговор на сва питања овог проблема. У првом реду због тога што би такав покушај био сувише нескроман, што су искуства по неким питањима веома оскудна, као и због тога што су многа питања организовања саобраћаја у новим условима још недовољно проучена. То је разлог што смо се ограничили на разматрање неких питања (из тако широке области) експлоатације сувоземних комуникација у савременим условима, имајући у виду целину и најутичајније факторе и дотичући се и других видова саобраћаја колико је неопходно за боље разјашњење неких поставки.

Први битан фактор за поређење вредности сувоземних комуникација јесте њихова разгранатост, експлоатациске особине и однос

између њих. Разматрајући то питање очигледно је да је путна мрежа разгранатија од железничке и да јој то пружа знатне предности при организовању и спровођењу саобраћаја у савременим условима. Ради илустрације те чињенице дајемо поређење за неколико земаља:

ДУЖИНА ЖЕЛЕЗНИЧКИХ ПРУГА И ПУТЕВА У КМ И ЊИХОВ ОДНОС¹⁾

ЗЕМЉЕ	Железничке пруге			П у т е в и			Однос рубрика 2 и 5
	Свега км	на 100 км ² до- лази км	на 1000 станов- ника до- лази км	Свега км	на 100 км ² до- лази км	на 1000 станов- ника до- лази км	
Италија	15.725	5,1	3,76	188.748	64,0	45,3	1:12
Француска	41.300	7,5	9,85	720.000	131,0	171,5	1:17
Белгија	5.035	16,6	6,2	46.146	152,0	57,0	1:9
Швајцарска	2.925	7,0	7,2	46.058	110,0	113,5	1:16
Југославија	11.679	4,6	7,4	82.000	29,0	45,0	1:7

Из прегледа се види да је разгранатост сувоземних комуникација 1:7 до 1:17 у корист путне мреже. Даљњим разматрањем види се да је код неких земаља врло мали број насељених места директно повезан железничком пругом. На пример, у нашој земљи тек је свако 16-то насељено место директно повезано пругом. Међутим, путна мрежа повезује сва насељена места, па и она најмања и најзабаченија. Значи, путним транспортним средствима могућан је у сваком случају директан превоз од сваког до сваког места, а да се притом изврши само једном утовар и једном истовар. Код железничког саобраћаја у погледу утовара и истовара имамо другу ситуацију. У већини случајева биће потребно материјал превести путним транспортом од пошиљаоца до укрцне, и од искрцне железничке станице до примаоца, пошто ће бити врло мало случајева да ће се неки материјал налазити на железничкој станици и да ће се превозити само до неке друге железничке станице. Из овога произилази да ће се материјал који се превози путним транспортним средствима од пошиљаоца до укрцне и од искрцне железничке станице до примаоца морати трипут утоварити и трипут истоварити. Стварна дужина превозења, дакле, неће бити само она од укрцне до искрцне железничке станице, него ова дужина сабрана са дужином пређеног пута од пошиљаоца до укрцне железничке станице и од искрцне железничке станице до примаоца материјала. Тај пут ће често бити дужи од директног превозења путним транспортним средствима, што треба имати у виду при прорачуну потребног времена и цене коштања превозења. У рату ће свакако онај први момент у већини случајева бити важнији.

1) Евентуално свежији подаци не би значајније утицали на изнети однос.

Степен разгранатости сувоземних комуникација и њихове особине, такође, веома много, мада и различито, утичу и на еластичност саобраћаја, као на ванредно важан фактор у евентуалном будућем рату. Преимућство путне мреже у том погледу огледа се у могућности директног саобраћаја путним транспортним средствима од сваког до сваког места, у могућној растреситости путног транспорта у циљу безбедности од непријатељевог дејства из ваздуха како атомским, тако и конвенционалним средствима, у већој могућности промене правца вожње без илџи са релативно незнатним ремећењем кретања других корисника пута, у већем избору прикривених укврцих и искврцих рејона, у већој могућности маскирања транспортних средстава, релативно лаког организовању путног саобраћаја и др. Супротно овоме, железнички саобраћај је врло нееластичан. То се огледа у осетно неједнакој разгранатости железничке мреже у појединим земљама и областима унутар тих земаља, у чврстој везаности вучних и возних железничких средстава за пругу и железничке станице, у немогућности промена правца вожње и немогућности (или бар у тешкоћи) обиласка угрожених или онеспособљених железничких чворова, станица и деоница, у тешкоћи избора замаскираних укврцих и искврцих рејона и места и др.

Следећи битан чинилац у поређењу вредности сувоземних комуникација је њихова експлоатативна способност посматрана првенствено са становишта оперативно-тактичких захтева. Затим вредност путних и железничких транспортних средстава посматрана повезано са комуникацијама и имајући у виду: користан терет који неко транспортно средство (путно и железничко) може да понесе, степен коришћења погонске енергије, могућности коришћења неког транспортног средства у одређеним оперативно-тактичким условима, као и објективне материјално-техничке могућности за производњу тих средстава. У том погледу између путног и железничког саобраћаја постоје знатне разлике.

За железничке пруге карактеристично је да у многим земљама, као и код нас, пролазе долинама мањих или већих река или их пресецају, а затим се протежу побрђем, брдским и планинским земљиштем. Такво протезање захтева да се изгради велик број мањих и већих мостова, много мањих и већих тунела, као и да се савладају доста велики успони и падови — понекад и преко 30%. Отуд и велик број уских грла, односно критичних деоница и тачака, што повећава осетљивост пруга на дејство из ваздуха. Осим тога, у неким земљама као и код нас изванредно део железничке мреже чине пруге уског колосека, а и оне су различите ширине, што условљава прекрцавање с једне на другу и захтева посебну организацију и механизацију. Поред тога, прекрцне станице су погодан и уносан циљ за напад из ваздуха.

У погледу транспортних капацитета, јевтиноће горива и других техничких погодности, још од Француско-пруског рата 1870 године па до II светског рата железница није имала такмаца. Особито су њени капацитети долазили до изражаја на дугим пругама и у позадини, док је фронт био одвојен од позадине и док се кретање у позадини одви-

јало несметано. Међутим, то преимућство железнице у II светском рату доведено је у питање због масовних и снажних удара по пругама и пружним уређајима. На пример, железница Немачке од 1944 године, откад је трпела снажне ударе из ваздуха, била је лишена могућности да задовољи оперативно-стратемиске захтеве, као што је то раније могла. Тако је немачка армија услед паралисања саобраћаја остајала без средстава за борбу и живот, а маневар је био умногоме уочен. Железница је била такође лишена могућности да надокнађује огромне материјалне губитке које је трпела, што се најбоље види из овог примера: у II светски рат земље европског континента ушле су са нешто преко 70.000 локомотива и 1,850.000 теретних вагона; цени се да су из рата изишле са око 20.000 локомотива и нешто преко 500.000 вагона, рачунајући ту и накнадну (ратну) производњу. Из овога произилази да ће армија која има мање изгледа да се избори за превласт у ваздуху, као и она која се као агресор нађе на туђој територији (због сталног дејства партизанских, диверзантских и других снага по пругама и пружним уређајима) имати и мање могућности да до максимума користи железничке капацитете, особито по старим организационим принципима. Додуше, није за потцењивање данашња или сутрашња грађевинска техника која се може применити у изградњи, реконструкцији и одржавању пруга и пружних уређаја, а којој се посвећује много пажње — особито код великих армија, али је ипак треба посматрати у вези са рушилачком снагом савременог оружја и другим могућностима за разарање комуникација.

Што се тиче путне мреже, поред поређењем изнетих предности, она има свакако и крупних недостатака. Велик број путева је слабог квалитета и протеже се тешким теренима. Многи путеви такође се, сасвим природно, протежу долинама већих или мањих река, кроз клисуре и кланце, савлађујући многе успоне и падове, са великим бројем мањих и већих мостова. Отуд и на путевима велик број тешких деоница, уских грла и критичних тачака, које претстављају погодне циљеве при извођењу удара по комуникацијама. Поред тога, путна мрежа, иако развијенија од железничке, ниуком случају није довољна, с обзиром на огромне потребе савремене армије и повећане брзине савремене борбене технике коју треба да следи транспорт. Но, и поред тих озбиљних слабости, путна мрежа има највише могућности да одолева свим ударима, јер њена разгранатост омогућује релативно лак прелаз (како је већ речено) с једног пута на други, као и замену једног путног транспорта другим (аутомобилски тракторским, запрежним, товарним и обрнуто). Отклањање последица напада на путне комуникације је лакше него код железница с обзиром на могућност коришћења приручног материјала. Осим тога, путна мрежа омогућује растресито кретање чиме се пружају најмање уносни атомски циљеви, што је од веома великог значаја.

Из досадашњег поређења грана сувоземног саобраћаја види се да железница у погледу могућности коришћења у новим условима, гледано са оперативно-тактичког аспекта, има озбиљне недостатке.

Поред изнетих момената, који су већ у II светском рату преимућство железнице у погледу транспортних капацитета стављали у други план, данас то чине и савремена путна транспортна средства. Она већ постижу далеко већу брзину од железнице, додуше максимална појединачна возила. Но, и при масовном превозењу теретним аутомобилима брзине су приближно исте као и код теретних возова. Што се тиче способности путних транспортних средстава у погледу носивости корисног терета може се рећи, уопште узевши, да разлике нема, јер данас постоје камиони-вучни возови („трук-трактори“) носивости корисног терета преко 14 тона. У погледу, пак, коришћења погонске енергије, ту је железница у предности. Једном коњском снагом покреће се кроз ваздух 4—7 кг, путем 40—90 кг, а железницом 300—900 кг корисног терета. Као што се види, степен економског коришћења погонске енергије врло је различит. Та чињеница свакако није безначајна и претставља један од многих утицајних фактора при одређивању вредности неког транспортног средства. Овде није вршено поређење с бродом на мору, како у погледу носивости корисног терета, тако ни у погледу економског коришћења погонске енергије, у првом реду због тога што то не захтева тема овог чланка. Затим, што је такво поређење извршено у чланку адмирала Пецотића.²⁾ Узгред речено, и поред тога што су поређења у поменутом чланку математички тачно изведена и што су у погледу транспортних капацитета и коришћења погонске енергије у корист брода, то ниуком случају не значи да на основу тога треба закључити да је поморски саобраћај у апсолутном преимућству над свим осталим. Пре свега, по мом мишљењу, поређење бродова, односно поморског саобраћаја са сувоземним транспортним средствима односно са сувоземним саобраћајем, није могућно у смислу извлачења закључака који је од њих у предности, јер се та два вида саобраћаја не могу поредити као што су и међусобно незаменљива. Поморски саобраћај једино се може поредити с ваздушним, и то само једнострано, јер транспортна авијација, користећи ваздушни простор, може да следи поморске комуникације, док је обрнуто немогуће. Ако ипак поменути закључак (да је поморски саобраћај у преимућству над осталим) стоји, онда се он може односити једино на велике и поморске земље, са снажном морнарицом за транспорт и обезбеђење на широким морима (океанима), а вероватно не на мале земље са малим поморским снагама и на оне које нису у стању да обезбеде пловидбу великим морима. Што се тиче приобалног и међуострвског саобраћаја, могућности су различите. Обим овог саобраћаја вероватно ће зависити од многих фактора, поред осталог, и од топографског створа обале, од постојећих лука и пристаништа и могућности манипулације у њима, могућности обезбеђења лука, као и од развијености комуникациске мреже дуж обала и могућности њеног коришћења. Међутим, у свакој конкретной ситуацији мора се проценити колико ће неко превозење морем и сувоземним путем бити целисходно са оперативно-тактичког гледишта, имајући у виду време и средства да се изврше, например,

²⁾ Види „Војно дело“ бр. 12/1959.

три утовара и три истовара, колико је најнеопходније ако се превозење врши комбиновано.

Из свега досад изложеног види се да су значај и улога путева и путног саобраћаја у савременим условима неупоредиво већи него икад раније. Путна мрежа ће морати да издржи све оперативне покрете и огроман транспорт у служби снабдевања и збрињавања армије тамо где железнички саобраћај из било којих разлога не буде укључен. Ситуација да цео терет сувоземног саобраћаја приме на себе путеви, код малих земаља, са слабо развијеном и иначе осетљивом железничком мрежом, као и у случају заузимања извесног дела територије од стране агресора, неће бити ретка. С друге стране, велик значај и улога путне мреже неће остати незапажени ни за другу страну, тј. за могућног агресора, па је реално очекивати перманентно и снажно дејство по путевима и објектима на њима. Ефект тих удара свакако ће потенцирати изнете слабости путне мреже, што несумњиво треба имати у виду при организовању путног саобраћаја.

Најбитније у коришћењу путне мреже је то да се у експлоатацију укључе сви расположиви путеви, тј. сваки аутомобилски и колски пут и свака стаза. У евентуалном будућем рату не може бити „важних“ и „неважних“ путева. Могу постојати само путеви споредни за ову или ону врсту саобраћаја, односно за коришћење у ову или ону сврху. Тако широко коришћење путне мреже захтева, свакако, и широко коришћење разноврсних путних транспортних средстава. У том погледу такође нема „важних“ и „неважних“ транспортних средстава. Разлике су само у техничко-транспортним особинама и намени. Значи, треба рачунати са коришћењем свих расположивих капацитета (средстава) од товарних грла до најсавременијих вучних возова. Ово ни у ком случају не треба схватити као потхрањивање застарелих гледања на саобраћај, већ као нужност у време снажних разарања комуникација и удара по саобраћају уопште, а баш у циљу што ефикаснијег коришћења најсавременијих транспортних средстава и задовољења оперативно-техничких захтева по цени највећих напора.

Изнети недостаци и поређења показују да је железничка мрежа у целини осетљивија од путне, те и мање способна да одолева ударима из ваздуха и другим могућним рушењима, који се могу очекивати у евентуалном будућем рату. Способност грађевинске технике за отклањање препрека насталих од удара по пругама и пружним уређајима, за реконструкцију и одржавање, свакако није мала, али се може сигурно рећи да она није таква да ће увек и на време отклонити последице страховитог разарања савременим оружјем или пак последице разних других разарања пруга и пружних уређаја која се могу предузети у циљу ометања саобраћаја. Но, поред свега, не би било нимало корисно негирати сваку могућност коришћења железнице у новим и за њу саму тешким и сложеним условима. Железнички транспорт може бити од велике користи ако се применом одговарајућих организационих форми и метода реализују постојеће могућности. Оне се, пре свега, огледају у коришћењу целокупне железничке мреже, тј. свих пруга како нормалног тако и уског колосека, индустријских и

шумских. Уништење извесних железничких чворова не значи да није могућно коришћење способних деоница и затечених, односно, према могућности, довучених вучних и возних средстава. Исто тако, техничко опслуживање возова, осим у великим железничким чворовима, могућно је и на другим станицама, користећи за то постојеће или провизорне уређаје. С обзиром на ове могућности коришћења пруга и онда кад буду испресецане, као и на могућност отклањања неких препрека насталих дејством по пругама и пружним уређајима, једно од битних питања је чување вучних и возних средстава. То се постиже њиховим растреситим распоређивањем на отвореним пругама и индустриским колосецима, коришћењем тунела и применом маскирања.

Овако широко коришћење свих расположивих сувоземних комуникација и транспортних капацитета корисно утиче на неке битне оперативно-тактичке факторе: прво, на покретљивост трупа, тј. на брзину маневра, јер једино је коришћењем свих расположивих комуникација и транспортних средстава и добро планираним и вешто спроведеним саобраћајем могућно задовољити тај оперативно-тактички захтев; друго, на способност брзог еволуционирања, тј. на брз прелаз из маршевског поретка у борбени и обрнуто, јер се то постиже првенствено коришћењем свих расположивих комуникација и умешним регулисањем саобраћаја; треће, на растреситост кретања, и четврто, на сигурност саобраћаја, јер ће за агресора бити немогућно да све комуникације стави истовремено под контролу и ударе.

На крају, од смисла и способности саобраћајне службе да обезбеди узајамну допуну путног и железничког саобраћаја умногоме ће зависити и коришћење расположивих могућности сувоземног саобраћаја у целини.

ПРИКАЗИ КЊИГА

КАСТЕКС: СТРАТЕГИСКЕ ТЕОРИЈЕ (I књига)

Издање ВИЗ ЈНА „Војно Дело“ 1960 г.

Дело познатог француског адмирала Кастекса „Стратегијске теорије“ (Castex: *Théories stratégiques*) заузима посебно место у војној литератури. Оно претставља, бар до Другог светског рата, најобимнију синтезу поморске стратегије и њеног утицаја на вођење рата уопште. Кастекс је обрадио теориски и примењени део стратегије у свим појединостима. Дело обухвата пет књига (укупно 2524 стране текста и 12 крокија — скица), које су писане једноставно, присно, лаким и јасним стилем.

„Војно дело“ је превело и недавно издало прву књигу „Стратегијских теорија“, која је основа за остале четири књиге. Она обухвата три дела: О стратегији уопште, Задатак поморских снага, и Вођење операција.

У првом делу аутор износи: општа разматрања о стратегији, мишљења истакнутих војних и поморских писаца, као и своје, шта обухвата стратегија а шта тактика и њихове дефиниције; однос између политике и стратегије (тактике); принципе и поступке у стратегији, њихову зависност и релативну променљивост, и указује на потребу да се уз општу стратегију изучава и поморска.

У сажетој историји поморске стратегије аутор износи стање до краја 19 столећа, заостајање у научном раду по питањима поморске стратегије, као и идејну пометеност која је постојала у поморским круговима до појаве Махана и Коломба; затим се осврће на живот и дела ових класика поморске стратегије и истиче њихов снажан утицај на развитак поморске мисли, посебно стратегије, у свету — у поморским земљама (и не само у њима) приступа се проучавању стратегије, отварају се више морнаричке школе, пишу студије и расправе. Истакнути писци „француске школе“ стварају услове за формирање и успешан рад Ратне морнаричке школе, а затим и Центра за високе поморске студије. Међутим, у жељи да се револуционишу принципи рата и створи нова поморска стратегија, јављају се и скретања од утврђених поставки, заблуде — Млада школа (*Jeune école*) адмирала Оба (*Aube*) заснована на концепцијама примене крстарица и малих бродова за вођење рата на мору. Аутор спомиње и „италијанску школу“ и главна дела и расправе истакнутих италијанских писаца, а осврће се и на Корбета, његова дела из области стратегије и његов

утицај на поморске кругове у Енглеској. На крају аутор износи неке разлоге због којих, по његовом мишљењу, вероватно није дошло до јачег теориског рада у области стратегије после Првог светског рата.

У другом делу аутор излаже значај мора и поморских комуникација кроз историју у економском и војном погледу, у миру и рату; разматра значај превозења (поморских транспората) у разним земљама с обзиром на њихов положај и величину (острвске, полуострвске, копнене, велике или мале копнене силе), а посебно у вези са вођењем ратних операција. Своја излагања аутор поткрепљује многим примерима из историје од најстаријих времена наовамо и указује на чињеницу да је, с обзиром на велики значај поморских комуникација у рату, владање њима од неоцењиве вредности, а често и од пресудног утицаја на ток и исход рата. Он сматра да најважнији задатак поморских снага јесте владање комуникацијама, њихово искоришћавање, односно спречавање противнику да их користи. Извршавањем тог задатка постиже се „превласт на мору“. Овај израз је нетачан, истиче Кастекс, и неподесан, па у даљем излагању ревидира појам превласти на мору. Излажући низ примера искоришћавања ове превласти у економском и војном погледу у разним условима и различито доба (с обзиром на географски положај земаља, случајеве када море раздваја противнике, када имају заједничке копнене границе, када се врши отварање нових фронтова пребацивањем војске и сл.), он указује на променљиви значај превласти на мору, њену релативну вредност, непотпуност, несавршеност и замењује појам превласти на мору појмом „контрола комуникација“ (са свим ограничењима ранијег појма); најзад, аутор резимира своја претходна разматрања и каже да је превласт на мору „контрола главних поморских комуникација“. Међутим, ово важи само за стари рат — на површини. Пошто су подморница и авион наметнули нове услове, појам превласти на мору сужава се на „превласт на површини“, односно на „контролу главних површинских комуникација“.

Задатак поморских снага, закључује аутор, јесте да задобију ову контролу и да раде, уз учешће копнених снага, на њиховом економском и војном коришћењу у оквиру општег рата.

Трећи део ове књиге обухвата „Вођење операција“. Кастекс овде исцрпно проучава операције, почев од најстаријих времена закључно до Првог светског рата, у вези са нападом и одбраном комуникација и нападом и одбраном обала и територија. Уједно излаже и поступке и методе зараћених страна у вођењу операција. Он констатује да је рат на комуникацијама само део рата и да се не може успешно водити без подршке организованих (главних) снага. По његовом мишљењу, само онај ко, надмоћношћу својих организованих снага, влада морем, влада и комуникацијама.

У дејствима и поступцима зараћених страна Кастекс уочава правила, начела и услове, које сређује у целину да би дао „прву

апроксимацију¹⁾ (теорије о вођењу операција“ — пошто су организоване снаге, главне снаге) ослонац свега, у рату треба све концентрисати на првостепени циљ: уништење (парализовање) непријатељеве организоване снаге на мору. Све остало треба оставити за доцније. Ова доктрина, иако суштински правилна, истиче Кастекс, није без приговора, јер је одвише упрошћена и за период самог површинског рата, а поготову када постоје и друга оружја (авион, подморница). Стога ће он ову прву апроксимацију доцније допунити другим факторима. У даљој разради аутор прелази на класификацију операција, излаже њихову хронологију (први циљ, накнадни циљеви), поделу снага с обзиром на главни и споредне циљеве, и као резултат свега, излаже оријентацију операција. Притом говори и о ограниченој могућности поступака по овој теорији и нужности отступања од ње у пракси због утицаја других фактора. Даље разматра начин тражења борбе (битке) ради постизања главног циља — уништења непријатељеве организоване снаге, и кроз многе примере износи мере, поступке и могућности за ово пре појаве нових оружја (блокада, напад на комуникације и територије, заузимање непријатељевих база и др.), а затим излаже исцрпну анализу подморничког и ваздухопловног фактора у дејствима на мору после појаве ових оружја, у току Првог светског рата; специфичности ових оружја, дотадашњи утицај, резултате, могућности и перспективе. Подморница, закључује Кастекс, омогућује и знатно слабијој страни активност, али сама она не обећава победу. Онај ко буде господарио површином мора однеће на крају победу. Авион, са своје стране, неће моћи да уклони површинске снаге; оне су премоћан елемент, али морају да воде рачуна о материјалној еволуцији која се дешава, да се прилагођавају стању насталом услед напретка технике. Авијација остварује максимум ефекта само када дејствује у вези са другим средствима на копну и мору. Ваздушна надмоћност је нужан предуслов за надмоћност на мору. Превласт на мору сада треба да садржи и одговарајућу превласт у ваздуху.

На крају аутор излаже другу апроксимацију теорије у вођењу операција, уносећи у прву позитивне и негативне елементе произишле разматрањем нових фактора. Он ово не чини апстрактно, већ све поставља у оквир замишљеног случаја две супротне стране, северне и јужне. За тај случај аутор излаже детаљно цео процес рада руководства јужне стране и изучава њен план према општем методу који важи за израду планова операција (ратног плана). Овом „другом апроксимацијом“, истиче Кастекс, не могу се прецизирати детаљи, који зависе од сваког конкретног случаја, али и овако изложена довољна је да означи опште линије на основу којих је пожељно да се замишљају, припремају и изводе операције. Теорија не даје готове рецепте, него принципе, правила за дејства заснована на искуству, расуђивању, материјално-техничким достигнућима. Најзад, све зависи од начина примене.

¹⁾ апроксимација = приближна оцена — прим. В. Бјеговић.

Овде је, закључује писац прву књигу свог дела, само дата шема, преглед целине, а доцније (у даљим књигама) пажљиво ће се проучити поједини делови.

Излазак из штампе прве књиге Кастексових „Стратегиских теорија“ поздравите, бесумње, сви они који се интересују војним питањима, а поготову морнарички официри.

Мада су „Стратегиске теорије“ писане пре Другог светског рата, оне и данас могу да корисно послуже у проучавању стратегије. С обзиром да су обилно аргументоване примерима из свих важнијих ратова на мору, оне могу да послуже и као рекапитулација поморских ратова од Ренесансе до Другог светског рата.

Неки писци стављали су примедбе на Кастексова гледања у погледу смањивања тонаже, брзине јединица, типова специјалних бродова итд., која нису била довољно образложена, па се нису могла ни прихватити. Читалац ће у првој књизи, и у свим осталим, наићи на поставке и податке који данас више не одговарају. Напредак технике и нова достигнућа изменили су многе ствари. Средства детекције (радар, пел и др.), развитак авијације, ракетно и нуклеарно оружје, атомске подморнице итд. — захтеваће, како је раније казао и сам Кастекс, да се разликује оно што је вредно од онога што је преживело.

Капетан фрегате
Вељко ВЈЕГОВИЋ

REORGANIZACIJA ŠVAJCARSKE ARMİJE³⁾

U uvodu članka redakcija časopisa ističe da je švajcarsko Ministarstvo narodne odbrane zahtevalo da se ovom ekspozeu da širok publicitet, s obzirom da je on rezultat temeljitih proučavanja ovog problema od strane Komisije narodne odbrane i da predstavlja bazu za buduću reorganizaciju švajcarskih oružanih snaga. Ovaj projekt potvrdila je i Federalna vlada Švajcarske i on će biti iznesen na glasanje pred Federalnu skupštinu ujesen ove godine. U međuvremenu se već odavno u švajcarskim vojnim listovima i udruženjima oficira naširoko, često realno, a često i nerealno, piše i diskutuje o ovom pitanju, pa se u napomeni redakcije kaže da će upoznavanje, pre svega, oficira, a i ostalih lica, sa ovim zvaničnim predlogom prekinuti takve diskusije i usmeriti ih na konstruktivnije razmatranje detalja ovog projekta.

NG Sv. A.

U ekspozeu se pošlo od stava da se realan čovek današnjice ne sme prepustiti varljivoj sentimentalnosti da ubuduće neće biti oružanih sukoba u svetu. Samo sveopšte razoružanje i njegovu stalna kontrola omogućuju uklanjanje svake ratne opasnosti. Međutim, vojne pripreme u okviru narodne odbrane ne mogu se ostaviti samo za period eventualne političke zategnutosti koja bi prethodila ratu. Ovo pogotovu što rat može da izbije iznenada i u vrlo kratkom roku. Ako se tome doda da organizacija, naoružanje, oprema i obučenosť oružanih snaga moraju biti stalno na najvišem mogućnom nivou, onda je jasno da za ove pripreme nisu dovoljni časovi i dani, nego meseci i godine. Ako vojnici ne bi u momentu pojave opasnosti bili u stanju da odmah efikasno stave u dejstvo organizaciju, naoružanje, opremu

i obučenosť, to bi samo bio dokaz njihove naivnosti i neshvatanja odgovornosti.

Zatim se u ekspozeu prelazi na razmatranje da li će u budućem ratu, sa čisto vojničkog stanovišta, švajcarska armija uopšte biti u situaciji da se bori i da li se, s obzirom na to, uopšte treba angažovati u vojnim pripremama za narodnu odbranu.

Razmatrajući sredstva koja bi mogao imati eventualni neprijatelj, mogla bi se teoriski prihvatiti i mogućnosť takvog rata u kome bi armija i narod bili uništeni pre nego što ijedan strani vojnik pređe švajcarsku granicu. Međutim, odmah posle tako postavljenog pitanja, u ekspozeu se daje odgovor da se u današnjoj ili bilo kakvoj drugoj konstelaciji sila, nikako ne može zamisliti takva politička situacija koja bi dala elemente jednom protivniku da tako postupi. Osim toga, najverovatnije je da Švajcarska sama za sebe ne može da bude cilj jednog rata. Njena teritorija može biti samo deo ratišta koje zahvata više evropskih zemalja. To znači da bi njen eventualni neprijatelj bio prinuđen da svoja glavna sredstva angažuje na drugoj strani. Iz ovoga sledi i zaključak da treba odmah odbaciti pretpostavku o »likvidaciji« nacije i početi od stava da će armija svakako uzeti učešća u borbi. Stoga se u ekspozeu podvlači da bi čak i upotreba daleko manjih sredstava od onih koja su potrebna za potpuno uništenje imala katastrofalne posledice po Švajcarsku, ukoliko ove vojne pripreme ne bi bile pravovremene i efikasne.

Polazeći od postavke da će se vazdušni rat — približavanjem neprijateljskih kopnenih snaga i njihovim prodorom u unutrašnjost švajcarske teritorije — i dalje nastaviti, stoji se na gledištu da je potrebno imati dobro organizovanu, kombinovanu protivvazdušnu odbranu sa sredstvima koja omogućuju pravovremeno otkrivanje i praćenje neprijateljskih vaz-

³⁾ Reorganisation de l'Armée, *Revue militaire suisse*, Švajcarska, februar 1960. (Ekspoze načelnika Generalštaba švajcarske armije)

dušnih oružja, sa lovačkom avijacijom i protivvazdušnim sredstvima za borbu na zemlji i u vazduhu, i sa centralnim rukovodstvom koje će objedinjeno komandovati i koordinirati rad avijacije i sredstava za protivvazdušnu odbranu. Samo dobra i precizna organizacija protivvazdušne odbrane omogućuje smanjenje velikih gubitaka. Zbog toga je neophodno da vojska na sebe uzme organizaciju i realizaciju pasivne odbrane, uključujući tu i civilnu zaštitu i sve ostale mere.

U pogledu vojnih operacija do kojih bi moglo doći u eventualnom sukobu, u ekspozou se zastupa stanovište da je najverovatnije da će neprijatelj u početnoj fazi kopnenih operacija, zajedno sa vazdušnim napadima, nastojati da iskoristi vatrenu moć, pokretljivost i udarnu snagu svojih motorizovanih i mehanizovanih formacija kako bi duboko prodro u unutrašnjost teritorije. Ako danas nije moguće predvideti način taktičke upotrebe sredstava od strane eventualnog neprijatelja, moguće je odrediti ugrožene granične sektore i pravce dejstva. Prema razvoju situacije izvan granica, početna situacija u odnosu na Švajcarsku može biti vrlo raznolika i može se vrlo brzo menjati, s tim što učestće vazdušnodesantnih jedinica (helikopterskih i padobranskih) još više komplikuje tu početnu situaciju, koja nalaze da se dosadašnje granične trupe podvrgnu izvesnoj reorganizaciji u smislu njihovog ojačavanja u pogledu snage i naoružanja. Temeljna i planska priprema zemljišta u graničnim sektorima treba da omogući graničnim trupama dublji početni raspored. Što se tiče švajcarskih operativnih jedinica, one moraju biti tako organizovane da se mogu prilagoditi različitim situacijama, kao i da se mogu suprotstaviti neprijatelju koji upotrebljava atomsko oružje. One, pre svega, moraju da imaju veću vatrenu moć i da budu što pokretljivije. To su osnovna načela od kojih se pošlo u planu reorganizacije.

Predlozi za reorganizaciju zasnivaju se na daljem održavanju obavezne vojne službe, miliciskog sistema, kao i na produženju politike vojne neutralnosti. To znači da se ne polazi od hipoteze moguće pomoći od strane neke strane sile, iako se istovremeno računa na indirektno olakšanje situacije zbog toga što će se i druge sile naći u ratu sa eventualnim švajcarskim protivnikom, što će ova- ga primorati da svoje glavne snage i sredstva angažuje u borbi sa glavnim

protivnicima. Pretpostavlja se da Švajcarska ne bi mogla biti taj glavni protivnik.

Zbog operativnih i topografskih razloga, podela kopnenih snaga ostaje kao i dosada, tj. postojaće granične i operativne jedinice i posade stalnih utvrđenja.

Zadatak je graničnih trupa da zatvore pravce koji vode ka švajcarskom platau i da omoguće mobilizaciju i koncentraciju operativne armije. One takođe imaju zadatak da prinude neprijatelja da svoje snage potpuno angažuje već od same granice, odnosno još u graničnim sektorima, tako da operativna armija bude u mogućnosti da namere neprijatelja na vreme otkrije, da se pripremi i zauzme odgovarajući početni borbeni raspored. U toku daljih dejstava granične trupe bi štitele krila i pozadinu operativnih snaga.

Zbog ovih zadataka sektor Alpa biće stavljen pod jednu komandu, a snage nekih graničnih sektora biće pojačane. Broj graničnih brigada se neće promeniti. Ukinuće se samostalni elitni bataljoni, a tri pešadijske divizije koje se formiraju predviđene su da vode borbu, zajedno sa graničnim trupama, u graničnim sektorima. Zbog pojačavanja graničnih trupa, njihov će se raspored proširiti po dubini. U vreme mira granične brigade i divizije pristupaće planskom uređivanju zemljišta u dodeljenim sektorima za odbranu. Ovo uređenje zemljišta u fortifikacionom smislu biće izvedeno po posebnom planu koji treba tek da se pripremi.

Planinski armijski korpus obezbeđuje odbranu južne i dela istočne granice od Ženevskog (Lemanskog) Jezera do Sargana. On ima zadatak da sprečava eventualan prodor neprijatelja od Alpa u pravcu švajcarskog platea i odatle u centralni deo zemlje. Ovaj korpus štiti dejstvo osnovnih snaga armije na samom švajcarskom platau.

U sastavu ovog planinskog korpusa nalaze se 9, 10 i 12 planinska divizija, eskadrila lakih aviona i helikoptera za veslu, izvidanje i manji transport, zatim, granične brigade i stalne posade utvrđenja u sektoru korpusa. Ovom reorganizacijom ukinuti su samostalni elitni bataljoni i 11-ta planinska brigada, a od 10 i 12 planinske brigade formirane su planinske divizije.

Za borbu na švajcarskom platau predviđena su tri armiska korpusa (1, 2 i 4). Svaki korpus ima u svom sastavu po jednu pešadisku i mehanizovanu diviziju, puk biciklista, kao i ostale snage ojačanja i laku eskadrilu aviona.

Sam švajcarski plato, koji sa juga zatvaraju Alpi, a sa istoka, severa i zapada Rajna i Jura, deli se na tri operativne zone, u svakoj po jedan armijski korpus, kako bi se već u početku zauzeo rastresit borbeni preodak. Takva decentralizacija je potrebna ne samo zbog atomske opasnosti, nego i zbog toga što se ne može predvideti gde i kada će doći do eventualne neprijateljske invazije.

Sve divizije (osim mehanizovanih), dakle, granične, planinske i pešadijske, imaju u svom sastavu tri puka, grupu za izviđanje, određeni broj artiljerijskih grupa, formacije protivtenkovske i protivavionske odbrane, inženjeriju, vezu, sanitet, organe za snabdevanje, evakuaciju, kao i laku eskadrilu aviona; pešadijska divizija ima još i grupu tenkova, a granična grupu teških bacača mina. Zasada su tenkovi pešadijskih divizija tipa G-13, ali će oni verovatno kasnije biti zamenjeni švajcarskim tenkom Pz 58.

Mehanizovana divizija ima u svom sastavu dva puka tenkova (sa tenkovskom grupom i bataljonom tenkovske pešadije), puk motorizovane pešadije i druge elemente slične ostalim divizijama.

Izviđačke grupe divizija u sastavu armijskih korpusa koji su predviđeni za dejstvo na švajcarskom platou imaju u svom sastavu lake tenkove i oklopne transportere.

Struktura štabova korpusa, divizija i ostalih jedinica, kao i drugi detalji u pogledu organizacije i formacije, nije data u ovom ekspezu. U njemu je napomenuto da ovi poslovi još nisu ni započeti pošto se čekalo na odobrenje načelnog projekta, kao i da će se tek sada pristupiti daljem radu.

Zbog zadržavanja miliciskog sistema koji postavlja posebne zahteve, stoji se na principu da mali kanton treba da i dalje sačinjava osnovu jedne jedinice. Ovaj princip biće primenjen i kod pretstojeće reorganizacije, uz napomenu da ukidanje samostalnih elitnih bataljona i nekih drugih jedinica vodi smanjenju ukupnog brojnog stanja oružanih snaga, koje je bilo potrebno iz finansijskih razloga, jer će se time smanjiti krediti za održavanje vojske i dobiti veća finansijska sredstva za nabavku boljeg i savršenijeg naoružanja. Time se, kaže se u ekspezu, ustvari ne smanjuje nego povećava borbeno sposobnost oružanih snaga.

Konjica se kao rod kopnene vojske ukida, a njeno ljudstvo će biti prevedeno u motorizovane jedinice.

Avijacija i protivavionska odbrana biće pod jednom komandom. Od jedinica avijacije formiraće se jedna vazduhoplovna divizija. Pukovi protivavionske odbrane, koji su dosad bili pod komandama korpusa, biće takođe formirani u jednu diviziju protivvazdušne odbrane. Obe divizije, vazduhoplovna i protivvazdušne odbrane, formiraće korpus, koji će biti u rangu ostala četiri korpusa.

Glavni zadatak avijacije ostaje i dalje podrška kopnenih snaga, i to dejstvom na ciljeve na zemlji, posebno na položaje atomskih oružja, i to onih koja podržavaju dejstva korpusa i divizija koji napadaju na švajcarsku teritoriju. Pošto položaji ovih atomskih oružja mogu da budu u dubokoj pozadini neprijatelja, to je potrebno da se norme rejona dejstva avijacije znatno prošire u odnosu na sadašnje. Osim ovog glavnog zadatka, avijacija će imati i druge, kao, naprimer, da vodi borbu protiv aviona koji povrede švajcarski vazdušni prostor u stanju njene vojne neutralnosti (što, pre svega, predstavlja političko pitanje), ili da vrši vazdušnu zaštitu kopnenih snaga, posebno u momentima kada su one u nepovoljnom položaju, naprimer, pri dnevnim pokretima, ili zadatak izviđanja, ali uglavnom za potrebe komande operativne armije.

Finansijske mogućnosti, kaže se u ekspezu, nisu takve da Švajcarska može da ima dva tipa aviona, jedan za podršku kopnenih snaga, a drugi za odbranu vazdušnog prostora, već samo jedan, koji će služiti za izvršavanje oba ova zadatka. U toku 1961 godine armija će predložiti Federalnoj vladi tip aviona koji treba da odgovori ovim potrebama, pa će se potom izvršiti nabavka 100 komada ovih aviona.

U pogledu zemaljske protivvazdušne odbrane smatra se da ona mora biti modernizovana kako bi mogla postati efikasna i za visine iznad 5.000 metara. Protivvazdušna odbrana ima dvostruki zadatak: da čuva neutralnost Švajcarske i da je brani od vazdušnih napada. S obzirom da su moderna sredstva veoma skupa, naročito kad se radi o teledirigovanim projektilima, potrebno je vršiti duga i detaljna ispitivanja da bi se došlo do konačne odluke koje sredstvo najbolje odgovara postavljenim zahtevima. Ta ispitivanja sa nekim stranim tipovima projektila nisu dala odgovarajuće rezultate, a ispitivanja projektila švajcarske proizvodnje nisu još završena. Zbog toga još nije doneta konačna odluka o naoružanju

teledirigovanim projektilima za protivva-zdušnu odbranu.

Pošto se i zemaljska protivvazdušna odbrana i avijacija sada nalaze pod jed-nom komandom, smatra se da će se time postići efikasno zajedničko dejstvo.

Predloženi projektom predviđa se spuštanje granice vojne obaveze sa 60 na 50 godina. To je zahtevalo i nov raspo-red klasa u vojsci. Elitnom vojskom sma-traju se građani od 20 do 32 godine sta-rosti, Landver je od 33 do 42 godine, a Landšturm od 43 do 50. Ove promene neće biti sprovedene odjednom, već u pe-riodu od 1962 do 1965 godine, pošto bi svaka nagla promena izazvala ozbiljne posledice u pogledu borbene spremnosti armije. Za oficire čina kapetana biće predviđeni specijalni uslovi pri prelasku iz Landvera u Landšturm, a oficiri će biti zadržani u vojsci i preko 50 godina starosti.

Potrebno je ovde učiniti jednu napo-menu. U švajcarskoj armiji ne postoji čin generala u miru. Komandanti viših jedinica imaju činove pukovnika-koman-danata korpusa, divizija i brigada (kor-pusni, divizijski ili brigadni pukovnik). U slučaju rata Federalna skupština imenuje Vrhovnog komandanta i daje mu čin ge-nerala.

Komandanti graničnih brigada i bri-gada stalnih utvrđenja dobiće činove bri-gadnih pukovnika, jer će pod svojom ko-mandom imati pukove.

Ove promene u ličnom sastavu armije izazvaće i brojno smanjenje oružanih snaga, ali se u ekspezu kaže da je ova mera bila nužna, jer ima za cilj podmla-đivanje armije, a time i njeno osposo-bljavanje za moderan rat.

Rezimirajući ove planirane promene u organizaciji armije, u ekspezu se daje sledeće objašnjenje: upoređena sa sadašnjom, buduća armija će biti manja u pogledu ljudskih efektiva, po ukupnom broju, kao i po broju operativnih jedi-nica, odnosno aviona. Ali će ona ipak biti mnogo jača. Borac će biti bolje naoružan (imaće jurišnu pušku, savršeniju protivtenkovsku ručnu i tromblonsku bom-bu), a i jedinica će kao celina biti jača (jer će imati savršeniju raketnu opremu). Jedinice operativne armije takođe će biti jače, jer se na ešelonu divizije koncen-triše veća masa artiljerijskih oruđa, a u neke se divizije uvode tenkovi u naoružanje. Pešadija se, dakle, smanjuje u po-gledu ljudskih efektiva, ali povećava svo-ju vatrenu moć i može da računa na ve-

ću vatrenu podršku. Međutim, u ekspezu se izričito kaže da to nije nikakvo pre-tvaranje sadašnje armije u oklopnu. Kop-nene snage će se sastojati i dalje od odre-đenog broja brigada, čiji sastav čini Lan-ver, i od 9 pešadiskih divizija. Čak će i mehanizovane divizije imati po jedan puk motopešadije. Težilo se tome da se postigne što bolji odnos između pešadije i onih rodova koji treba za nju da rade i da je podržavaju. Posle ove reorgani-zacije, osnovnu snagu švajcarske armije činiće pešadija. Stvaranje mehanizovanih divizija imalo je za cilj znatno poveća-nje udarne i vatrene moći kopnenih snaga.

Da bi se ostvarilo formiranje ovih mehanizovanih divizija, kao i zbog uvo-đenja tenkova u sastav pešadiskih divi-zija, predviđa se nabavka oko 100 koma-da novih tenkova, a zatim i zamena do-sadašnjih lovaca tenkova tipa G-13 no-vim tenkovima, po svoj prilici švajcar-skog tipa Pz 58, kao i nabavka oko 500 oklopnih transportera i izvesnog broja odgovarajućih vozila koja se mogu kre-tati po svakom zemljištu.

Ovom reorganizacijom nije obuhvaće-na samo operativna armija, već i sektor pozadine. Da bi se skratila udaljenja iz-među operativnih jedinica i baza za sna-bdevanje, kako zbog geografskih razloga, tako i zbog potrebe rastresitosti u atom-skom ratu, ukida se centralizacija po-trošnih dobara i ustanova, koja je dosada bila u centralnom delu zemlje i pristupa se rasporedu sektora za snabdevanje po celoj teritoriji Švajcarske. Armiske jedi-nice neće više imati teško pokretne ele-mente službe snabdevanja i evakuacije. Neke službe, koje su dosada obavljale jedinice za snabdevanje, prebačene su na baze. Tako se, kao primer, navodi da se u diviziji više neće peći hleb, već će to raditi njena baza za snabdevanje vezana za teritoriju.

Sanitetskoj službi daje se status bor-bene jedinice. Ona neće više biti u sa-stavu pozadinskih, već borbenih jedinica.

Inžinjeriske jedinice će takođe biti podvrgnute reorganizaciji. Biće prime-njen princip da se jedinice za rušenje i jedinice za održavanje komunikacija na-laze u rukama komande armije; one će biti opremljene modernim sredstvima za kretanje, uz napomenu da će neke od njih moći biti pridate kao ojačanje kor-pusima i divizijama. Granične brigade i stalne posade utvrđenja imaće u svom sastavu minerske čete.

Operativna armija će i dalje regru-
tovati, obučavati i komandovati teritori-
jalnim jedinicama koje imaju osnovni za-
datak da rade za potrebe civilne zaštite.

U pogledu atomskog naoružanja, u
ekspozeu se kaže da se ne gubi iz vida
mogućnost posedovanja i takvog oružja,
ali da se u današnjim uslovima ne može
predvideti moment ostvarenja takve mo-
gućnosti. Isto se tako ne može znati una-
pred »da li će Švajcarskoj jednog dana
neko ustupiti i atomsko oružje«.

Usled nedostatka većih finansijskih
sredstava, švajcarska armija je primora-
na da se liši mnogih sredstava koja bi
joj bila i potrebna i korisna, kao što je,
naprimer, stvaranje vazdušnodesantnih
trupa ili formacija za vazdušno snabde-
vanje i evakuaciju. Sada se vrši pokušaj
da se nedostatak ovakvih jedinica nado-
knadi formiranjem izvesnih grupa, sa-
stavljenih od dobrovoljaca, koje bi se
vazdušnim ili drugim putem upućivale
pozadi neprijateljskog fronta u cilju iz-
vršenja posebnih zadataka. U cilju šted-
nje napušteni su svi skupi projekti, kako
u pogledu naoružanja i opreme, tako i u
pogledu reorganizacije o kojoj je reč. Ali,
ta finansijska ograničenja nisu takva da
sprečavaju svaki progres u razvoju mo-
dernog naoružanja. Kao primer se navodi
vrlo ozbiljan rad na izradi projektila tipa
zemlja-zemlja. Isto tako se tvrdi da je
Federalna vlada spremna da pruži sva
potrebna sredstva za sve ono što će po-
boljšati i unaprediti oružane snage, a što
se ovim projektom o reorganizaciji nije
moglo predvideti.

Na kraju ekspozee dati su sledeći
zaključci:

Reorganizacija armije polazi od ideje
da vrhovni komandant mora da odbaci
svaku odbranu u vidu neprekidnih fron-
tova, kao i sve druge vrste statičke od-
brane, ako pred sobom bude imao nepri-
jatelja koji upotrebljava atomsko oružje.
Takvi sistemi odbrane predstavljaju vrlo
unosne ciljeve za atomska sredstva i snage
koje se tako brane mogu biti vrlo brzo
uništene. Ovakvi sistemi odbrane mogu se
vrlo lako probiti upotrebom vazdušno-
desantnih trupa, pri čemu bi čitava or-
ganizacija odbrane bila potpuno kompro-

mitovana. Da bi se ovo izbeglo, treba
primeniti pokretni rat i manevarsku bor-
bu. A bolje je već sada unapred izabrati
takav način ratovanja, nego doći u si-
tuaciju da ga neprijatelj nametne svojim
sredstvima.

Zbog ovoga je bilo potrebno pristupiti
formiranju mehanizovanih divizija koje
treba da omoguće vrhovnom komandantu
izvođenje ofanzivnih i manevarskih dej-
stava na švajcarskom platou protiv even-
tualnog neprijatelja koji bi prodro u unu-
trašnjost teritorije vazdušnim putem.
Osim toga, vrhovni komandant će biti u
situaciji da sa ovim mehanizovanim di-
vizijama dejstvuje na onim pravcima na
kojima neprijatelj ugrožava centralnu
zonu. Isto će tako i pešadijska divizija,
s obzirom da je većim delom motorizo-
vana, biti u stanju da brzo dejstvuje,
bilo zajedno sa mehanizovanim, bilo na
njenim krilima ili pozadi nje. Ova divi-
zija može da bude upotrebljena i za za-
ustavljanje neprijateljskih delova na po-
jediniim ugroženim pravcima, kao i za
izvođenje ofanzivnih dejstava kada se za
to ukaže potreba.

Pošto je teritorija Švajcarske vrlo
mala, očigledno je, kaže se u ekspozeeu,
da se ovde radi o tome da sva dejstva
dobiju karakter tektičkih, a nikako stra-
tegiskih operacija. Osnovni cilj reorgani-
zacije, kaže se dalje, jeste da se armija
formira tako da njen vrhovni komandant
bude u mogućnosti da, shodno situaciji,
primeni najbolje odgovarajuće načine
borbe, to jest da ga organizacija armije,
njena oprema i naoružanje ne ograniče
samo na jedan. Osnovni princip na kome
se zasniva ova reorganizacija jeste od-
branbena koncepcija, ali i sredstva i or-
ganizacija i obuka armije istovremeno
treba da su takvi da omogućuju izvođe-
nje i ofanzivnih dejstava, ukoliko se to
želi i može.

Predviđeno je da ova reorganizacija
bude sprovedena u toku sledećih nekoliko
godina, jer ona zahteva izmene ne samo
u okviru armije, nego i u nizu zakona
koji treba najpre da se odobre referen-
dumom.

S. O.

Oto Šmahel

TAKTIČKA NAČELA JUČE I DANAS

U članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac iznosi načela novog Uputa za komandovanje jedinicama kopnene vojske koji je izašao avgusta 1959 i kojim se zamenjuje dosadašnji Uput od marta 1957. On odmah upočetku ističe da su postavke dosadašnjeg Uputa, pogotovu one koje se odnose na odbranu i prekid borbe, održavale uglavnom duh anglosaksonskog gledanja, dok se novi Uput drži oprobanih nemačkih načela.

Pre nego što će preći na izlaganje načela za komandovanje i izvođenje pojedinih taktičkih radnji, predviđenih novim Uputom, pisac se zadržao na opštim razmatranjima u pogledu ratne veštine, a naročito taktike. Po njegovom mišljenju, u okviru ratne veštine danas treba razlikovati *strategiju* kao veštinu i nauku o političkom, privrednom i vojnom rukovođenju ratom u okviru vrhovnog komandovanja izvesnim brojem savezničkih država koje raspolažu celokupnim odbrambenim potencijalom; *operativku* kao veštinu i nauku o rukovođenju bitkom na jednom ratištu u okviru jedne savezničke komande i *taktiku* kao veštinu i nauku o vođenju borbe ili boja jednog ili više rodova vojske. Pri tome se, po njegovom mišljenju, čisto vojničko rukovodstvo deli na više, srednje i niže. Više rukovodstvo radi u okvirima operativke, a srednje i niže u taktičkim okvirima. Da li će borbene radnje imati taktički ili operativni značaj zavisice više od njihovog zadatka nego od jačine i vrste oružanih snaga. U više rukovodstvo (komandovanje) spadaju savezničke vrhovne komande, komande grupa armija i armija, kao i korpusne komande. Njegov je zadatak da rukovodi operacijama i upravlja bitkom. Srednje komandovanje obuhvata divizije i brigade. Njihovi komandanti rukovode bojem združenih jedinica po načelima taktike. U niže komandovanje spadaju pukovi, bataljoni i čete (baterije) kojima se rukovodi kako po načelima taktike tako i po borbenim načelima njihovog roda.

Zatim pisac objašnjava izvesne pojmove iz taktike. *Cilj* je svake taktičke radnje, koji postavlja strategija ili ope-

ratika, uspeh u borbi, a težnja zavisi od cilja. Protivnika treba uništiti napadom, iscrpsti odbranom, a oslabiti borbom za usporavanje. *Načini* taktičkih dejstava zavise od obučenosti trupe i starešina, taktičkih sredstava i karaktera naroda. *Sredstva* taktike su čovek i materijal koji obrazuju »borbenu trupu«. *Vidovi* taktičkih dejstava su često povezani vidovima operativnih i strategijskih dejstava. U pogledu taktičkih radnji pisac ističe da, ukoliko neprijatelj nije uništen napadom na bojištu, to treba postići gonjenjem. Odbrana može danas biti dvojaka, tj. može imati više *pokretan* ili *pozicioni karakter*. Borbom za usporavanje se odluka odlaze po cenu čuvanja sopstvenih snaga i gubitaka terena. Kod svih vidova borbenih dejstava može doći do susretnog boja ili do prekida borbe. Ako se posmatra kroz perspektivu pojedinog borca, on se može boriti na tri načina:

napadati = ići napred
braniti = držati (izdržati)
usporavati, odlagati = lagano se povlačiti (kod borbe za usporavanje).

Iako se, po piščevom mišljenju, borba sastoji iz uzajamne povezanosti i sadejstva vatre i pokreta, ipak njemu izgleda da vatra danas dobija sve više prevagu.

Posle opšteg razmatranja pisac prelazi na izlaganje postavki pojedinih odeljaka novog pravila.

Opšta načela. — U ovom odeljku se tretiraju pitanja komandovanja, čiju su osnovu sačinjavali i ranije a i danas: zadatak, izveštaji i obaveštenja, situacija i njena procena, odluka, zapovest. Rezultat *procene situacije*, koja se sastoji iz zadatka, procene neprijatelja, zemljišta, vremena, sopstvenog položaja i mogućnosti, kao i poređenja odnosa snaga, čini *odluku*. Sva dosadašnja uputstva o rukovođenju isticala su da se odlukom mora postaviti jasan cilj, za koji treba angažovati celokupnu snagu, kao i da jaka volja komandanta pokreće svaku odluku. Ova se volja izražava kroz zapovest. Pisac smatra da u pogledu taktičkog rešenja zadatka treba svim starešinama dati slobodu delovanja u okviru izdate zapovesti. Pri tome treba imati u vidu da, ukoliko se izvršiocima daje veća sloboda u izvršenju postavljenog zadatka, utoliko više raste i njihov osećanje odgovornosti. Pisac ističe da *prethodne* i *delimične zapovesti* do-

¹⁾ Taktische Grundsätze gestern und heute, von Otto Schmahel, *Wehrkunde*, Zap. Nemačka, januar 1960.

bijaju sada veći značaj. Dok se ranije pretežno upotrebljavala opšta zapovest, ubuduće će se, u cilju obezbeđenja pravoвременog angažovanja i borbene gotovosti trupa, po pravilu koristiti delimične zapovesti. Pošto *opšta zapovest* daje svim potčinjenim jedinicama zajedničku osnovu za dejstvo, treba, s vremena na vreme, sve izdate delimične zapovesti obuhvatiti jednom opštom zapovešću. U novom Uputu se naročito podvlači da zapovest mora biti jasna za potčinjene; stoga se onaj koji izdaje zapovest mora staviti u ulogu izvršioca i svoje zapovesti prilagođavati mogućnostima razumevanja potčinjenih.

Izviđanje. — U ovom poglavlju se ističe da su podaci o neprijatelju, pored sopstvenog zadatka, najvažnija osnova za komandovanje i iskorišćavanje dejstva naoružanja. Ukoliko se situacija brže menja i ukoliko jedinice dejstvuju nezavisnije, na većem prostranstvu, utoliko je i značaj izviđanja veći. Dok je ranije nedostatak izveštaja zabrinjavao starešine, danas obilje primljenih izveštaja o neprijatelju često opterećuje komandovanje. Zato stalna briga svih onih koji su odgovorni za organizovanje i izvođenje izviđanja mora biti usmerena na to da se dobije jasna slika o neprijatelju. Svaka trupa je obavezna da bez naređenja, u okviru primljenog zadatka, izvida danju i noću. Pri organizovanju i izvođenju izviđanja treba imati u vidu da je svako izviđanje besciljno ako starešina ne dobije njegove rezultate blagovremeno i ako nije obezbeđena brza uzajamna razmena podataka i njihovo korišćenje.

Što se tiče *obezbeđenja*, pisac smatra da je dobro izviđanje najbolje obezbeđenje od iznenadnih napada sa zemlje ili iz vazduha, bilo na mestu, u kretanju ili na bojištu. Načela obezbeđenja su se u odnosu na ranije važeća promenila i proširila. Tako, naprimer:

Svaka trupa se sama osigurava u svim situacijama; trupa se osigurava od vazdušnih i ABH napada, prodora trupa ili vazdušnih desanata, od komandosa, itd; obezbeđenje može biti samostalan borbeni zadatak i može se ograničiti samo na stalne objekte; obezbeđenja treba vršiti i od špijunaže, sabotaže i dezerterstva; aktivno obezbeđenje na mestu vrši se izviđačkim trupama i stražama u i van linije obezbeđenja; pasivno obezbeđenje smanjuje dejstvo neprijateljskog naoružanja.

Obmanjivanje je značajan zadatak obezbeđivanja. Njegova organizacija pripada operatici, ali je izvođenje taktički zadatak. Može se izvoditi ofanzivno i defanzivno. U cilju obmanjivanja naročito su korisni pokreti trupa, zašta su najpogodnije oklopne jedinice.

U odeljku o *maršu* se ističe da su sada sve jedinice motorizovane i gotovo isključivo vezane za puteve. Čak i nekad tako važan željeznički transport, zbog mogućnosti ruženja željezničkih instalacija, neće imati više odlučujući značaj, ma kako bio odlično organizovan, ni u početku ni u toku borbenih dejstava. S obzirom na mogućnost da vazduhoplovstvo i dalekometna oružja nanese teške gubitke jedinicama na maršu u dubokoj pozadini, marš je sada dobio drugi izgled. On je danas već sastavni deo bitke. Pret hodnica, raščlanjena na pešadiski vrh, čelni odred i glavninu prethodnice, zatim glavnina kolone, zastareli su pojmovi. Beskrajne pešačke marševske kolone obavijene oblacima prašine, samo su slike iz prošlosti. Marševi pozadi fronta (putovanja) su izgubili svoj mirni karakter. Sva se kretanja moraju izvoditi kao ratno *marševanje*. Priprema i rukovođenje marševskim pokretima predstavljaju sada naročitu vještinu. To nameće, pri mogućnostima jedne velike jedinice da 200 km pređe u maršu za 24 sata, mnogo umešnosti u pogledu izviđanja puteva i regulisanja saobraćaja na njima, tačne proračune vremena pristizanja na polaznu tačku da bi se obrazovale marševske kolone i ešloni, kao i obimne mere za marševsko obezbeđenje, odmor i opravku tehnike. Veliki broj raznovrsnih motornih vozila (u pogledu brzine, mogućnosti savladivanja terena, snabdevanja) daje taktičkim načelima pri organizovanju marševanja nov akcent. Nove brzine zahtevaju od taktičkih starešina brzo razmišljanje i odlučivanje koje se ne može više uporediti sa onim kada je brzina bila 5 km/čas. Noćni marš svakako ostaje. Zato je predviđeno da se 1/3 od ukupne opšte obuke izvodi noću. Noć je pri savremenim sredstvima izviđanja pomagač svih kretanja. Ipak, gubici trupe na maršu mogu se izbjeći samo ako se ona rasčlani po frontu i dubini. Naročito je važno da svaki starešina jedinice pravilno iskoristi puteve u svojoj zoni, pri čemu treba da ih podeli na taktičke, za dotur i za evakuaciju.

U pogledu oblika marša u Uputu se ističe da su ranije i u toku Drugog svet-

skog rata postojali: normalna (kompaktna) marševska kolona i marš u raščlanjenom poretku po frontu i dubini u cilju odbrane od napada iz vazduha; do 1959 godine: normalna (kompaktna) kolona, raščlanjena kolona i marševanje po grupama; danas: marševanje u marševskim kolonama i marševanje po grupama. Razume se da se ovi oblici marša mogu međusobno kombinovati. U Uputu je predviđen i poseban odeljak o maršu *peške*, tako da se on — i pored kretanja motornim vozilima — i dalje smatra kao mogućan vid kretanja.

Pri razmatranju *susretne borbe* u Uputu se najpre napominje da je prvi posleratni Uput razmatrao susretnu borbu kao oblik napada u odeljku o napadu, tretirajući ga kao napad iz pokreta. Novi Uput razmatra susretnu borbu kao naročiti i mogućan oblik sudara u svim vidovima borbe. On ističe da se susretne borbe jasno razlikuju po svom izvođenju od napada iz pokreta. Početna situacija i zemljište daju svakoj susretnoj borbi poseban vid, pri čemu se razlikuju tri mogućnosti:

— oba protivnika napadaju odmah iz marša, pri čemu je karakteristično samostalno angažovanje nižih starešina; konačno bolja trupa u pogledu vatre i udara dobija prevagu;

— jedan od protivnika se, po prvom sudaru, zadržava i teži da svoje snage ojača pridolazećim jedinicama;

— jedan od protivnika prelazi u odbranu, a drugi se priprema da ga napadne.

Uspeh u susretnoj borbi postiže mahom jedinica koja je borbeno spremnija, te zato pravilno izabran marševski raspored i brzo ojačanje vatrene dejstva predstavljaju ključ uspeha.

Kod *napada* se ističe da će on, pored svih tehničkih napredaka, biti glavni vid borbenih dejstava iz kojeg se, pored odbrane i borbe za usporavanje, razvijaju svi ostali načini borbenih dejstava. Cilj svakog napada je, kao što je već rečeno, da se neprijatelj uništi ili odbaci. Napadom se traži ili priprema rešenje; njime se od neprijatelja oduzima najvažnije zemljište. Za uspeh u napadu su, pored nadmoćnosti i iznenađenja, odlučujući pokret, vatra, brzina i pravac izvođenja. Svaki taktički napad se mora energično voditi. I pored zahteva da se jedinice angažuju prostorno odvojeno, napad se ne sme raspasti u pojedinačne akcije. Osnovno načelo koje ističe savremena taktika —

rastresitost ne sme se pretvoriti u *rascepanost*. Pisac ističe da su idejne osnove ove nove taktike praktično isprobale nemačke divizije još u prošlom ratu. Dalje se ističe da je opasna iluzija ako se misli da oklopne jedinice mogu dejstvovati masovno kad neprijatelj raspolaze atomskim oružjem i gospodari vazduhom. Zato se koncentracija oklopnih jedinica pred napad, kao, naprimer, pri napadu na Orel 1943, danas ne može zamisliti. Pojmu rastresitosti najbolje odgovara dejstvo u vidu roja mušica koje se za napad ne prikupljaju već napadaju sa svih strana, dakle, potpuno drugačije od ranije primenjivanih masovnih, kompaktnih udara. Smatra se da će postepeno sa razvojem tehnike napad postati sve više pitanje vazduhoplovstva, atomskog oružja, sredstava veze i motorizovanih trupa. U daljem razmatranju se navodi da su se i oblici napada malo izmenili. Iz *pokreta* se napada kad je neprijatelj slabiji, kad nije spreman za borbu ili je iznenađen. Napadu iz pozadine sada odgovara po cilju obuhvatni napad, te se zato više i ne razmatra posebno. Noćnom i napadu po slabij vidljivosti poklanja se veći značaj. Uveden je nov pojam — napad sa ograničenim ciljem. Kod napada s fronta, koji je najteži, veština taktičkog rukovođenja je u tome da se, korišćenjem motorizovanih i mehanizovanih jedinica i vazdušnih desanata za vreme borbe izvede jednostran, dvostran ili vertikalni obuhvat. Napad sa ograničenim ciljem izvođiće se u odbrani, borbi za usporavanje ili kada treba zauzeti važan zemljišni otkes za dalje borbe, za podršku napada koji se izvodi na drugom otkesu, kao i za vezivanje i obmanjivanje neprijatelja.

Uspeh napada iz pokreta smatrao se pred Drugi svetski rat u mnogim armijama, zbog stalno rastuće snage odbrane, teško ostvarljivim. Ovo je naročito podvlačeno na osnovu iskustava Prvog svetskog rata. Iskustvo poslednjeg rata je pokazalo da je za uspeh u ovakvom napadu vrlo važno *brzo* iskorišćenje datih mogućnosti i povoljnosti situacije. Osnov za uspeh motorizovanih i mehanizovanih jedinica je brzo i odlučno delovanje, pri čemu tenkovi i oklopna pešadija treba da napadaju u tesnom sadejstvu. Sada se napad može izvoditi u jednoj od ovih kombinacija: tenkovi ili oklopna pešadija napred, ili u vidu zajedničkog napada napred, ili oklopne pešadije. U Uputu se ističe da ovi oblici

napada zahtevaju što bolje obučene niže stazešine.

Danas se često osporava mogućnost uspeha u napadu s polaznog položaja. Besumnje, kako se i ovde ističe, postoji velika opasnost da napadač bude razbijen za vreme priprema za napad. Ipak se ne sme zaboraviti da se ovom vidu napada mora pribići kad je neprijatelj nadmoćan u pogledu borbene gotovosti. Samo je polazni (pripremljeni) položaj za napad kod oklopnih jedinica dobio sada sasvim drugi oblik. Dok se ranije osnova pripreme za napad sastojala u dovođenju jedinica u tačno određen prostor, s kojeg se polazilo u napad čim su teško oružje i artiljerija bili spremni za dejstvo, sada je taj prostor povučeno duboko u pozadinu, a jedinice su na njemu rasturene. Tek u poslednjem momentu trupe se dovode na njega stim što je bavljenje u polaznim rejonima što kraće.

Za jedinice oklopne pešadije (motorizovane) važi i dalje staro načelo. Napadačeva pešadija zauzima polazni položaj što je moguće bliže neprijatelju. Time ona skraćuje prostor koji treba da prođe pod neprijateljevom vatrom. I vatreni položaji artiljerije koja je potčinjena taktičkim stazešinama treba da budu što bliže kako bi ona obezbeđivala trupe na polaznom položaju, a potom, bez promene položaja, podržavala napad do postizanja prvih ciljeva.

Kod gonjenja treba težiti da se povlačenje neprijatelja pretvori u paniku i bekstvo, unište njegove glavne snage i time sopstvene trupe sačuvaju od daljih borbi. Reč »gonjenje« mora za svakog vojnika da postane signal za naprezanje njegovih krajnjih snaga. Stoga je opravdano što komandovanje traži od trupa i ono što izgleda nemoguće. Za gonjenje treba obrazovati, u tesnom sadejstvu sa vazduhoplovstvom, goneće odrede, za koje su najpodesnije oklopne i mehanizovane jedinice sa pionirima i pav jedinicama. Preporučuje se da tenkovi i oklopljena pešadija sprečavaju odvajanje neprijatelja vatrom celokupnog naoružanja, dok druge jedinice izvode paralelno gonjenje. Naročito treba paziti da se posle neprijateljevih protivnapada odmah nastavi gonjenje. Treba iskoristiti sva sredstva psihološkog vođenja borbe kako bi se neprijatelj zbunio i njegov moral oslabio.

U početku odeljka o odbrani se ističe da u Zap. Nemačkoj za nju još uvek važi deviza iz Drugog svetskog rata »izdržati

po svaku cenu«, pa je možda još pod uticajem stare devize »napad je prvi zakon rata, a odbrana drugi«. Po novom Uputu borba za usporavanje se sada izdvojila u poseban odeljak. Cilj odbrane je sada, kao što je poznato, da slomi neprijateljski napad i pri tome uništi što je moguće jače neprijateljske snage. Iako taktička načela posle Prvog svetskog rata, po mišljenju pisca, nisu doživela bitne promene, ipak se, uglavnom, posle 1945, primćuje povećavanje njihove elastičnosti. Dok se ranije zahtevalo da se glavna borbena linija posle neprijateljskog napada zadrži, novi Uput propisuje da se zadrži odbranbeni prostor (zona). Prema tome, danas je krajnji cilj da se održi povezanost odbrane i spreči neprijateljski proboj. U posleratnim godinama, kako ističe pisac, sve se više težilo da odbrana postane jača i ekonomičnija. Danas se na Zapadu teži da se odbrana vodi kombinacijom ofanzivnih i defanzivnih dejstava. Tako odbrana dobija jednaku vrednost sa napadom i karakter odlučujućeg vida borbe. Pošto statična odbrana nije pogodna za oklopne jedinice, novi Uput razlikuje odbranu pokretnog karaktera i pozicionu odbranu (odbranu položaja). Odbrana pokretnog karaktera leži, pre svega, na pokretljivosti i udarnoj snazi trupa, a poziciona na snazi vatre i zaštiti koju pruža zemljište i njegovo fortifikaciono uređenje. Prva se vodi kad se raspolaze sa dovoljno oklopnih i mehanizovanih jedinica i kad je zemljište i situacija u vazduhu omogućuju, a druga kad se ne raspolaze oklopnom udarnom snagom i kad zemljište i situacija u vazduhu ograničavaju pokrete. U okviru primljenog zadatka jedna velika jedinica može voditi delom pokretnu, a delom pozicionu odbranu; no, može se dogoditi da odbrana počne kao poziciona, a završi se kao pokretna ili obratno.

Dalje se ističe da se svaka odbrana mora izvoditi aktivno. Karakteristično je podvlačenje da se odbrana od neprijatelja jednakog morala može uspešno voditi samo ako on nije jači više od triput. Iako su sve velike jedinice načelno sposobne za odbranu, ipak oklopne brigade treba ojačavati oklopljenom pešadijom. Dalje se daju neke promene pojmova i termina, kao: »istureni položaj« je sada zona obezbeđenja. U njoj se bore odredi za usporavanje. Oni vode borbu samostalno i aktivno. Njihov je zadatak da obmanu neprijatelja o položaju odbranbenog prostora, da ga nateraju na raniju pripremu

za napad. Ovu borbu može podržavati i artiljerija u okviru dobivenih zadataka. *Pretstraže* se bore u tesnom sadejstvu sa snagama u odbranbenom prostoru koje ih isturaju i komanduju njima. Isturaju se do 4 km, a njihova jačina ne treba da pređe 1/3 snaga na odbranbenom prostoru u istoj zoni dejstva.

Odbranbeni prostor (zona) je rezultat rastresitosti. Već iz naziva se vidi da su iz odbrane išezle sve ranije linearne pretstave. Više komandovanje određuje, u glavnim crtama, prostor u kome će se izvoditi odbrana. Divizija ga zatim određuje detaljnije, pri čemu određuje njegovu *prednju* i *zadnju* ivicu. Srednje komandovanje određuje *čvorove odbrane* (ili po njihovom nazivu «odlučujuće zemljišne rejone») a niže određuje na terenu mesto *otpornih tačaka* i *otpornih gnezda*. Pri izboru odbranbene zone odlučujući uticaj imaju protivoklopna odbrana i u potreba oklopnih jedinica. Dubina rejona odbrane odgovara načelno širini. Pri povoljnim zemljišnim uslovima u pozicionoj odbrani važe sada sledeće norme o širini borbenih zona:

- bataljon oklopne pešadije (mot.) do 2 km,
- oklopna brigada do 6 km,
- brigada oklopne pešadije do 8 km.

U pokretnoj odbrani širine su veće ali ne smeju preći 1/2 navedene norme za pozicionu odbranu.

Čvorovi odbrane su takvi rejoni čije držanje ima odlučujući značaj za izvođenje odbrane i držanje odbranbene zone. Njih obično brani bataljon, a brigada je najmanja jedinica koja ih određuje.

Odbranu pokretnog karaktera treba izvoditi samo onda kada se potpuno može iskoristiti udarna snaga oklopnih jedinica. Cilj je ove odbrane da se neprijatelj najpre oslabi masovnom vatrom celokupnog naoružanja i udarima vazduhoplovstva. Pri tome zaprečavanje i prepreke usporavaju napadača, cepaju ga i upravljaju u željeni pravac. Branilac zastavlja napadačeve trupe tek u odbranbenom prostoru i slama ih iznenadno izvedenim napadima oklopnih snaga. Čvorovi odbrane odbranbene zone treba da ostanu u braniočevim rukama po završetku borbe. Ova odbrana zahteva dobro obučene trupe, umešno i smelo komandovanje, primenu lukavstva i izbegavanje šablona.

Poziciona odbrana ima za cilj da se neprijateljski napad slomi na položajima odbranbenog prostora. U Uputu se ističe

da treba težiti da se napad slomi još ispred zauzetog odbranbenog prostora. Zato je vatra vrlo važan činilac u ovom obliku borbe. Sistem odbrane se izgrađuje na osnovu brižljive kombinacije zaprečavanja, osmatranja, vatre, protivudara i protivnapada. Pri tome se predviđa sledeći postupak: neprijateljski napad treba uočiti na velikoj udaljenosti, zatim ga usporavati i cepati. Skup vatre celokupnog naoružanja treba da ga slomi pred odbranbenim prostorom. Neprijateljski prodori se zaustavljaju ili uništavaju vatrom i protivnapadima.

Borba se vodi iz otpornih tačaka koje se brane do poslednjeg metka. One se protežu 100—150 m po širini i 50—100 m po dubini, a poseda ih načelno vod oklopne pešadije. Otporna gnezda zatvaraju međuprostore između otpornih tačaka i sprečavaju uvlačenje neprijatelja u odbranbeni prostor. U otpornom gnezdu obično se bori jedna grupa (desetina). Insistira se na protivnapadu kao bitnom vidu oblika borbe u odbrani. Njega izvode rezerve, naročito oklopne jedinice i uvek ima ograničen cilj.

Odbrana na širokom frontu je, po mišljenju pisca, naročit oblik borbe, jedna vrsta kompromisa između snaga i prostora. To je i po novom pravilu odbrana i ne treba je mešati sa borbom za usporavanje. Njen je zadatak da brani određeni prostor sa malo snaga (brigada na frontu od 15 km). No ona se smatra kao izuzetak i može se izvoditi samo u ograničenom vremenu.

Na kraju pisac ističe da nove borbene forme nisu razvodnile odbranu. Oba vida odbrane, poziciona i pokretna, imaju isti cilj, naime da određeni prostor zadrže u svojim rukama prilikom svakog neprijateljskog napada. Razlika je samo u tehnicima izvođenja.

U pogledu borbe za usporavanje u Uputu se navodi da je ovaj oblik borbe nastao posle Prvog svetskog rata, stim što je najpre razmatran kao zadržavajuća borba u okviru borbi u naročitim prilikama. U jednom ranijem nemačkom pravilu nazivan je »zadržavajući otpor« i razmatran kao sastavni deo odbrane. U jednom kasnijem Uputu dobio je naziv »zadržavajuća borba« i »komplicovan oblik« s obzirom na različite oblike borbe i njene sve moguće varijante. Teško se moglo razumeti da li je zadržavajuća borba samo kombinacija napada, odbrane i povlačenja ili ona svojom borbom za usporavanje pretstavlja poseban vid bor-

benih dejstava ili pokretnu odbranu. Isto tako teško se ostvarivala u praksi. Danas borba za usporavanje predstavlja poseban vid borbenih dejstava, jednak po važnosti napadu i odbrani. Njeno osnovno načelo je »ne trčati već se boriti«. Cilj borbe za usporavanje je da se uspori napredovanje neprijatelja i da se dobije u vremenu, pri čemu treba što više sačuvati borbenu snagu svojih jedinica, a neprijatelju naneti što veće gubitke uz najmanji gubitak zemljišta. Njome se ne postiže rešenje, ali ona može pripremiti ili pomoći da se važna rešenja postignu na drugom mestu. U borbi za usporavanje mora se iskoristiti što više pokretljivost trupa. U pogledu samog izvođenja ovog vida borbenih dejstava u novom Uputu se ističe da se, prema situaciji, primenjuju: vremenski ograničena odbrana, napad sa ograničenim ciljem ili kombinacija oba vida borbenih dejstava. Komandant jedinice određuje više uzastopnih linija za vođenje borbe da bi njima vremenski i prostorno povezao borbeno dejstvo svoje jedinice sa dejstvom suseda. Otstojanje između tih linija određuje se zavisno od sopstvenih namera, zemljišta i obostranog odnosa snaga, stim da se neprijatelj prinudi da za svaki napad na novu liniju menja položaj svog teškog naoružanja. Širina zone u kojoj se vodi borba za usporavanje ne sme preći trostruku širinu frontova pri pozicionoj odbrani. Brigada, kao najveća jedinica koja vodi skupnu borbu za usporavanje, obrazuje *odrede za usporavanje*, mahom u jačini jednog ojačanog bataljona. Tenkovi, oklopna pešadija i samohodna artiljerija naročito su pogodni za izvođenje borbe za usporavanje. Iako novi Uput ističe da ovu borbu ne treba voditi po pravilima odbrane, ipak se iz pojedinih

odeljaka vidi da je ona slična odbrani. Tako se u jednoj tački Uputa ističe da od zemljišta i postupaka neprijatelja zavisi da li će se borba za usporavanje izvoditi više sa naslonom na zemljište i prepreke ili pokretno; slično se kaže i u jednoj drugoj tački — da se ona može izvoditi pokretno ili iz otpornih tačaka. Tako se borba za usporavanje može izvoditi, prema situaciji, različitim načinima, tj. ona može imati više poziciski ili pokretan karakter. Načelno, oklopni odredi vode pokretnu borbu, a motorizovani pozicisku.

Kod *prekida borbe* se predviđa da ostavljene trupe u dodiru sa neprijateljem obmanjuju ga o nameri za povlačenje glavnih snaga, a trupe za prihvatanje olakšavaju, sa ranije posrednutih položaja u pozadini, izvlačenje glavnih snaga i trupa u dodiru. Preporučuje se da se trupe za prihvatanje određuju od pokretnih i oklopnih snaga.

Odeljak o *povlačenju* u novom Uputu još nije razrađen. Inače, pisac ističe činjenicu da je povlačenje u Zapadnoj Evropi, s obzirom na ograničen prostor i mogućnost vazdušnih desanata, vrlo teška stvar i da je pitanje da li prinudno povlačenje ne predstavlja već prvu fazu poraza.

Na kraju pisac ističe da, kad se govori o osnovnim taktičkim načelima, treba imati u vidu staro pravilo da je u borbi najvažnija pravilna primena celokupnog naoružanja prema njegovim mogućnostima, odnosno da borbeni raspored treba da obezbedi plansku upotrebu celokupnog naoružanja. Za pravilnu primenu svega ovog pisac na kraju naročito podvlači umešnost starešina koju nikakvi čvrsti pravilski propisi ne mogu da zamene.

M. S. M.

NEKA INOSTRANA GLEDANJA NA TERITORIJALNU ODBRANU

Iskustva iz dva rata (Drugog svetskog i onog u Koreji), a pogotovu pojava novog naoružanja i opreme, postavili su pred sve armije zahtev da, pri razmatranju eventualnog budućeg rata i reduzimanju odgovarajućih mera, poklone daleko veću pažnju ne samo dejstvima na frontu, već i odbranbenim merama u vezi sa verovatnim dejstvima u dubini teritorije. Danas je jasno da više ne postoji podeljenost između fronta i pozadine, odnosno da su ta dejstva međusobno uslov-

ljena i tesno povezana, te stoga sve mere odbrane treba rešavati za zemlju u celini.

Na osnovu dosadašnjih iskustava i karaktera i fizionomije eventualnog budućeg rata, vojni pisci gotovo u svim zemljama razmatraju pitanje teritorijalne odbrane kao jedno od vrlo važnih, koje zahteva sve svestranije studiranje. U ovom prikazu se sažeto iznosi kako se i u kojoj formi to pitanje razmatra u nekim stranim zemljama.

U Turskoj se pitanje teritorijalne odbrane razmatra već duže vreme. Tako se u članku objavljenom u poznatom turskom časopisu¹⁾ polazi od postavke da atomski, biološki i hemijski rat, nadmoćnije vazduhoplovstvo, oklopne jedinice i vodene rakete mogu u budućnosti sprečiti primenu svakog vida normalnih odbrambenih dejstava. Ali, po mišljenju autora, rušenje frontova i nemogućnost vođenja ili izvršenja normalnih odbrambenih dejstava ne znači kapitulaciju vojnih snaga i pojedinih naroda. Odbrambeni front se može rušiti, armije mogu biti blokirane, ali infiltracijom u neprijateljske linije one se ponovo pojavljuju u vidu pružanja manjih ili većih otpora. Na taj način na čitavoj teritoriji po dubini i širini, isto kao i dubini izvesnog odbrambenog položaja, nastavlja se odbrana i borba (u svakom selu, na svakom visu, njivi, odnosno u klanecu i klisuri).

Govoreći o karakteru dejstava jedinica teritorijalne odbrane, autor članka iznosi da tu ne postoje stalni i određeni frontovi. Slobodno kretanje i manevrovanje i iznenadni napadi predstavljaju glavne uslove i osobine ovih borbi. Jedna velika grupa može danas operisati u jednoj, a sutra u drugoj oblasti. Mali odredi, koji su rastureni po čitavoj dubini i širini teritorije, nastoje da štite operacije ove grupe. Osnovno načelo u načinu dejstva teritorijalnih jedinica sastoji se u tome da se neprijatelj prinudi da stalno i na svakom mestu vodi borbu, tako da nije u stanju da uspostavi svoju okupatorsku vlast. Ovo stanje traje do iznuranja i uništenja okupacionih trupa u dubini teritorije.

S obzirom na važnost i zadatke koji se postavljaju pred teritorijalnu odbranu, autor smatra da nju treba planirati još od početka u okviru ratnih planova, jer ukoliko je ona unapred predviđena u ratnim planovima, efikasnija je od one koja se formira sama od sebe, posle rušenja frontova.

Po mišljenju autora, snage koje će učestvovati u teritorijalnoj odbrani sastoje se uglavnom iz dva dela: od regularnih vojnih jedinica koje će izvršavati velike operacije i malih partizanskih odreda i milicije koji će izvršavati pomoćne zadatke. Regularne vojne jedinice se mogu sastojati od puka, brigade, divizije, pa čak i veće formacije. Brojno stanje

ovih jedinica je manje od brojnog stanja normalnih pukova ili divizija, ali im je pokretljivost veća (brojno stanje divizije može biti između 3 i 5 hiljada ljudi). U slučaju potrebe, ove bi se jedinice mogle pojačati inženjerskim, tenkovskim i malim vazduhoplovnim jedinicama. Od naružanja bi teritorijalne jedinice imale oružje za neposrednu borbu koje omogućuje stalne pokrete i manevrovanje. Lako pešadisko oružje, sa većim razornim dejstvom i kratkim dometom, po mišljenju autora, najbolje odgovara za tu svrhu. Laka protivtenkovska oruđa, bacači raketa, bestrzajni topovi i laka oruđa sa infracrvenim uređajima došli bi prvenstveno u obzir.

Snabdevanje jedinica teritorijalne odbrane, po mišljenju autora, treba, uglavnom, orijentisati na lokalne izvore. Tajna skladišta i radionice izgrađuju se unapred po dubini teritorije. U slučaju da lokalno snabdevanje ne može da podmiri potrebe, onda se pojedini artikli za snabdevanje dostavljaju pozadini različitim načinima, a obezbeđuju se putem pomoći iz inostranstva. Pored toga, snabdevanje će se vršiti i napadima na neprijateljske jedinice i ustanove.

Pitanje teritorijalne odbrane u Holandiji razmatrano je još pred Drugog svetskog rata. Na bazi tih ranijih iskustava i novih uslova, teritorijalna odbrana u ovoj zemlji je danas postavljena na nove principe. Prema podacima iznetim u holandskom vojnom časopisu²⁾ postoji poseban komandant koji je zadužen za teritorijalnu odbranu.³⁾

Komandant teritorijalne odbrane ima pod svojom komandom pet oblasnih komandanata teritorijalne odbrane, koji pod svojom komandom imaju izvestan broj rejonskih komandanata teritorijalne odbrane. Štabovi navedenih komandanata teritorijalne odbrane u miru komanduju postojećim jedinicama teritorijalne odbrane i preduzimaju sve moguće pripreme u vezi sa mobilizacijom teritorijalnih jedinica.

¹⁾ *De Militaire Spectator*, Holandija, br. 3, mart 1956.

²⁾ Na taj način komandant holandskih kopnenih snaga ima, pored ostalog, pod svojom komandom komandanta prvog armiskog korpusa i holandskog teritorijalnog komandanta, oba na istom nivou, koji se međusobno dopunjuju i obezbeđuju.

¹⁾ *Ordu Dergisi*, Turska, br. 174, jun 1955.

U članku se ističe da će jedinice teritorijalne odbrane imati sledeće zadatke:

- obezbeđenje mobilizacije i koncentracije prvog armiskog korpusa i drugih jedinica;

- obezbeđenje objekata važnih za vođenje rata: mostova preko velikih vodenih tokova, mobilizacionih prostorija i sl.;

- održavanje mira i reda;
- posle završetka mobilizacije i koncentracije jedinica prvog armiskog korpusa, i pored daljeg izvršavanja zadatka na održavanju mira i reda, kao i obezbeđenja važnih objekata, jedinice teritorijalne odbrane imaju zadatak da vode borbu protiv neprijatelja u dubini teritorije (ovde se uglavnom misli na borbu protiv neprijateljskih vazdušnodesantnih jedinica i pete kolone).

Da bi jedinice teritorijalne odbrane mogle što uspešnije da izvršavaju svoje zadatke, postavlja se, pored ostalog, uslov da budu što pokretljivije. Po mišljenju autora, one moraju biti sposobne da se brzo premeštaju, da bi prvenstveno deystvovala brzinom i odgovarajućom snagom, a njihovi komandanti moraju biti nadahnuti ofanzivnim duhom i sposobni da brzo donose odluke i traže jednostavna rešenja problema pred koje mogu biti postavljeni. Pored ovih brzopokretnih jedinica, predviđa se i postojanje jedinica za stalno osiguranje važnih objekata (ovde imaju značajnu ulogu čete nacionalne rezerve).

U članku koji razmatra pitanje teritorijalne odbrane Belgije⁴⁾, autor postavlja najpre pitanje »od čega se treba zaštititi«. Kao odgovor na ovo on iznosi da bi unutrašnjost belgiske teritorije, pored opasnosti od direktnih udara neprijateljskih vazduhoplovnih snaga, mogla biti izložena: atomskoj opasnosti, ugroženosti od napada vazdušnodesantnih jedinica, pretnjama pete kolone. Autor ističe pitanje atomske opasnosti kao problem koji treba podvrgnuti posebnoj studiji. U pogledu opasnosti od napada vazdušnodesantnih jedinica i pete kolone, on smatra da bi u nacionalnim okvirima trebalo odrediti objekte od životnog značaja, tj. one čije bi zauzimanje ili razaranje od strane neprijatelja bilo sudbonosno, odnosno nanelo smrtonosan udar odbrani zemlje. Na taj način bi se obezbedile snage za odbranu ovih životno važnih obje-

kata, koje bi bile dovoljne da ih zaštite od neprijateljskih poduhvata. Ostali interesantni objekti, koji bi se odredili još za vreme mira, bili bi teritorijalno priključeni jednom oteku teritorijalne odbrane za čiju bi odbranu takođe bile određene potrebne snage.

Autor smatra da u cilju što uspešnije odbrane pojedinih objekata, ljudstvo jedinica treba da bude na vreme upoznato sa objektom i okolnim terenom koje bi imali da brane i čije karakteristike za njih ne bi bile nikakva tajna.

I po mišljenju ovog autora pokretljivost je jedan od osnovnih faktora prilikom izvršenja zadataka koji se postavljaju pred jedinice teritorijalne odbrane. U tu svrhu ove jedinice treba da imaju u svom organskom sastavu kamione. Pored toga, treba da postoji znatan broj lako pokretljivih jedinica.

Pred jedinice teritorijalne odbrane postavljaju se kao osnovni zadaci: brze intervencije, traganje i gonjenje neprijatelja koji bi se pojavio u dubini teritorije, nadzor i kontrola slabo naseljenih oblasti i komunikacija. Pored jedinica koje imaju ove zadatke, a koje bi bile u sastavu pojedinih rejona (jedinica rejona bio bi ojačani bataljon), komandanti pokrajina, vojnih okruga i glavni komandant snaga teritorijalne odbrane raspolagali bi sopstvenim, rezervnim, pokretnim snagama koje bi bile u stanju da najhitnije intervenišu na ugroženim mestima u kojima veličina opasnosti prelazi mogućnosti lokalnih snaga.

U Zapadnoj Nemačkoj je van okvira Ministarstva odbrane obrazovana Komanda teritorijalne odbrane.⁵⁾ U skladu sa administrativnom podelom zemlje obrazovano je šest vojnih oblasti koje su potčinjene Komandi teritorijalne odbrane, a čiji su zadaci teritorijalna odbrana ovih oblasti. Komandama ovih oblasti potčinjene su jedinice teritorijalne odbrane kopna i obale i teritorijalne ustanove, kao i komande garnizona, trupnih vežbališta, jedinica službe veze, transportne komande, teritorijalne sanitetske ustanove itd. Na nivou srezova nalaze se štabovi teritorijalne odbrane.

Teritorijalna odbrana kopna i obale treba da preuzme na sebe zaštitu izvora snaga zemlje iza fronta borbenih jedinica i osigura slobodu kretanja i bezbednost svih oružanih snaga u Zapadnoj Nemač-

⁴⁾ L'Armée — La Nation, Belgija, br. 1/1957 god.

⁵⁾ Wehrkunde, Zap. Nemačka, br. 2, 1958.

koj, prema unapred pripremljenim merama koje će se u slučaju rata sprovesti u delo. U ove zadatke spadaju:

— osiguranje i održavanje komunikacija važnih za potrebe oružanih snaga, a naročito obezbeđenje i održavanje prelaza preko velikih reka, držanje u gotovosti glavnih komunikacija i za rat važnog željezničkog saobraćaja, kao i osiguranje i održavanje telefonskih veza važnih za vojne jedinice;

— saradna pri izgradnji i tehničkom održavanju potrebnih mera za zaprečavanje i razaranje, naročito pri izviđanju, uzimajući pri tome u obzir zahteve civilnog stanovništva, kao i izviđanje postrojenja čije bi korišćenje pružilo napadaču znatnu prednost;

— osiguranje i održavanje civilnih postrojenja od vojnog značaja, naročito pojedinih građevina, izvora snabdevanja i sredstava za skladištenje i transport;

— osiguranje i održavanje civilnih postrojenja od životnog značaja (snabdevanje električnom energijom, gasom i vodom) i podrška pri osiguranju snabdevanja za civilno stanovništvo.

U članku se ističe da se svi navedeni zadaci imaju pripremati u tesnoj vezi sa teritorijalnom vazдушnom odbranom (protivavionskom artiljerijom i radarskim sistemom).

Organizacija, naoružanje i sastav jedinica teritorijalne odbrane kopna i mora zavise od specijalnih zadataka koji će se ovim jedinicama postaviti (tako će, naprimer, grenadirski bataljon za zadatke zaštite i osiguranja u pozadini biti drugačijeg sastava i naoružanja od grenadirskog bataljona angažovanog na frontu). Predviđa se formiranje sledećih jedinica: stražarski bataljoni, bataljoni i pukovi veze, teški pionirski bataljoni i pukovi za izgradnju mostova; željezničko-pionirski bataljoni, specijalne pionirske jedinice za osiguranje reka, kao i nekoliko drugih specijalnih jedinica; pionirsko-građevinske jedinice za održavanje puteva, mostova i aerodroma itd. Jedinice teritorijalne odbrane obale imale bi poseban sastav.

Pitanje teritorijalne odbrane Francuske je jedno od glavnih pitanja kojim se bave francuski vojni pisci.⁹⁾

Pri razmatranju teritorijalne odbrane, u člancima se polazi od toga da će jedna

od najvećih opasnosti za odbranu teritorije predstavljati dejstvo unutrašnjih, neprijateljski, raspoloženih snaga i da u tom smislu i treba obratiti posebnu pažnju organizaciji teritorijalne odbrane. Autori smatraju da bi oba protivnika, posle prve atomske razmene, postali nesposobni da eksploatišu ono što bi svaki od njih jednog momenta mogao smatrati kao pobjedu. To bi, po njihovom mišljenju, bio narešen meč posle koga bi protivnici bili nesposobni za kretanje koje im je potrebno da onom drugom zadaju poslednji udarac. Upravo u takvoj situaciji bi intervensale unutrašnje, neprijateljski raspoložene snage (»ustanički faktor«) pomoću kojih bi bila mogućna uspešna eksploatacija početnog atomskog bombardovanja. Zahvaljujući opštem neredu koji bi nastao, ove unutrašnje snage bi se dočepale vlasti dok ne stignu protivničke snage. Autori su mišljenja da ako ove snage i ne bi neposredno uspele u svojim ciljevima, one bi u svakom slučaju bile u stanju da na celoj teritoriji vode ustanički rat, čiji bi ishod, u krajnjoj liniji, odlučio ishod sukoba.

Rešenje za uspešnu borbu protiv unutrašnjih, neprijateljskih raspoloženih snaga autori vide u stvaranju, po celoj teritoriji zemlje, mreže bezbrojnih sitnih jedinica. Oni smatraju da bi svaka opština morala da ima četiri teritorijalne odbrane, srez-bataljon, oblast-puk. Između pojedinih navedenih jedinica vršilo bi se i uskladjavanje dejstava, a u slučaju potrebe i pritanje u pomoć jedne jedinice drugoj. Postoji i mišljenje da nije celishodno da svaka opština ima svoju vojnu jedinicu, već da se umesto toga po selima organizuje neka vrsta građanske garde, obrazovane od najpouzdanijih elemenata koji već za vreme mira raspoložu naoružanjem i potrebnim materijalom. Pri razmatranju organizacije ovih jedinica autori smatraju da će na to imati uticaja i rejon u kome ove jedinice treba da dejstvuju (geografski aspekti i socijalna struktura različiti su u jednoj seoskoj i jednoj gradskoj opštini, u srezu u pošumljenom rejonu ili u industriskom, odnosno poljoprivrednom srezu). Prema tome, svakoj oblasti u rejonu potrebna je takva organizacija jedinica koja njemu najbolje odgovara. Pri ovome se, po mišljenju autora, naravno, mora voditi računa o opštim principima upotrebe tih jedinica (s obzirom na mogućnost da se one mogu naći i u situaciji da i pod uslovima izolovanosti nastave dejstva).

⁹⁾ *Revue militaire générale*, Francuska, februar i decembar 1957 i *Revue de défense nationale*, Francuska, jul 1958.

U pogledu izbora ljudstva autori smatraju da ono treba da bude visokog morala i spremno da neprekidno učestvuje u borbi, a starešine da poseduju punu inicijativu.

Što se tiče komandovanja, postoji mišljenje da bi pretpostavljeni komandant normalno komandovao svim potčinjenim jedinicama ali, u cilju što uspešnijeg izvršenja zadataka koji se postavljaju pred jedinice teritorijalne odbrane, trebalo bi stvoriti mešovite vojno-civilne štabove koji će već za vreme mira raditi na organizovanju teritorijalne odbrane.

Prema zapadnim izvorima,⁷⁾ u Istočnoj Nemačkoj su po fabrikama, poljoprivrednim zadrugama i ustanovama formirane posebne jedinice, tzv. »borbene grupe«, koje imaju zadatak da sa narodnom policijom štite fabrike, saobraćajne i druge važne objekte od oružanih terorističkih grupa i diverzije, da obezbeđuju unutrašnji poredak zemlje i vrše ostale zadatke u vezi sa teritorijalnom odbranom. Ove borbene grupe su uključene u sistem organizacije narodne odbrane. Veličina ovih jedinica je različita, zavisno od zadatka i veličine objekta koji treba da štite, a naoružane su lakim naoružanjem, uglavnom automatskim i snabdevane inženjersko-eksplozivnim materijalom. Praktična obuka ovih jedinica obuhvata vežbe u gađanju, marševanje i ostale osnovne taktičke radnje. Vođenju uličnih borbi i gerilskim dejstvima se poklanja posebna pažnja

Prema podacima iznetim u američkom vojnom časopisu⁸⁾ vidi se da je pitanje organizacije teritorijalne odbrane Norveške jedno od osnovnih pitanja kojima se bave rukovodioci oružanih snaga ove zemlje. Norveška, koja ima svega oko 3,5 miliona stanovnika, nema mogućnosti da stalno održava veliku vojsku. Zato se i njena odbrana zasniva na učešću celokupnog naroda. Teritorijalna odbrana Norveške je organizovana u vidu jedinica nacionalne garde. Smatra se da će ove jedinice moći da sa uspehom izvršavaju svoje zadatke jer se oslanjaju na narod i u direktnom su kontaktu s njim.

Norveška je podeljena na 18 oblasti, kojima odgovaraju i oblasti nacionalne garde. Ove oblasti su podeljene na oko

75 okruga, podeljenih u približno 600 rejonu. Veći broj oficira su samo povremeno vojnici; oni se mnogo naprežu i dvostruko su odgovorni pošto obavljaju svoje civilne poslove i upravljaju rejonom.

Osnovni je zadatak nacionalne garde da bude na oprezu, a njeni pripadnici obezbeđuju podatke o neprijatelju za vreme rata, služe kao snaga obezbeđenja do mobilizacije regularnih snaga i bore se zajedno sa ovim snagama kada se one organizuju.

Svaki čovek čuva kod kuće svoju uniformu, lako naoružanje, radioaparat i drugu opremu i spreman je za borbu u svako vreme. U članku se navodi da nije nikakva tajna da će u toku jednog časa od trenutka davanja uzbune, hiljade pripadnika nacionalne garde biti na određenom mestu. Svaki od njih je već upoznat sa svojim zadatkom i poznaje svaki potok, ugao kuće i sve druge važne tačke u svom rejonu.

Nacionalna garda ima nekoliko centara za obuku — većinom na teškom, planinskom terenu, u kojima se održavaju kratki kursevi sa akcentom na ulične borbe i sabotaze. Svi fizički i za borbu sposobni pripadnici nacionalne garde podvrgavaju se kursu za gerilsko ratovanje. Mnogi od instruktora su se za vreme prošlog rata bavili sabotazama ili su se u tim istim planinama borili kao pripadnici gerile.

U članku se pretpostavlja da će se pripadnici nacionalne garde, da bi mogli rukovoditi važnim pitanjima ekonomskog života zemlje, vratiti na svoj svakodnevni posao čim se izvrši mobilizacija regularne armije u njihovoj oblasti. Tom prilikom će oni poneti i svoju uniformu i oružje sa sobom. U slučaju direktnog neprijateljevog dejstva u njihovom rejonu, oni će se sakupiti i boriti sve dok on ne bi, eventualno, potpuno okupirao njihovu oblast. Posle toga bi se angažovali u dejstvima u pozadini neprijatelja ili priključili regularnim snagama van okupirane teritorije.

I u drugim zemljama, naprimer, u Švedskoj odbrana zemlje je totalna. Pored operativnih jedinica postoje i jedinice teritorijalne (lokalne) odbrane. I dok mobilizacija švedskih operativnih jedinica zahteva mali broj dana, dotle je za mobilizaciju operativnih jedinica terito-

⁷⁾ *Revue militaire générale*, Francuska, decembar 1957.

⁸⁾ *Military Review*, SAD, br. 5 za 1958.

rijalne odbrane potrebno samo nekoliko časova, dok su kontingenti za zavičajnu odbranu stalno borbeno spremni (pripadnici zavičajne odbrane čuvaju svoje oružje i municiju, kao i ostalu opremu, u svojim stanovima).

Za teritorijalnu odbranu Velike Britanije postoje tzv. domobranske jedinice,

organizovane u bataljone, sa zadatkom, pored ostalog, pomaganja lokalnih vlasti u vršenju stražarskih dužnosti i zaštiti ključnih objekata od sabotaže. U slučaju potrebe ove jedinice brane i svoju teritoriju.

J.

Potpukovnik Mikele Lela

SLUŽBA RADA NA MOSTOVIMA I CESTAMA U NOVIM USLOVIMA¹⁾

Služba rada na mostovima i cestama,²⁾ po objašnjenjima koje pisac daje u uvodu članka, izvodi u zoni pozadinskih službi, samo na široj osnovi i pogodnom tehničkom opremom, iste one radove koje inženjerske jedinice izvode u zoni pozadinskih službi I linije³⁾. U istoj zoni djeluje i inženjerija operativnih jedinica odgovornih za dotičnu zonu. Razlika je u tome što su zadaci inženjerije diktirani operativnim, a zadaci službe rada na mostovima i cestama logističkim potrebama, mada između jednih i drugih ne postoji neka kruta granica, već se one uzajamno dopunjuju i potpomažu. Pisac predviđa da će u novim uslovima ta saradnja biti češća i većeg obima, obrazlažući svoje tvrdnje:

— većom površinom prostora na koje djeluju;

— većim obimom radova potrebnih za zaštitu komandi i službi;

— većim obimom radova koje uslovljava trojako dejstvo atomskog oružja (udarno, toplotno i radioaktivno).

Zadaci službe rada na mostovima i cestama su mnogostruki. Ona obuhvata skup vrlo različitih poslova važnih za uređenje i život jedinica i službi, značaj-

nih za zaštitu i odbranu, obezbeđuje neprekidnost saobraćaja, uređuje vodne stanice i vrši protivpožarnu službu.

Posle uvodnih objašnjenja u članku se prelazi na razmatranje ugroženosti ceste od napada atomskim sredstvima. Neosporno je, smatra pisac, da će cesta, kao kanal za snabdevanje operativnih snaga, i u budućnosti biti jedan od ciljeva napada, bilo konvencionalnim bilo atomskim oružjem, i to u svakoj fazi rata i na čitavoj državnoj teritoriji. Međutim, po svom geometričkom obliku ona ne predstavlja rentabilan atomski cilj. Atomskom eksplozijom u vazduhu ne mogu se naneti osetnije štete čak ni velikim mostovima — tim najosetljivijim objektima na komunikacijama, bez obzira na njihovu udaljenost od nulte tačke.

Kad cesta prolazi naseljenim mestom, a pogotovo kada kroz njega protiče i veća reka, može se primeniti atomski udar manje snage, ali takav da se razornim dejstvom eksplozije zakrči dosta velika deonica ceste. Veliki mostovi na najvažnijim kanalima za snabdevanje mogu biti cilj atomskog napada bez obzira na ono što je napred rečeno, ali je neophodno da se pri tome primeni niska vazдушna eksplozija, da se srazmerno udaljenosti mesta lansiranja od cilja odabere i sredstvo odgovarajuće jačine, kao i da postoji velika verovatnoća pogotka kako bi razaranje bilo efikasno. U cilju ilustrovanja ovih zahteva pisac iznosi nekoliko primera. Ako se, tvrdi, on, za gađanje velikog mosta upotrebi artiljerija kao lansirno sredstvo atomskog zrna, a cilj je u granici dometa (do 30 km), mogu se, pri niskoj vazdušnoj eksploziji, postići dobri rezultati projektilom jačine 10 kilotona.

Slobodne rakete koje nemaju veći domet od 40 km, uzimajući u obzir verovatnoću skretanja koja iznosi oko 250

¹⁾ Ten. Col. g. Michele Lella: Il servizio lavori ponti e strade in ambiente nuovo. Viabilità e facilitazione del movimento, *Rivista militare*, Italija, jun 1959.

²⁾ Ova služba postoji u italijanskoj vojsci kao zasebna služba u pozadini, predviđena organizacijom i formacijom, a vrši kao što se iz prikaza vidi daleko obimnije poslove nego što bi se moglo zaključiti po njenom nazivu.

³⁾ Objašnjenje o logističkim zonama vidi *Vojno delo* br. 10—11 iz 1959 god., strana 635, u prikazu pod naslovom »Neki italijanski pogledi na logistiku«.

metara, morale bi za isti cilj da budu jačine 20 kilotona pa da dejstvo bude efikasnije. Pa ipak, ono bi bilo manje od razaranja postignutog artiljerijom kao lansirnim sredstvom.

Pri gađanju u strategiskim okvirima, bilo da se kao lansirno sredstvo upotrebljava avion ili raketa (čije je verovatno skretanje oko 500 metara), za postizanje približno istog rezultata na istom cilju trebalo bi da projektil bude jačine 75 kilotona.

Na osnovu svojih razmatranja o ugroženosti ceste pisac izvodi ove zaključke:

a) Upotreba atomskih udara za razaranje ceste verovatna je samo kad su u pitanju veliki mostovi na kojima se šteta ne može lako otkloniti i kad razaranja zgrada pored ceste povećava efikasnost eksplozije.

b) U planini i na zemljištu slabe čvrstoće mogu se atomskom eksplozijom postići znatna oštećenja i rušenja na cesti.

c) Manje naseljeno mesto koje predstavlja važan saobraćajni čvor, pogotovu ako ne postoje zaobilazni putevi, može biti atomski cilj.

d) Veliko ili srednje veličine naseljeno mesto obično predstavlja zbir više ciljeva. U njima cesta može pretrpeti neposredno ili posredno oštećenje, već prema cilju težišta atomskog napada.

e) Uticaj koji može imati dejstvo atomskog oružja na cestu zahteva najveće zalaganje u fazi organizovanja radova, izrazitu gipkost pri njihovom izvođenju i odgovarajuću pokretljivost i manevar sredstvima za hitno intervenisanje na svim ugroženim sektorima.

Posle opštih razmatranja o ugroženosti ceste od atomskih sredstava, pisac prelazi na pitanja organizovanja i rukovođenja radovima na putevima i navodi da tu postoje dva osnovna elementa tehničko-radnog problema: pokret (po kvalitetu i gustini) i cesta sa svojim karakteristikama (širina, nagib, trasa, priroda podloge i vrste veštačkih objekata). Ostali elementi su okolno zemljište kojim prolazi cesta, vreme kao atmosferska pojava, operativna situacija, kao i vreme kojim se raspolaze za izvođenje radova. Organizovanje posla vrši se na osnovu jednog ili više dokumenata koji sadrže:

— uputstva tehničko-radnog karaktera za izvođenje radova;

— program izvođenja radova koji treba da je što je moguće više raščlanjen i prilagođen sredstvima i vremenu kojima se raspolaze;

— plan upotrebe izvršnih organa (službe rada na mostovima i cestama i inženjerskih jedinica) sa tačnom raspodelom zadataka i sredstava.

U programu su za svaki itinerer navedeni radovi koje treba izvršiti, ko će ih izvršiti, sredstva i materijal koji se stavljaju na raspolaganje izvršiocu, red hitnosti, postepenost radova i vreme za izvršenje.

Najčešće će se programom predvideti ovi poslovi: održavanje cesta i veštačkih objekata; povećanje i poboljšanje nosivosti ceste, kao i izrada novih deonica; opravka porušenih mesta i evakuacija materijala kojim je cesta zakrčena; postavljanje saobraćajnih znakova; zaštita od lavina; učešće u otklanjanju posledica dejstva RBH sredstava na samoj cesti; raščišćavanje snega, leda i lavina.

Radovi na povećanju i poboljšanju nosivosti neposredno utiču na kvalitet i gustinu saobraćaja. Oni obuhvataju proširivanje tesnih mesta i okuka, promenu trase radi smanjivanja nagiba, pojačavanje veštačkih objekata, izradu i uređenje pojedinih deonica. Radovi na otklanjanju posledica razaranja moraju se izvoditi odmah i određenim redom. Odmah, da bi se što pre otklonile posledice razaranja, a određenim redom da bi se obezbedio što sigurniji i udobniji saobraćaj preko mesta na kome je cesta bila razorena.

Rukovođenje radovima obuhvata izvršenje programa radova po pojedinačnim zadacima koje daje nadležan organ, prilagodavanje programa nepredviđenim slučajevima, sistematsku kontrolu odvijanja radova, obezbeđenje, putem najhitnijih trebovanja, snabdevanja sredstvima za rad i materijalom. Da bi se moglo dobro rukovoditi, zahteva se od onog ko rukovodi radovima da solidno poznaje putnu mrežu u celini, a pojedinačno karakteristike veštačkih objekata i zemljišta na kome je mreža razvijena.

Pored toga, potreban je i propisan materijal za podizanje mostova i skelsko prevoženje, kao i da sav taj materijal bude smešten što bliže zoni najverovatnije upotrebe.

U posebnom delu članka pisac upoznaće čitaoca sa organizovanjem i funkcionisanjem službe rada na mostovima i cestama, kako je ona predviđena zvaničnim uputstvima, ograničavajući se na zonu pozadinskih službi.

Kao naredbodavni organ postoji direkcija službe podeljena na dva odeljenja: za razne poslove i za mostove i ce-

ste. Ove dve vrste poslova, zatim hidrotehničku i protivpožarnu službu sprovode u život izvršni organi i to kako oni koji formacijski pripadaju službi rada na mostovima i cestama (sekcije za rad na mostovima i cestama, hidrotehničke čete i protivpožarni bataljoni), tako i drugi, vanformacijski organi koji joj se dodeljuju prema potrebi. Među ove poslednje spadaju: pomoćne čete komande pozadine viših teritorijalnih komandi, radne jedinice regrutovane na okolnom terenu i civilna preduzeća.

Pomoćne čete formirane su u grupe i bataljone, a po organizaciji i opremi slične su odgovarajućim pionirskim jedinicama, tako da mogu izvršavati bilo radove na cestama, bilo razne druge radove. U okviru pomoćnih jedinica treba da se nalaze čete kvalifikovanih pionira i pontonira, popunjene ljudstvom starijih godišta, koji će davati stručnu pomoć nekvalifikovanoj radnoj snazi ne samo svojih, već i radnih jedinica regrutovanih na terenu.

Članku je priložen i zvaničan pregled klasifikacije vojnih cesta, kao i civilnih koje su od interesa za vojsku. Prema toj klasifikaciji, ceste se dele na glavne, drugorazredne i manje.

U glavne ceste ubrajaju se i odgovarajuće civilne, kao autostrade, državne i

pokrajinske ceste naročite važnosti. Mogu imati jedan do tri kolovoza, a širina im iznosi 3,70, 7,50 ili 10,50 metara. Po njima je mogućan saobraćaj i najtežih vozila s teretom (74,5 tone), a donji stroj im je uvek veštački.

Drugorazredne ceste obuhvataju pokrajinske, ali manje važnosti, opštinske i bočne puteve, kao i puteve nastale melioracijskim radovima. Mogu da imaju jedan ili dva kolovoza, a širina im je 3,50 ili 6 metara. Po njima je dozvoljen saobraćaj vozilima do 12 tona težine, kao i vozilima na gusenicama do 32 tone težine. I njihov donji stroj je uvek veštački.

U manje ceste spadaju:

a) putevi za dvokolice širine do 2,50 metara. Njima mogu da se kreću brdska artiljerija, laka gusenična vozila, oklopni i izviđački automobili. Donji stroj im je prirodan ili veštački ojačan;

b) staze za tovarne životinje, čija je širina 1,70 metara, a dozvoljeno opterećenje 500 kg na kvadratni metar;

c) pešačke staze širine 0,80 metara, a dozvoljeno opterećenje iznosi 200 kg na kvadratni metar;

d) trkačke staze (piste) — obične trase za naročite potrebe, izrađene na prirodnom, eventualno ojačanom, donjem stroju.

SeŠ.

Pukovnik N. V. Jeronjin

BORBENA DEJSTVA NOĆU¹⁾

(po inostranim gledištima)

Ova brošura donosi dosta sredena gledišta zapadnih zemalja po raznim pitanjima borbenih dejstava noću. Autor je ova gledišta izneo bez ikakvog komentara i kritike. Kao materijal pri njenom sastavljanju poslužili su mu mnogobrojni članci objavljeni u inostranoj vojnoj literaturi, a njenu osnovu — kako se u predgovoru ističe — predstavljaju članci samog autora, objavljeni u raznim sovjetskim časopisima. U brošuri se uglavnom razmatraju američka gledišta, a nešto manje britanska, francuska i zapadnonemačka. Obuhvaćena su, pre svega, pi-

tanja organizacije i izvođenja borbenih dejstava noću, a zatim su posebno obrađena i ilustrovanja tehnička sredstva koja služe za olakšanje izvođenja noćnih akcija.

Autor je imao na raspolaganju obiman materijal zato što se noćnim dejstvima posvećuje posebna pažnja u inostranoj vojnoj literaturi, naročito od 1953 godine naovamo. On smatra da to nije slučajno. Iskustva iz rata u Koreji su pokazala da su američke i britanske trupe bile potpuno nepripremljene za izvođenje ofanzivnih borbenih dejstava noću. Usto, u savremenim uslovima eventualne primene sredstava za masovno uništavanje, po mišljenju inostranih vojnih stručnjaka, veoma će porasti i značaj noćnih borbenih dejstava. Tako je, naprimer, na veli-

¹⁾ Полковник Еронин Н. В.: Боевые действия ночью (по иностранным взглядам), Военное издательство Министерства Обороны Союза ССР, Москва, 1959.

kim manevrima u SAD, izvedenim decembra 1955, istaknuta postavka koja odražava poglede američkog vojnog komandovanja: »Za velike formacije postaće tipično izvođenje borbenih dejstava noću«²⁾. I poznati vojni teoretičar F. O. Miške piše u knjizi *Atomsko oružje i armije*: »Značenje noćnih bojeva nesumnjivo će mnogo porasti u atomskom ratu; zbog toga će ubuduće infracrvena tehnika igrati važnu ulogu.

Autor prvo razmatra američka gledišta po pitanjima organizacije i izvođenja borbenih dejstava noću, zatim se ukratko zadržava na britanskim gledištima, a onda posebno izlaže mišljenja o korišćenju tehničkih sredstava u cilju obezbeđenja borbenih dejstava noću. Na kraju daje kraće prikaze nekih članaka zapadnonemačkih autora.

Gledišta koja po ovim pitanjima vladaju u Armiji SAD izneta su na osnovu članaka objavljenih u poznatim američkim vojnim časopisima³⁾, kao i na osnovu nekih nastavnih priručnika. U njima se obrađuju ofanzivna dejstva noću i to: organizacija napada, planiranje borbenih dejstava, ciljevi napada, širina frontova i borbeni poredak, mere za prikrivanje napada i iznenađenje. Interesantno je da se za postizanje iznenađenja predviđa, između ostalog, smanjenje broja izviđačkih grupa, otvaranje artiljerijske i minobacačke vatre po rejonima u kojima se ne izvođa napad itd. Autor se zadržao i na gledištima o upotrebi tenkova i tenkovskih jedinica u noćnom napadu, kao i o korišćenju vazдушnih desanata.

U pogledu odbranbenih dejstava u toku rata u Koreji, za američke jedinice su najveću teškoću predstavljale organizacija i služba obezbeđenja u cilju sprečavanja infiltracije manjih grupa protivnika kroz američke odbranbene položaje. Ubuduće će — ističu američki vojni autori — ovo biti još teže jer će međuprostori između pojedinih otpornih tačaka biti još veći. Autor je izneo neka gledišta o organizaciji izviđanja i obezbeđenja, sa rasporedom patrola itd. prema nekim primerima iz rata u Koreji. Po njegovom mišljenju, Amerikanci su tamo obično pre vremena napuštali položaje

na koje bi Korejci noću napadali i obično nisu do kraja izdržavali noćne napade.

Na kraju ovog odeljka izneta su neka pitanja borbene pripreme u američkoj vojsci, prema knjizi R. B. Riga *Borbena priprema trupa* i dr.

Izlažući neka britanska gledišta o izvođenju napada noću, autor se zadržao i na nekim osnovnim sredstvima za noćno osvetljavanje bojišta, za vođenje mašina noću i, najzad, za nišanje (uz streljačko oružje). Obradeno je i nekoliko ratnih akcija izvedenih noću u Normandiji, pri forsiranju Rajne, kao i prilikom nastupanja Montgomerija u Egiptu, kod El Alamejna. Izneseni su i neki zaključci posebne komisije formirane 1952 za izvlačenje i korišćenje ratnih iskustava, u kojima se ističe značaj noćnih dejstava i korišćenje noći, magle itd. za izvođenje operacija. Autor ističe da i Lidl Hart, koji izgleda radi u toj komisiji, govori o neophodnosti pripreme i obuke trupa u noćnim dejstvima, a Montgomeri, koji je ranije skeptički gledao na mogućnosti noćnih dejstava, postao je sada takođe njihov pristalica.

Autor je ukratko izneo niz sredstava za veštačko osvetljavanje bojišta (američka, britanska i francuska), sa primerima njihove upotrebe u Drugom svetskom ratu, odnosno u Koreji. Zatim su opisana neka sredstva infracrvene tehnike za noćno osmatranje, odnosno nišanje, što je sve ilustrovano fotografijama i crtežima tih sredstava. Za poboljšanje osmatranja koriste se, pored ostalog, sredstva za izviđanje infracrvene tehnike protivnika, prema izvorima infracrvenog svetla, a u cilju otkrivanja objekata prema toploti koju zrače (metaskopi, superskopi itd.). Sredstva infracrvene tehnike imaju taj nedostatak što se mogu otkriti; zato se sada radi na usavršavanju sredstava bez infracrvenog svetla. Inače se ova sredstva koriste i za fotografisanje objekata sa velikih otstojanja. Na kraju ovog odeljka izneta su i neki radiolokatori i druga radiotehnička sredstva koja se koriste na Zapadu za noćna dejstva.

Zapadnonemačka gledišta data su fragmentarno i nesredeno, prikazivanjem nekoliko karakterističnih članaka zapadnonemačkih autora. Tako se najpre iznose gledišta, s posebnim zaključcima, bivšeg general-lajtnanta Blumentrita⁴⁾ o

²⁾ U. S. News and World Report, 18 novembar 1955.

³⁾ Military Review, Combat Forces, Infantry, Armor, Army itd.

⁴⁾ Military Review, decembar 1953.

dejstvu trupa noću i po magli. Zatim autor navodi članak kapetana Liba⁵⁾ o preimućtvima i nedostacima nastupanja pešadije noću. Njegova izlaganja dopunjuju gledišta majora Hopfgartena⁶⁾ o pripremama boraca i obuci za izvođenje

---

⁵⁾ *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, oktobar 1954.

⁶⁾ *Wehrkunde*, jun 1956.

⁷⁾ *Wehrkunde*, maj 1956.

noćnog boja. O napadu sa ograničenim ciljem u toku noći govori se i u članku general-lajtnanta Heltera u istom časopisu⁷⁾. Najzad, u poslednjem članku, major Šaht pokušava da odgovori na pitanje da li je nastupila kriza kod vazdušnodesantnih trupa. Autor zastupa mišljenje da se u obuci i borbenoj pripremi mora dati noćnim dejstvima.

V. F.

NOVE KNJIGE

ZBORNİK DOKUMENATA O NOR-u, tom VIII, knjiga 1, izdanje Istoriskog instituta JNA, Beograd, 1960 godine, str. 780.

Pošto sadrži 214 najvažnijih dokumenata (od čega 191 naš i 23 italijanska) o Narodnooslobodilačkom ratu na moru, ovo je prva knjiga Zbornika sa tematikom o našoj Mornarici i pregledom njenog razvoja od stvaranja uslova za početak oružane borbe na moru do januara 1944 godine.

Iz dokumenata se najpre vide borbena dejstva partizana na moru od prvih akcija do kapitulacije Italije, koja se karakterišu smelošću naših boraca, uspesi i rezultati tih dejstava, kao i koliko su ona briga i muka zadala italijanskom komandovanju, pošto im je, kako sami priznaju, parti-zanski rat na Jadranskom Moru naneo velike gubitke u ljudstvu i plovnim objektima.

Oslobođenjem skoro cele obale i ostrva po kapitulaciji Italije počinje druga faza rata na moru, jer je priliv boraca bio masovan, a u posed NOV došlo je oko 300 plovnih objekata. Formirane su mnoge pomorske komande i, radi njihovog objedinjavanja, Štab mornarice. Uspostavljena je veza sa saveznicima u Italiji, gde su formirane i naše baze. I ova faza rata na našem Moru dokumentovano je obrađena u Zborniku, kao — na kraju — i borba protiv Nemaca koji su po svaku cenu hteli záposesti sva ostrva i obalu. Posebno su istaknuti odluka o branjenju Visa i uticaj držanja tog ostrva na daljni razvoj naše Ratne mornarice.

Grga Jankez, ZAPISI ILEGALACA, izdanje »Rad«, Beograd, 1960 godine.

Pisac je na osnovu svojih sećanja želeo i uspeo da kaže svoju reč o važnim borbama naše Partije, te govoreći o sebi kao učesniku u mnogim događajima, o svom razvoju kao revolucionara, o učešću u Španiji, povratku u Jugoslaviju i zadacima koje je tada izvršavao, ustvari, iznosi autentična svedočanstva iz istorijata radničkog pokreta. Sve to izneto je sa mnogo ličnih detalja, invencije i stvaralačkog zanosa, nenametljivo, neusiljeno i ljudski toplo, tako da je knjiga oslobođena onog istoriografsko-suvog obeležja koje dela tog žanra obično imaju. Nema sumnje da je objavljivanje ove knjige korak napred u osvetljavanju i obradi puteva kojima smo prošli pre i za vreme velikih dana naše Revolucije.

Živorad Mihailović, POSLEDNJA PROZIVKA, izdanje »Minerva«, Subotica, 1960 godine.

Roman napisan na osnovu autorovih zabeležaka iz dnevnika za vreme Pete ofanzive ili, tačnije, od 15 maja do 15 juna 1943 god., o borbama jedne čete. Zbog toga roman ni nema fabulu u klasičnom smislu, već onu ispisanu krvavim tragom čete u toku trideset dana Ofanzive. Naročito uspešno autor je obradio atmosferu bitke, zgusnutu, vrelu, do kraja ispunjenu aktivnošću boraca. Pri tome se, očigledno, nije služio maštom, već samo autentično beleži ono što ga se doticalo u košmaru bitke, uspevajući da čitaocu približi jedno osobeno psihološko i realno stanje. Knjiga, neosporno, zaslužuje pažnju čitalaca i, pored ostalog, ima i važitnu vrednost.

ČASOPISI.

VOJNI GLASNIK

Br. 3/1960

Pukovnik Mihael Mišić: *Neutralisanje neprijateljske pešadije*

Polazeći od toga da će neprijateljeva pešadija i vatrena sredstva van rovova najčešće predstavljati ciljeve artiljerije za podršku, u članku se razmatraju ova pitanja: neutralisanje ciljeva malih površina, neutralisanje ciljeva na većim površinama, vatrene mogućnosti baterija, utrošak municije i način gađanja.

Potpukovnik dr. Vladimir Mikulić: *Uticao bleska atomske eksplozije na borbena dejstva*

U članku se najpre govori o povredi oka od bleska atomske eksplozije i o tome šta još utiče na stepen oštećenja vida, kao i o merama zaštite. U posebnim poglavljima obrađeni su uticaj bleska na izvođenje pojedinih borbenih radnji i uticaj povrede na psihičko stanje vojnika. Na kraju se daju uputstva za postupak sa obevedelima.

Pukovnik Milan Joka: *Forme obuke starešina*

Razmatranjem različitih formi obuke starešina, autor je želeo da naročito istakne prednost rešavanja taktičkih i taktičko-operativnih zadataka. Pošto toj formi obuke daje prioritet, on ju je i nešto detaljnije obradio nego ostale.

U ovom broju »Vojni glasnik« donosi i sledeće članke:

Potpukovnik Mate Modrić: *O vatretnim mogućnostima u artpripremi*

Potpukovnik Ljubo Đurković: *O ulozi načelnika artiljerije oklopnog puka*

Potpukovnik Milivoje Bošković: *Obuka kandidata za pešadiske rezervne oficire*

Potpukovnik Vladimir Stojanović: *Pokretno logorovanje jedinica protivavionske artiljerije*

Pukovnik Branko Tanjga: *O vatrenoj obuci tenkista*

Major Dimitrije Lupinka: *O uprošćavanju rada snoparom*

Kapetan Radoslav Ćirić: *Nanošenje koordinatne mreže na aerofotosnimak*

Major Vitomir Jovanović: *Proveravanje i ocenjivanje uspeha u nastavi*

Iz Narodnooslobodilačkog rata

Major Ante Rosi: *Žikica Jovanović-Španac*

General-major Ješa Popović: *Poslednja upornost komesara Alekse*

Major Petar Opačić: *Omladinci Petog bataljona u borbama za Knin*

Iz inostranih armija

Pešadiska borbena grupa u napadu i odbrani (S. M.)

Oruđa u atomsko doba (S. P.)
Upotreba radara u pešadiskoj diviziji (M. K.)

Inžinjeriska podrška kopnenih snaga (T. L.)

Taktičko-tehničke i druge novosti

VOJNOEKONOMSKI PREGLED

Broj 1/1960

Obrazloženje Predloga predračuna rashoda Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane za 1960 godinu

U članku su iznete opšte karakteristike Predračuna DSNO za 1960 godinu. Iz članka se vidi koliki se iznosi predviđaju za podmirenje pojedinih potreba JNA (lični rashodi, operativni rashodi, materijalni rashodi i rashodi za vojnu industriju) kao i način njihovog utroška.

Potpukovnik finansiske službe Borislav Radovanović: *Aspekti finansiranja u savremenom ratu*

Posle istoriskog preseka o ulozi novca u finansiranju proteklih ratova, u članku su izneti savremeni pogledi na njegovu ulogu danas. Zatim su detaljnije razrađeni pojedini instrumenti i metode finansiranja u savremenim uslovima.

Intendantski pukovnik Stojan Korać: *Osobine osnovnog vojničkog obroka i neke mere za njegovo usavršavanje*

U članku je izneto šta je dosad učinjeno na poboljšanju ishrane vojnika u posleratnom periodu. Na bazi principa savremene nauke o ishrani i ekonomskih mogućnosti autor je dao sugestije za rad na daljem poboljšanju ishrane vojnika i naroda.

Direktor Savezne direkcije za ishranu Đuro Zelac: *Snabdevenost tržišta poljoprivrednim proizvodima u 1959 i perspektive u 1960 godini*

Pukovnik finansijske službe Ljubivoje Radovanović: *Struktura prihoda i rashoda predračuna DSNO i njena uloga pri planiranju i izvršenju plana*

Pukovnik finansijske službe Vojislav Vesić: *Zapažanja sa polaganja ispita za čln pukovnika finansijske službe*

Veterinarski pukovnik dr Jaša Romano: *Neki ekonomski i vojni problemi u vezi sa politikom konjarstva*

Ing. Joško Simončić: *Karakteristika savremene hladionične mreže i njena uloga u snabdevanju jedinica lakokvarljivim proizvodima*

Ing. Mauricije Magašić: *Saradnja Ekonomskog odeljenja Glavnog štaba Hrvatske sa organima NOO u snabdevanju jedinica*

Dr ing. Elza Polak: *Partizanski vrtovi.*

Inostrane armije

Priprema industrije za rat

Vojni budžet SAD

Nauka služi vojniku

Perionice KoV SAD u prošlosti i danas

Ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti

Ishrana kivanom ili suvom hranom
Lunometar

VOJNO-TEHNIČKI GLASNIK

Broj 3/1960

Vazduhoplovno-tehnički kapetan I klase
Ing. Pavle Drakulić: *Raketni motori*

U članku se objašnjavaju konstrukcije, navode karakteristike i objašnjava princip rada raketnog motora sa tečnim gorivom i raketnog motora sa čvrstim gorivom i na kraju se daje mišljenje o perspektivi razvoja raketnih motora.

Ing. Dušan Stojić: *Kumulativna punjenja*

U članku je na dosta popularan način objašnjen proces dejstva zrna sa kumulativnim punjenjem.

Tehnički pukovnik Jovan Marinković: *Ponašanje baruta u cevi oruđa na ekstremnim temperaturama*

U članku je objašnjeno sagorevanje baruta uopšte, a posebno i njegovo ponašanje pri gađanjima iz artiljerijskih oruđa pri vrlo niskim i vrlo visokim temperaturama.

Pored ovih, »Vojno-tehnički glasnik« donosi i sledeće članke:

Major oklopnih jedinica Juraj Radonja: *Podela ulja za podmazivanje motornih vozila prema SAE nomenklaturi i API servisima*

Tehnički poručnik Božidar Milanović: *Neka iskustva iz rada na čišćenju municije u skladištima*

Inžinjeriski kapetan I klase Života Sredojević: *Traktori sistema »Ferguson« sa priključenim alatkama*

Tehnički kapetan I klase Ing. Sergije Mantula: *O nekim problemima maskirnog bojenja i maskiranja brodova*

Kapetan I klase ABHO Slavko Ljubinković: *Korišćenje obrtnog psihometra u zimskim uslovima*

Ing. Vladimir Mudri: *Elementi talasovoda kao delovi napojnog voda*

Pored ovog časopis donosi i niz naučnih i tehničkih novosti i zanimljivost.